

שנה שניה.

הדור

יוצא אחת בשבוע

על ידי דוד פרישמאנן.

תכני:

- א] נצר סן הערן . . . . . ה. מרין.
ב] ספרותנו ויהוסה לחנועה הלאומית.
קורא עברי.
ג] מכתבים מפרנציה. ב. ל. ל.
ד] תורת העברים ותורת הפרסים (סוף).
ד"ר י. ל. קאצענעלסאן.
ה] הרבוי הטבעי . . . . . ז. ס.
ו] כספרות העתית Debe. . . . .
ז] בקרת: צללי החיים . . . . . דן.
ח] פרי הארץ . . . . . י. חיים.
ט] רמזומים. שירים . . . . . ז. שניאור.
י] דמויות . . . . . יעקב רבינוביץ.
יא] רבי יעקב. תמונה יהודה שטיינברג.
יב] פוליטון: מחזות החיים . . . . . נ. ד.
יג] רשימות.

מחיר "הדור" ברוסיה:

לשנה 8 רובל, לחצי שנה 4 ר', לרבע שנה 2 ר'
לחדש 75 ק'.

מחיר "הדור" בחו"ל:

באשכנז: לשנה 17,50 מרק, לחצי שנה 8,75 מרק,
לרבע שנה 4,50 מרק.

באוסטריה: לשנה 20 קר', לחצי שנה 10 קר',
לרבע שנה 5 קר'.

בצרפת: לשנה 21 פֶרֶ, לחצי שנה 10½ פֶרֶ, לרבע
שנה 5½ פֶרֶ.

באנגליה: לשנה 17,50 שילינג, לחצי שנה 8,75
שילינג, לרבע שנה 4,50 שילינג.

החותמים ברוסיה ובשאר ארצות (חוץ מאשכנז ואוסטריה) יפנו
בחתומם ובהזמנתיהם עפ"י האדריסה של ריידקציה
והאדמיניסטרציה של "הדור".

Д. Фришману, Варшава Кармелицкая 27.

D. Frischmann, Warschau, Karmelicka 27.

החותמים באשכנז ואוסטריה יפנו אל כר י. פֶישר בקרקוי

J. Fischer, Buchdruckerei, Krakau, Grodgsse 62.

מחיר כל חוברת: 20 קאפ'. 40 העל'.

בעד חילוף האדריסה: 40 העל', 20 קאפ'.

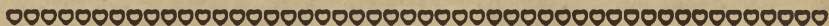
מחיר כודעות: בעד כל שורה קטנה פשיט: 20 העל'. 10 קאפ'.

בעניני הריידקציה לפנות ע"פ האדריסה:

Д. Фришману, Варшава, Кармелицкая 27,

D. Frischmann, Warschau, Karmelicka 27.

הדרור

עם החוברת הבאה מתחיל הרבע השני של „הדרור“.
הארמיניסטרציה של „הדרור“ מזכירה את החותמים, שחתמו על
„הדרור“ רק לרבע שנה, להואיל לחדש את חתימתם בהקדם,
בכדי שלא יבא הפסק במשלוח החוברות.

מראשית הרבע הבא יבוא „הדרור“ לידי חותמיו בדיוק,
חוברת אחת מדי שבוע בשבוע ביום ידוע, אחרי כי סוף סוף
כבר עלתה ביד הארמיניסטרציה להסיר מדרכו את המכשולים
הרבים העומדים לשטן למכ"ע חדש.

מראשית הרבע הבא יבואו שנויים שונים גם בעריכת
„הדרור“, אשר מהם אנחנו מקוים כי יביאו את „הדרור“ אל
המטרה אשר אליה הוא שואף.

נֶצֶר מִן הָעֵדָן.

מאת ה. מָרְיָן.

קול הנדה קדמוניה מצלצל באוני — —

שערי גן העדן סגרו מאחרי בני האדם הראשונים, כי עכרו על מצות אדני ויאכלו מפרי עץ הדעת.

והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, דבר אליהם הנחש הזקן, והנחש היה ערום מכל חית השרדה. ובני האדם לא יכלו לעמוד במסה, ותקה האשה מפרי העץ הנהמד למראה ותאכל ממנו ותתן לאישה גם הוא ויאכל.

ותפקחנה עיני שניהם. אז ראו את אשר לא ראו מעודם וידעו את אשר לא ידעו מעודם. בקול שאון והמולה מתפרצים ארבעת הנהרות ומבקשים להם דרך בין הסלעים המוצקים. בנהי נכאים נובלים פרחי־הרשא הנרמסים תחת כף רגלי החיות הרועות. בין צפירי הנשר מפרפר השלה הרך. ואת הורע הצומח ראו ואת הפרי בהנמלו ובנפלו, ויבינו את תקופת החיים. ואולם כאלהים לא היו — שבעתים מבראשונה ידעו עתה כי לא היו כאלהים. אין זאת כי כחש להם הנחש.

ויראו עתה את מערומיהם ויתכוששו ויתחבאו בסבך העצים עד בוא הערב.

ובערוב היום התהלך קול אלהים בתוך הגן, וישמע האדם ואשתו את דברי המשפט אשר דבר אליהם ואשר אין להשיבם — וירעדו.

ואולם קול אלהים המדבר אליהם לא נורא היה כי אז נונה מאד, ויאמר : הנה קצרה רוח האדם מקחת מיד עושהו את כל אשר הוא נותן לו. אכל האדם מעץ הדעת ויחפוץ להיות כמונו גם הוא והיה גם הוא לאלהים. כי עשה זאת, לכן יקום נא וילך ויבא כמונו. פתחו לו את השער ותנו לו ללכת. הארץ אשר בראנו נתונה לו לנחלה, והיו לו היבשה והים, ההר והבקעה, היער והשדה עם כל הדגה אשר במים ועם כל עוף השמים ועם כל חית הארץ. ירדה נא בהם ועשה בהם כרצונו. בועת אפו יעבד את האדמה, והיה לו ממנה לחם לאכול, ועם הפר הסורר יעמול עד הביאו אותו בעול. בעצם תבונתו ימשל בכל אשר נברא ואת איתני כל היקום יעשה לו למשרתים. ואולם נכול ישים המקום לתבונתו ולפעולתו — הזמן. כי יקום לברוא ורבץ המכאוב על פתח בריאתו ואל שמחתו המעטה והדלה יחדור בדי עמל ועצב. ובטרם יבצע את אשר יעשה ובטרם תמלא תאות נפשו, ומצאנו המות. כי שוב ישוב האדם אל העפר אשר ממנו לוקח.

וקול אלהים נדמה עם דמדומי הערב. אז נפתח שער העדן והאדם ואשתו יצאו את הגן. והאדם הולך על יד האשה קוממיות, והאשה הולכת וכוכה. כי סר מעל האדם כל פחדו ומוראו. ורגשי תקוה ושמחה ונאוה מלאו את לבו, והיה כנער המדלג בצהלת־נפש על מפתן בית אביו, למען אשר יקח לו את העולם ואת החיים.

והלילה ירד על הארץ ויעצר בעד לכתם. או ישבו על יד חומת העדן ויקפלו
 זיתכנסו איש אל אחיו ויסתרתו בין חנוי הפלע עד עלות השחר.
 והשמש עלה ויפו את קרנות החומה, והשער היה סגור. ועל יד השער כרוב
 זבני הכרוב מלאים הוד ויראה ובידו חרב המתהפכת בלהט השמש והיא נטויה על
 הארץ הפורחת. — אז התעוררו אדם וחוה וישאו את רגליהם וילכו אל מול האור.
 ואדם עבד את האדמה וירד בה ויאלצנה לעשות פרי שבעתים מאשר נתנה,
 זיהי לו למחיה ולאשר אתו. ויעמול ויעש לו בית לשבת וכסות למחסה לעורו. ובהיותו
 עמל כל היום ובעשותו את עבודתו הקשה וישכח את הנן אשר בעדן. ואולם חוה
 ספרה באזני בניה את דבר הנן אשר בעדן אשר אבד מהם. —

והשנים עברו ברוב העבודה וברוב העמל, ואולם הארץ נתנה את פריה הרב
 זתהי לברכה. ובנים יולדו לאדם הזקים ואמיצי כה ובני בנים ילדו לו מלאים עז והדר,
 זיהי לעת זקנתו כרפות כחו ויעורו לו המה לעבוד את עבודתו הנדולה תחתיו. אז
 זכר האדם פחאם את הימים אשר עברו. וישב האדם על יד הילדים הקטנים וישמע
 זיש און גם הוא אל הדברים אשר ספרה חוה באזניהם. ותשוקה עזה וגדולה מאד
 תקפה אותו בשמעו, ותכל נפשו פחאם אל העדן. ויתעורר האדם ויקם וילך ויבוא עד
 לפני שער העדן. ואולם החומה גדולה ונכוהה, ולא יכול האדם להשביח אתו ולא
 הביט אף את ראשי העצים. וכל פריץ וכל בקע לא נראה בחומה, אשר יוכל האדם
 להביט בס אל הנן פנימה, ולפני השער הסגור בחוקה עומד הכרוב הנאמן על המשמר.
 אז עזב האדם את מבוא הנן כמתננב והוא קודר ונעצב.

ואולם כליון נפשו לא נתן לו מרגוע ויאלצנה לבוא כפעם בפעם עד לפני
 החומה ולשאת עיניו למעלה, והכרוב עומד ומביט אליו בחמלה ולא הניא אותו
 מהביט.

ויהי היום ואדם עומד כפעם בפעם לפני החומה ומביט למעלה, וירא והנה נצר
 דך וירוק חרד ונע ברוה הכקר מעל פני החומה מתוך הנן. וקרן שמחה האירה את
 עיני אדם, ואולם עוד רגע והיא חלפה ותכבה. כי איכה ישיג את הנצר אשר אליו
 ערנה נפשו? הן על ההומה לא יעלה איש, ולפני השער עומד השומר ומראהו אימה.
 אכן הכרוב הביט אל האדם ואל כליון נפשו אשר אין לו אמר ואין לו דברים,
 זיקרא את שאלתו אשר בקרב לבו. ויחמול הכרוב על האמלל אשר נרש, וישלח את
 ידו ויקטוף את הנצר הרך והדל ויתן אל האדם. ואדם הסתיר את הנצר בחיקו ויתנחם
 זילך. וישע האדם את הנצר על יד סכתו באדמה, וישמור עליו בדאנה רבה עד אשר
 עשה הנצר שרשים ויגדל ויהי לעץ.

והעץ גדל ויעצם מאד. ותהיינה קרני השמש הנוערות יורדות עד העץ, ובבואן
 עד צלו ויאבד להן חמן. וכל עוף השמים שם את קנו בין ענפי העץ ויומרו שם את
 זמירותיהם היפות מכל יפי, ויהי העץ כלו מלא תרועה, וריח יצא מנצני העץ האדמדמים
 זיהי כריח העדן, ויהי העץ נחמד לשבת בצלו. והאדם בא וינפש תחת העץ אחרי
 עמל היום ויגיעו, ובהיותו עיף והוא עוצם את עיניו, ותפול עליו שם תרדמה מלאה
 חלומות נעימים. אז יראה שנית את הדר העדן: המעינות הומים ומפפים והנהרות
 הזולכים ומשתפכים ופרחי-פלאות צצים ועולים בירקרק מדומי בין ערבים. על האדמה
 לא עלתה מחרשה והיא נותנת את זהב דגנה ועל הענף המתנודד נוצץ הפרי הנחמד.

הכפיר שב ויגד בשלום עם הכבש והאילה רועה על יד הנמר. ותכיים נאים פורשים את נלגל הנוצה אשר להם, והיא ירוקה עם תכלת ורכת-עינים, ועל יד פרחי הלוט החורים עומדות כחולמות פלמינות אדומות כשושנים. בין גועי עצי היער פורשים צמחי הסבך את רשתות ציציהם הרעננים, וזובי רקמה שטופי אורה מעופפים תחת הרקיע בשלל צבעיהם ובחולת-המים הנאווה מתעופפת כחץ פתאם על פני חלקת המים. בילדות עולמים ויפי נצח מתהלכים בני האדם בתוך הנך, והם מחוללים ומרקדים במערומיהם ולא ידעו כי ערומים הם, ולא ידעו עוד מה טוב ומה רע. גם הרעת גם התבונה גם האמונה חלפו ונגזו; ולא נותר דבר בלתי אם מראה העינים המתוק לנפש. —

* *

ועיך-הפלא הזה עוד עלהו רענן והוא פורה עד היום. מי לא ידע אותו: בצלל כבר ישב איש הטבע התמים עוד בשחר ימי קדם, וישבות תחתיו וינפש, וגם מן העני שבקרבנו לא נבצרה מקטף לו ממנו עלה אחד או ציץ אחד. האמנות מלווה את כל יחיר ויחיד על דרכו בחיים, מערשו עד קברו, כמר שהיא מלווה את כל המין האנושי בדרכו ההיסטורי מן התקופות הקדמוניות ועד ימינו אלה וכמו שתלויה גם לעתיד ותוליכהו בדרך הנצחון שלו לקראת האור.

האדם הראשון היה האמן הראשון. ובוה נבדל האדם מן החיה ואפילו מזו שעומדת במדרגה נבונה, כי לא רק שהשתמש בטבע כמיה, כי אם גם המה אותו על פי הפצו וישנהו לפי רוחו, ועל יד מעשי הטבע העמיד את מעשי האמנות; תהי האמנות איזו שתהיה, תהי רק איזו כתובת קעקע על פני העור או איזו משיחה פשוטה שהיה מושח באדמומית עפר את בשרו עצמו — ואולם מכיון שעשה זאת, הרי כבר יצא על ידי זה את גבול הטבע ונעשה ליוצר צורות חדשות.

ויש שנדמה כי הטבע, אחרי שיצר את האדם על פי אותו הפירוצם הארוך של הנחלה והסתגלות המוליד מינים מתוך מינים, עמד פתאם תחתיו, וימסור את המלאכה ביד מוחו של האדם, בכדי שיברא הוא תחתיו את כל הצורות היותר נעלות. כך התחילה עם תקופת האדם תקופה חדשה במעשי היצירה; טבע שני קס, עולם אחר ונאצל יותר, קלסתר-פנים נעלה ומשובח יותר של העולם הראשון. רצה הטבע לדעת ולהכיר את עצמו, לפיכך היה לאמנות.

גם בעולם השני והנאצל הזה מוסיפים חקי היצירה הנצחיים המיוסרים על ההנחלה ועל ההסתגלות לפעל את פעולתם, — אלה ההפכים שאינם מתאחים לעולם, אשר מתוך מלחמתם שאינה פוסקת יצאה כל ההתקדמות, המלחמה הגדולה שבין מנוחה ותנועה, בין לילה ואור, בין אלהים ושטן, המלחמה שהולידה את החיים ונתנה להם קיום לנצח.

ברוב עמל רכש לו האדם את הידיעות הראשונות בנוגע להטבע הסובב אותו. ברוב עמל עשה לו צורות פשוטות, צורות שנעשו כמעט על פי דוגמאות, צורות זכרון הן של כל אשר ראה. והצורה נעשתה חביבה עליו, ובכל מקום שמצא דוגמתה בטבע נתמלא שמחה; והדברים שהיו מתאימים עם הצורות שנעשו חביבות עליו, להם קרא יו פ. והצורה התנחלה לבנים ולבני בנים. ובני הבנים זכרו את אבותיהם אשר

הנחילו אותם את הצורה ואת כל ידיעותיהם ויעשו אותם לאלהים ; לכן חופפה בעין קדושה של דת על הצורה שבאה בירושה. בני האדם האמינו בה, היא היתה להם לתוכן כל העבר שלהם ולתוכן רגש מולדתם ולתוכן כליון נפשם למולדתם מדי היותם על אדמת נכר.

אבל הנחש אָרב להם כפעם בפעם מבין הציצים וישיא אותם ויכטיח להם דעת חדשה. החושים נתחדדו, בני האדם ראו ושמעו יותר מאבותיהם, ויתאמצו להבין את העולם יותר ולחקור את היקום יותר ויותר. הדעת באה ותבעה מן האדם את משפטה, ואלה אשר הרחיקו ללכת בדרכי ההכרה יותר מחבריהם, אצלם נשתברה הצורה הישנה והחכיבה.

אז תחל המלחמה בין הצורה המקובלה ובין ההכרה החפשית בין האמונה המביטה לאחור ובין הדעת החודרת לפנים, בין הדת ובין הפילוסופיה. ואז הנה באים הימים, ימי המעבר מתוך התקופה האחת לתוך תקופה שנית, והיה לנו כאלו כל החקים הקימים אבד להם פתאם ערכם וכאלו כל קשרי הסדר נתפרדו, אשר הישן נופל והחדש כמעט שלא נולד עוד. האמונה שנחאכנה מתחילה להתמוטט ואינה מאמינה עוד בעצמה כי נקיה היא משניאות. ואולם החכמה הסוערת בשמחה על דרכה לפנים תתנף פתאם במרוצתה אל קיר נטוי אשר אין לעבור אותו. ובהיותה עיפה מרוב עמל אשר עמלה לריק, נושאת היא עיניה בנענועים אל הערץ האובד אשר לאמונה.

אז, בעוד סערות מצוקות הזמן הולכות וגדולות, יבוא האמן. את האמינה הישנה נושא הוא עוד בקרב לבו, ואולם גם מפני הדעת החדשה לא התחבא. במנוחה הוא עומד בין הנלחמים. עינו מכירה את יפי הצורות הישנות ואולם על ידי מה שנתחדד מכטו על פי הדעת הוא מביט בלי מורך לב אל תוך המציאות. נפשו תניל ביעדה על הריתמוס הישן, ואולם אונו שומעת בתאוה אל הזמירות החדשות. עומד הוא במרום, על פני הבמה אשר בנו בני זמנו, ורואה את העולם שנית לתומו, בלי מחשבות פגול, ונפשו תניל למראה יפיו.

אשר ראה האמן, אותה נראה גם אנחנו במעשיו אשר יעשה לנו במקצוע האמנות. ובמדה שנתעמק במעשיו בכל נפשנו ובכל מאדנו, במדה זו יחדל ממנו הלחץ אשר המעשים בכל יום לוחצים אותנו. כל מה שרועד בקרב נשמחנו ומוכיר לנו תשוקות נושנות ונענועים רבים לימים אשר עברו, אותו אנחנו מיצאים במעשי האמן ; מה שחי בקרב נפשנו ומעורר בנו תקוה טובה לעתיד, אותו אנחנו רואים מאושר ומקיים על ידי האמן.

ועם ציורו של האמן ועם המושג החדש על דבר האמנות אנחנו יוצאים שנית אל בין החיים ואל תוך העולם. הנה מצאנו לנו צורה חדשה ונשגבה להסתכלותנו, והטבע נראה לנו כאלו התחדש והעולם כאלו התרחב והחיים כאלו התעשרו שבעתים מבראשונה.

תהי נא ההסתכלות הברוכה הזאת את אשר תהיה, תהי נא רק דמיון כזוב ויפה שאין לו ממש — מה לנו ולדבר הזה? רב לנו כי ברנע ההסתכלות הזאת עובר בלבנו רשט גיל אשר אין כמוהו למשגב ולטוהר ואשר רק הוא לבדו נתון לנו ילדי העפר. תעלומות היופי מתנלות לעינינו, העבר והעתיד שיטפים זה לתוך זה, והרגע האחד מכריע שנות נצח רבות.

ספרותנו ויחוסה לתחיה הלאומית.

נלוי וידוע, כי ספרותנו של התקופה היותר אחרונה היא נושאת דגלה של התחיה הלאומית. המושג "תחיה לאומית" אמנם יש לו אצלנו פירושים ומובנים שונים, אבל כשאנו מדברים על דבר התחיה הלאומית כפי שמבינה אותה ספרותנו הנוכחית — הרי זה כמובן הציוני. ספרותנו כמעט שאין לה עסק כלל עם דברים ושאלות שאין להם יחס ישיר ובלתי-אמצעי אל התחיה הלאומית העברית במובן האמור, ואם לפעמים תעסוק בענינים כאלה, דרי היא עוסקת בהם רק כלאחר-יד וכאלו כפאה שר. אפשר לאמר בבטחה נמורה, כי התוך והתמצית, השורה האחרונה וסך-הכל של ספרותנו בתקופתה האחרונה הוא: תחיה לאומית במובן ציוני. אמנם יבוא כפעם בפעם איזה סופר חדש, שצד לו המקום בספרותנו המצומצמה בעלת הנון האחד והזמר האחד, ודורש בהזקה כי ספרותנו תתאמץ למלא גם את צרכיו הרוחניים המרובים של האדם בן-הדורנו, וממילא — להרום כלה את הנישו הספרותי שבו נסגרה; אך סופר כזה, כשהוא בא, מתאמצים חבריו הסופרים להשתיק אותו ואת פענותיו ומוכיחים באותות ומופתים שכך נאה וכך יאה לה לספרותנו, ואדרבה: מעלה גדולה היא זו וכו', קולו של התובע עצמו הולך ונהלש ומשתתק: ספקות מתחילים מנקרים במוהו, עד שלבסוף הוא מתפטר עם מצבה המשונה והמיוחדת של ספרותנו, מוותר לנמרי על תביעותיו, שכפי שנוכה אין להן יסוד נכון במציאות, וכשבא סופר חדש עם תביעות כתביעותיו שלו לפניו, הרי גם הוא עוזר מצדו — להשתיקו. חיוון משונה זה כבר נשנה פעמים אחדות בספרותנו, וכשאנו רואים עתה סופר בא ומרעיש את עולם ספרותנו בתביעותיו ודרישותיו הנמרצות, הרי אנו יודעים כבר מראש — מה יהא בסופו. ולא עוד, אלא שההרגל גרם לנו, שאין אנו נותנים עוד את לבנו לטענות כאלה ומחכים בלב סמוך ובטוח — שתפסקנה מאליהן. לכאורה, יש לנו סופרים רבים ושונים בעלי שאיפות רבות ושונות, זרמים ספרותיים, צעירים וזקנים, אירופאים, בעלי מהלך ישן ובעלי מהלך חדש וחדש שבהחדש; לכאורה — אבל בעיקר הדבר אין כאן אלא הברל של הצורה הספרותית, של הסגנון, של אופן-הכתיבה וההבעה וכדומה והתוכן אהר: כלם שרים בנוסחאות וסגנונים שונים את ההימנון של התחיה הלאומית.

את החיוון הזה מנסים לבאר כך: לבו של היהודי בן-הדורנו מלא שאיפות גלויות ונסתרות לתחיה לאומית, געגועים כמוסים ועמוקים להיים אנושיים ולאומיים שלמים ומלאים, כאחת: לחיי בן-אדם. נשמתו של היהודי עורנת בכל כחה לשלמות, להרמוניה ואחדות, החסרות לה כל-כך. מרגיש היהודי בכל רמיה אבריו ושפיה נידו, כי מצבו, אף על פי שיש לו היסטוריה ארוכה, זר ומשונה, כי חייו, הייחודיים, אינם היים, כי מצב וחיים כאלה אי-אפשר שימשכו להבא וכי בהכרח שיבוא שינוי יסודי ורדיקאלי באופן היי ובמצבו — בהכרח שתבוא תחיה לאומית. איך יבוא שינוי יסודי זה, הצריך לשנות את החיים העברים.

לגמרי, ובאיזה אופן — אין הוא יודע בבירור; הוא יודע — יותר מדויק: הוא מרגיש — רק, כי שינוי זה מוכרח הוא, ואם כן — כודאי יבוא. אין כל פלא, אפוא, אם הספרות, שהיא קלסטר פני החיים, מתאמצת להביע ולבטא את השאיפות והזעזועים האלה, אף על פי שעד עתה, האמת נתנה להאמר, עלה לה הפצה זה רק במקצת.

כאמור, מכינה הספרות את התחיה הלאומית במובן ציוני. אבל בזה, כלומר, באופן הבנתה את התחיה הלאומית, מתנלות אצלה סתירה פנימית עצומה ודו־פרצופיות. חיוון שעד עתה, כמדומה לי, לא שמו אליו לב כראוי, ושלדעתי כדאי להתבונן אליו. תחיה לאומית במובן ציוני נוסדה על הרעיון, כי פתרונה האחד והנמור של שאלת־היהודים הלאומית היא ציון. את התורה הזאת מטיפה ספרותנו בכל כחה בליליאות. יוס־יום היא מוכיחה והוורת ומוכיחה לקוראיה, כי אי־אפשר לחיים לאומיים מלאים בנלות; יוס־יום היא מטיפה השכם והטף, כי חיינו בנלות היו והיום לא־נורמאליים, מלאים סתירות פנימיות, הנורמות להיהודי יסורים נפשיים עמוקים, על כל צער, ושעל־כן תחסר לנשמתנו אחדות והרמוניה, טבעיות ופשטות והיא קרועה לאלפי קרעים, לקייה ורצועה ומלאה סתירות והפכים; קולטורה עברית — היא אומרת — אי־אפשר לה שתפתח במקום שהיהודים הם המעוט ותנאי־החיים של הרוב מעיקים עליהם והקולטורה של הרוב שופכת עליהם את ממשלתה ורוחה ביד חזקה, אלא במקום שהיהודים יהיו הרוב, ששם יבראו תנאי־חיים מכשירים את יצירתה או קיומה של קולטורה עברית מיוחדת, ולא במדינת־יהודים סתם, אלא רוקא — בארץ ישראל; תחיה לאומית עמוקה ומקיפה, שלמה ומלאה אינה אפשרית אלא שם, ופה, בנלות, היא יכולה לשמש רק בתור, מכינה ומכשירה להתחיה הלאומית האמתית, הצריכה לבוא שם, או בתור מעוררת חפץ ונענועים לתחיה לאומית כזו. גענועים שאי־אפשר שימלאו בנלות. כך מטיפה הספרות יוס־יום — והרברים עושים את פעולתם. לאט־לאט ומעט־מעט נקבעת ההכרה בלב הקוראים, כי חיינו עתה בנלות אינם כדאים בשביל עצמם, אלא בשביל העתיד המקוה בארץ ישראל, ואלמלי עתיד זה — איזו תועלת יש באמת בחיים שלי־נסיסה, שאינם יכולים אפילו לספק את צרכיו של הרנל הלאומי עצמו, שרק בשבילו הם נמשכים? ... לכאורה צריכים היו הסופרים לשמוח ולשבוע רצון, בראותם, שדעותיהם החכיבות הולכות ונקבעות בלב הקוראים באופן נעלה, שאין למעלה הימנו. אבל פה מתנלות אוחה הסתירה הפנימית ואותה דו־פרצופיות, שרמזתי עליהן למעלה. לא רק שאין הסופרים שמחים למראה זה, כאשר אפשר היה לחשוב, אלא הם גם מתעצבים אל לבם — ומיד הם נרתעים לאחוריהם ומתאמצים להקהות את העוקץ ולהוכיח, שאף על פי שהדבר כך, כלומר, שלעולם לא נניע בנלות לחיים לאומיים שלמים בכל עמקם והיקפם, בכל זאת אין הדבר כך, ואדרבה: תחיה לאומית אפשרית וגם מוכרחת אפילו בנלות, באופן שנפתח את הקולטורה העברית והספרות הלאומית ויתר הקנינים הרוחניים של עמנו. חיוון זה, אמנם, מתמיה קצת — אבל סבתו קרובה ומוכנה. יודעים הסופרים בסתר נפשם, כי אף על פי שהתחיה הלאומית בארץ ישראל, לפי דברי עצמנו, תלויה אך ורק בנו, כלומר, צריכים אנו רק שיהיה רצון וחפץ כביר ונמרץ לתחיה זו, כי אין לך דבר העומד בפני רצון עם כלו, השואף לארצו ותחיתו, הרי סוף סוף היא תלויה גם בכחות ומניעים חיצונים רבים ושונים; יודעים הם גם, כי מפני המצב המשונה שבו אנחנו

נמצאים אי-אפשר לנו לבטוח בכחנו, כמו איזה עם אחר הקם לתחיה, ולקוות, שנרכוש את ארצנו במסירת-נפש מצד זה וסבלנות ואורך-רוח מצד שני, ואם כן — אין הדבר תלוי אלא בבקשות וחסד-לאומים. הסופרים מוכרחים אפוא להודות בסתר נפשם ובינם לבין עצמם, כי שיבת-ציון היא על-תנאי, אם יעלה לרצון לפני אלה, שבידם לשים מכשולים על דרכנו באופן זה או אחר ולעכב את החגשמות רעיון הצינוניות בפועל, שלא לשים מכשולים ושלאלעכב, וכיון שמן הצד השני הם רוצים בקיום היהדות והיהודים בתור עצם לאומי ואינדיבידואלי בכל אופן ובלי שום תנאים — הרי סתירה פנימית המביאה לידי דו-פרצופיות. על כן באותה שעה שהם עצמם מפיצים את הדעה, כי קיום היהדות הלאומית תלוי בציון ואי-אפשר שתתקיים בגלות באופן טבעי ונורמאלי — באותה שעה עצמה הם מודעזעים, כשהם רואים את הקוראים קולטים דעה זו כפשוטה בלי רמזים וסודות, ורואים חובה לנפשם לבאר להעם, כי לא רק כוננו, הלילה, שהיהדות, שיש לה היסטוריה ארוכה בת אלפי-שנים תלויה בהחגשמות איזה רעיון, ואם אמרו: ציון, הרי ידוע, שיש ציון של מטה, גשמית, וציון של מעלה, רוחנית, כלומר, הקולטורה העברית, המוסר הלאומי וכדומה, ואם לא נשינו את ציון הגשמית נסתפק בציון הרוחנית, ולא עוד אלא שאין ציון הגשמית מעכבת כלל וכו'. כמובן, אין דברים אלו נאמרים אצל כלם בסגנון מפורש וסותר את עצמו כזה, אלא כל סופר וסופר לפי תכונתו: האחד אומר באמת דברים אלה כפשוטם בלי מליצות, והשני — כורך אותם במליצות יפות ומתאמץ להעלים את הסתירה הכולטת שבהם; זה אומרם בפה מלא, וזה — בשפה רפה כנכלם. וסתירה פנימית זו היא גם שגורמת, כי אין הספרות מדברת דברים ברורים, שאין אחריהם כלום, אלא דברים הנשמעים לכמה פנים, שאפשר להטותם בנקל או בקושי גם לצד זה וגם לצד זה. אבל, למרות כל אלה, אי-אפשר להסתיר את המרצע בשק, והסתירה — מתגלית. על כל פנים, הסתירה הפנימית מצד אחד ודו-פרצופיות מן הצד השני מעכבות בעד התפתחותה של דעה והשקפה קבועה על שאלת-הלאום העברית אצל הקוראים העברים, שזהו חסרון עצום מאד, כמובן. ובעתיד פחות או יותר קרוב תוכרה ספרותנו לפתור פרובלימה קשה ונכבדה זו.

קורא עברי.

מכתבים מפרנציה.

ב.

נכור היום הוא ריניי פֿוֹיִן שׁוֹא. ריניי פֿוֹיִן שׁוֹא כתב דרמה. הדרמה אשר כתב היא יהודית. ולא עוד כי היא סניגוריה על היהודים. והפרנציים הטובים, — אלו שמתוך שעמום ומתוך בטלה נעשו לאנטיסמיטים בכדי שיהיה להם איזה דבר לכלות בו קצת את עתם, וכן אלו שמתוך שעמום ומתוך בטלה נעשו לאוהבי היהודים בכדי שיהיה גם להם איזה דבר לכלות בו קצת את עתם, — אלו ואלו באים עתה לראות את הדרמה ולדבר בה, ואלו ואלו שמחים כי מצאו איזה דבר הנותן להם את האפשרות לבלתי פהק שעות אחדות.

והסופרים אצלנו הם אנשים פרקטיים — על הדבר הזה יענה אמן גם מלאך רע. ראו כי הנסיונות אשר עשו בתחלה, בכדי לתת ניר „לשאלת היהודים“, לא הצליחו הרבה, ולכן דרשו, חקרו ובקשו, עד שסוף סוף מצאו את האופן הנכון. את ההתחלה זוכרים אנהנו היטב, באו וכתבו קונטרסים וכתבו מכתבי־עתים וכתבו ספרים ועמלו בזעת אפים לברוא מעט אנטיסמיטיסמוס, אנטיסמיטיסמוס סתם. כל העמל היה לריק. האדמה לא קלטה את הזרע. הפרנצי היה עצל יותר מדי להכניס את ראשו בעביה של קורה כזו ולחשוב עליה מהשבות. האנטיסמיטיסמוס בכל הודו והדרו הלא הוא סוף סוף בשביל הפרנצי רק דבר מפשט, והפרנצי אינו אוהב כלל להעביר את מוחו בדברים מפשטים. אלו היית יכול לתת לו ענין זה בתור מאכל תאוה על גבי קערה בבית הריסטורן בהיותו יושב על יד הנערה שלו — כן, אפשר הדבר שהיה מקבל; אבל ככה — סבלנות אין. או באו עוד הפעם ואמרו לו כי עושים הם אנטיסמיטיסמוס מתוך סנות איקונומיות, בכדי להציל את הקפיטל מיד עושקו. העמל היה עוד הפעם לריק. הפרנצי, פשוט, לא האמין. האמונה היא בכלל הצד הרפה של הפרנצי. או באו ודרשו לפניו על דבר טהרת המדות. עושים הם אנטיסמיטיסמוס רק בכדי לטהר את המדות. הפרנציים שמעו ולא הבינו. יודעים, יודעים הם את הטהרה הזאת! כשהגשם יורר בזעף והאדם אומר כי הוא מטנף אותו, באותו רגע מרניש החויר כי הוא הולך ונטהר. או באו ועשו את שאלת היהודים לפוליטיקה. הרבר החל לעשות קצת את פעולתו. הפרנציים קראו את עתוניהם, והאנטיסמיטיסמוס תפש אותם מעט מעט בלבם. ואולם לא לאורך ימים. לאורך ימים נעשה גם זה לדבר המביא לידי פיהוק. למי יש לו סבלנות בימים האלה לקרוא את כל המאמרים הארוכים והסבוכים ההם אשר במכתבי־העתים? ואם יש בהם איזה דבר לשם סנסציה, טוב, בוא אלי או ועוררני על הדבר ואו אעשה את חפצך ואהיה אנטיסמיט, אבל ככה — לך לך לעזאול! את הדבר הזה הבינו הסופרים הנחמדים, או באו לידי ההמצאה להפקיע מעט מעט את שאלת היהודים מתוך רשותם של העתונים ולהכניסה לרשות אחרת. האנטיסמיטיסמוס —

פרדון, שאלת־היהודים עובה מעט את דוכנה הישן ותעלה לרוכן חדש. מקום פעולותיה הוא עתה—בית התיאטרון.

והדבר הזה הצליח. הקהל זורם כורם מים מדי ערב בערב לבתי התיאטרון. אנטיסמיטיסמוס במשך שלש שעות הבא מתוך תענוג—דבר זה הוא מין מן. דבר זה נבלע בין האברים מעצמו.

הראשון היה מוריס דוני עם חיוניו „השיבה מירושלים”. מיום הרביעי לחודש דצמבר ואילך נהרו המונים המונים מדי ערב בערב לבית התיאטרון די נימנו ויראו את האשה מענאר ואת האשה סימון לברני בשחקן, ויתענונו. והעסקים אשר עשתה הדירקציה לא היו רעים כלל. ראה זאת אלברני ון ויבוא גם הוא עם חיוניו „דיקדנס”. החיוני לא היה חדש. את החיוני הזה כתב נינון לפני ימים רבים, ונאסר על פי הצינוורה של התיאטרון מהיות עולה על הבמה, ואולם עתה, אחרי שנתנה רשות לחיוניו של דוני, שוב לא היה מקום לאסור את חיוניו של נינון, ויעלו גם אוחו על הבמה, והקהל התענוג. אז בא השלישי. בא ריני פשווא עם חיוניו „היציאדי” (L'exode) וימצא לו מקום על כמת „התיאטרון החדש”.

וחיוניו של פשווא הוא דבר חדש, חדש לגמרי. אם שני החיונות הראשונים עומדים לצדו של האנטיסמיטיסמוס, הרי מובן הדבר כי על השלישי לעשות איוו הדרשה, שאלמלא זו הלא שוב נשקפת לו הסכנה שהקהל יתנמנם. ובכן בא פשווא עם חיוניו ועומד לצדם של היהודים. מלמד הוא עליהם זכות, מרבר עליהם טובות ודורש את משפטם בהתלהבות. האם מתוך הרנשה פנימית יצאו הדברים? האם אדם גדול באמת, אשר הרעה והזדון והסכלות ננעו עד לבו, בא לתבוע עלבונה של אומה נעלבת? — הוי תמימות קדושה! מי יבוא עוד בעת הזאת לבקר אחרי קטנות כאלה? דינו כי בא איש לדבר עלינו טובות, יהיו טעמיו ונמוקיו איוו שיהיו. אמת היא כי דברים כאלה יכולים לפעמים להראיב נפש איש שיש לו מעט לב ובלב הזה מעט רנש. אמת היא כי יש רנעים ורוחנו חקצר בנו מהיות חומר לעסק טוב, ואנחנו היינו רוצים לירוק בפני כל אותם האנשים הטובים והנחמדים שאין להם בעולמם עסק אחר בלתי אם לעשות עמנו חסדים טובים. אבל מי ישניח עוד בעת הזאת בדברים קלים כאלה? היינו למין סמרטוט, שכל הרוצה לבוא ולנגב בו את ידיו בא ומנגב, וטוב לנו שיבוא איש כפשווא משיבואו אנשים כדוני ונינון—ומה גם שאין לנו שום ראיה בהיוב כי ידיו של זה מוזהמות. ולא עוד אלא כשבא איש כזה וכותב את חונו, אז גם מלאכת מחשבת אין לנו לדרוש ממנו. הלא אין מלאך אחר עושה שתי שליחות. מרוד הוא ללחום את מלחמתנו, ואתה בא ושואל כי יהיה זהיר גם בדברים שבאמתנות. חיוניו כזה בהכרח שהצד הטנדנציווי ירבה בו על צד האמתנות. פשווא כותב את הדרמה שלו על פי הרצפט הידוע; עומד הוא למעלה מכל ארץ ומכל אומה, דורש הוא את משפט האדם ולא את משפט העם הפרטי, תובע הוא את התערבות העמים והנזעים זה בזה, מקוה הוא ליום שכלו טוב וכו' וכו' — ודברים כאלה עדיין מוצאים את הפובליקה שלהם, כמה מאות אנשים נכנסים מדי ערב בערב לבית „התיאטרון החדש”, אנשים מתוך האריסטוקרטיה הנביהה ואנשים ממפלגות בעלי הבתים, אנשים פועלים ועובדים ואנשים מבני הצבא,

והם מתענגים ומתהוללים ומוחאים כף, ודוקא בשעה שנשמעים הדברים לטובת היהודים. הפרנציים אזהבים את ההליפות ואת התמורות! ואת תוכן הדרמה יכול אני למסור במעט מלים: הנרי דיפון, שהוא נבחר לבית הדפוטטים ואנטיסמיט נלהב, בא ליסד עתה הכרה חדשה לאנטיסמיטיסמוס לתכלית זו הוא קורא אל ביתו אספה של אנשים הנכונים לתת יד לחברה כזאת. בכדי לקבוע את הפדוגרמה לאספה הזמין בעל הבית בני אדם מכל המפלגות. כפי הנראה רצה פֶּוֹשׂוּא להראות את האספה בתור טפוסית, ועל כן הכניס בה את כל היסודות השונים שמהם האנטיסמיטיסמוס נעשה על פי רוב. מוצאים אנחנו שם את הכהן הקתולי ואת המרקזי שבע־החיים ואת המשורר האנטיסמטי, ואפילו את היהודי המומר המיציא מכתב־עתי אנטיסמיטי, איש לא נשכת. לכסוף בא גם איזה ניניראל, הניניראל גֵּיָאָם — זכר למפלגת הצבא. ופלא הוא: הניניראל הזה הוא שבו בחר החוזה לעשותו לסניגור של היהודים, בפיו הוא שם את הדברים היותר טובים בשבחם של היהודים. למה בחר דוקא באיש מן הצבא לתכלית זו, בשעה שאנחנו יודעים כי אנשי הצבא בפרנציה הם אולי היחידים הנוטים באמת לאנטיסמיטיסמוס? — הרבר הזה הוא סודו של פֶּוֹשׂוּא. אפשר שעשה זאת רק להפלות הענין, לרמוז כי מעו יצא מתוק, אפשר גם כן — כמו שמחליטים פה רבים — כי חפץ לתת זכר למפעליו של פיקאר, ואולם יהיה איך שיהיה: הניניראל נכנס, והוא אינו יודע בשביל מה הזמינוהו, וכשהוא שומע את הדברים, הוא שופך את זעמו על כל צוררי ישראל בדברים נלהבים, מדבר טובות רבות ונדולות על היהודים ועוזב את האספה בחרי אף.

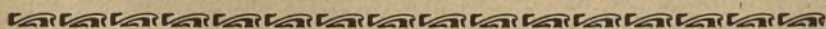
בין כה וכה ובנו של דיפון, פֶּרְנֶסוּא, שב מרומה לבית אבותיו. מובן מעצמו כי הבן אינו דומה כלל לאביו, אדרבה, הבן הוא ההפך מאביו. אוהב הוא את היהודים, ועוד יתר מזו: אוהב הוא — את בתו של אחד היהודים. מאליו הדבר מובן כי דיפון ואשתו מתקוממים לו בכל תקפס ועזם. פֶּרְנֶסוּא עושה את שלו: עומד הוא וטוען כי בלעדי אהובתו חיוו אינם חיים וכו'. וכי, אכן גם אבותיו עושים את שלהם: אינם רוצים להסכים לו. וגם הכהן הקתולי עושה את שלו: בא בעצתו, כי אהובתו של דיפון הצעיר מחויבת לכל־הפחות להמיר את דתה, ואולם פֶּרְנֶסוּא אינו שומע לו: לא רק שאהובתו לא תסכים לדבר הזה, כי אם שגם הוא אינו דורש את הדבר הזה ממנה. — בינתיים בא חברו של פֶּרְנֶסוּא, פיליפסון הצעיר, שהוא אחי אותה הנערה אשר פֶּרְנֶסוּא יאהבנה, והביא עמו הנילות חבילות של מכתב־יעתים אנטיסמיטיים המלאים מאמרים כתובים נגד היהודים ביד דיפון האָב ומראה אותם לדיפון הבן. הבן קורא אחדים מן המאמרים ורב כאביו על הדעות האנטיסמיטיות שהוא מפיץ בקהל. לרגלי הריב הזה נפתחה התהום בין האב והבן, והבן עוזב את בית אביו לעולם, ובשעה שמעבר מזה עושה הנרי דיפון את שלו וחותר התירות נגד היהודים, בשעה זו קם פֶּרְנֶסוּא דיפון ויהי למליץ טוב על היהודים וילחם את מלחמתם לעין השמש, וחברו פיליפסון הצעיר עוזר על ידו.

ופה אנחנו רואים מחוזה העושה רושם באמת. פֶּוֹשׂוּא מתאר אספה אנטיסמיטית בכשרון בלתי מצוי. כל המחזה מלא חיים. אולם מלא עשן, רעש גדול. נאספו פועלים וחגונים קטנים והם שכורים למחצה ומדברים כלם בבת אהת וציעקים

מתלהבים: הלאה, היהודים!" הנרי דיפון פותח את האספה ומציג לפני הנאספים סופר אנטיסמיטי ידוע. אך לא הספיק הסופר לכלות את דבריו, ושני אנשים צעירים—פרנסוא ופיליפסון הצעיר — מתפרצים פתאם מתוך הקהל ושמים לאל את כל דברי האנטיסמיטי, ודבריהם מלאים להבות אש. היהודים אינם עשירים כלל, היהודים אינם יונקים כלל את חלב הארץ, היהודים... ופתאם נראה באותו האולם איש יהודי, מכה ופצוע וננוע, והוא בא מארץ רחוקה, מאהת הערים אשר היתה זה עתה למשסה ביר פורעי פרעות בהתנפלים על היהודים, והיהודי הוה מספר את הנוראות והשערוריות אשר ראה בעיניו. קהל הרואים היושב בבית ה"תיאטרון החדש" שומע את הדברים והוא נרעש ונפעם — ופתאם הוא מתחיל למחוא כפיים ולהריע ולקרוא בקול עד אשר תחרשנה האזנים.

לכסוף רואים אנו את פיליפסון הוקן, אבי הנערה אשר אותה יאהב פרנסוא. האיש הזה הוא איש מלומד האוהב את עמו ושואף להושיע אותו מצרותיו. את התשועה הזאת האחת והיחידה, הוא רואה—בהציוניות, ובוה הוא שונה מבנו האומר להושיע את עמו על ידי מה שירחיק את עצמו מכל לאומיות ביחד עם כל בני האדם הישרים והצדיקים. מובן מאליו כי פיליפסון האב מתנגד לחפץ רחל בתו, האומרת להיות לאשה לפרנסוא בן האנטיסמיטי, ולא יועילו כל דברי רחל ודברי אהיה המתאמצים להוכיח להוקן כי פרנסוא הוא אוהב ישראל ולוחם את מלחמתם נגד האנטיסמיטיים. אז יגמרו פרנסוא ורחל להכות עד אשר תמלאנה לנערה שנות בנרות, אשר תוכל לצאת מרשותו של אביה, ובכך יצא פרנסוא מבית אביו ורחל תצא מבית אביה, למען אשר יראו יהודי חיים אינרנציונאליים. גם זאת היא יציאה! ערכו של החזיון, כפי אשר אתם רואים, אינו גדול — ואולם האבק, אשר העלה, נרול ורב מאד.

ל. ל.

תורת העברים ותורת הפרסים.

מאת

ד"ר י. ל. קאצענעלסאן.

(סוף *)

VIII.

עתה הנני ואשובה אל שאלתי הראשונה: חקי הטהרה מי לקח אותם ממי? דת העברים מדת הפרסים או דת הפרסים מדת העברים? אמנם יכול נוכל לענות על שאלה זו: לא הא ולא הא, אלא שבשתיהן

התפתחו החוקים האלה מעצמן ומתוכן, בלי כל השפעה מבחוץ. אבל תשובה זו לא תוכל להתקבל על הלב. אמת הדבר, כי חקי טהרה בכללם אנחנו רואים אצל רבים מן העמים הקדמונים וגם אצל רבים מן העמים הפראים בזמן הזה, אולם הם דומים אלו לאלו רק בכללם, בשעה שבשתי הדתות האלה, בדת משה ובדת צרטוסטרה, אנחנו רואים פרטים ורקדוקים רבים. המשותפים לשתיהן, ואשר אי אפשר לחשוב עליהם כי רק במקרה נולדו בשתי הדתות יחד, מבלי שהשפיעה האחת על רעותה. למשל הרעיון כי המשקים מכשירים את האוכלים לקבל טומאה הוא משותף לשתי הדתות. אלא שבתורת משה הרעיון הזה הוא ברור ומוחלט ובהוונדירד הוא מטושטש ומחובר עם תנאים שונים ובלתי מובנים. כמו כן משותף לשתי הדתות הרעיון, כי כלי חרש אינם יוצאים מירי טומאתם לעולם, אלא שהוונדירד משווה לכלי הרש ברבר זה גם כלי עץ ועופרת. במשך חקירותינו עוד נשוב אל הפרטים האלה, השופכים, לרעתו, אור בהיר על השאלה שאנו דנים בה. ככל אופן על פי הפרטים האלה צריכים אנו על כרחנו לשער אחת משתי אלה: או ששתי הדתות לקחו את הפרטים המשותפים לשתיהן מדת שלישית יותר קדמונית, או שהאחת מהן לקחה אותם מרעותה.

אין דבר אשר יתנגד אל ההשערה, כי העברים והפרסים קבלו את חקי הטהרה מהבבלים הקדמונים, שבלי ספק עזרו על מררנה נבונה של קולטורה ויכלו להשפיע על העברים ועל הפרסים גם יחד; ובכל זאת אין זה אלא השערה בעלמא. כי כל זמן שבספרות האבנים של הבבלים הקדמונים לא נתגלו לפני החוקרים חקים דומים לאלו שבתורת משה ובהוונדירד, הרי פורחת השערה זו באויר ואין לה על מה שתסמוך. אנו אין לנו עתה אלא מה שענינו רואות. ואם נכקר בעין בוחנת את הדברים המשותפים לשתי הדתות, ויהד עם זה נשים לב אל הכללים ואל הפרטים המבדילים בין שתיהן, או נקוה להראות בעליל כי תורת משה לא יכלה בשום אופן לקבל את חקי הטהרה מדת הפרסים.

הרבה דברו החוקרים על אורות הרמיון הנראה בחקי הטהרה שבדת משה לחקי הטהרה שבדת צרטוסטרה, אבל אל ההבדלים שבניהם לא שמו לב. את ההבדלים האלה חפץ אני להעריך לפני הקוראים אחר לאחד:

א) מקורי הטומאה בתורת משה הן או מות או מחלה. אמנם למקורי הטומאה יחשבו גם מצבים ידועים של אברי ההולדה (גדה, יולדת ומשגל), שבעצמם הם דברים טבעיים ואינם יוצאים מסדרי החיים, אלא שהם עלולים למשוך אחריהם מחלות ידועות. על פי השכל הישר וההגיון, האדם החי, שרבה בו מחלה מתדבקת, יכול לזהם אנשים אחרים ולהדביק בהם את מחלתו לא פחות, ואולי גם יותר, מהאדם שמת במחלה זו. הוונדירד לא יכיר את המחלות למקורי הטומאה. למקור הטומאה יחשוב הוונדירד רק את נבלת האדם (ובלבד שיהיה האדם הזה מצדה יסני, כלומר מאמין בתורת צרטוסטרה) ואת נבלת הכלב. מלבד זה יחשבו בהוונדירד למקורי הטומאה את כל היוצא והנפרד מן האדם (שכבת זרע, דם הנדה, נזיות השער וכריתת הצפרנים¹). המחלה לא תחשב שם למקור

¹ הברהמינים בהודו חשבו למקור הטומאה את כל היוצא מן האדם וימנו שנים עשר

הטומאה²). למחלת הזוב המתדבקת ולנעני העור השניים, הנכללים בתורת משה בשם הכולל צרעת, אין כל זכר בהוונדירד. הפרשה השלש עשרה בתורת-כהנים, האוצרת בקרבה פישת מחלות שונות עם כל פרטי סימניהן הרקים והברורים — היא כלה מקרית ואיננה שאולה מאחרים. לשוא נבקש בהוונדירד את טופס החקים שהיו לעינים להמחוקק העברי בכתבו את הפרשה הנוכחת, וכל עוד שלא תתגלה לפנינו פרשה דומה לזו בשרידי קדמוניות בבל, אנו צריכים להעמיד אותה על חוקתה ולהודות כי מחוקק העברים לבדו הוא היצר אותה.

(ב) האש והמים יחשבו בתורת משה לאמצעי הטהרה. כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר... וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים³). האש והמים יהשבו לאמצעי הטהרה או הדיונינֶקְצִיָה גם בחכמת הרפואה החדשה. האש אינה מקבלת טומאה, אינה עלולה אליה, אדרבה, האש משחיתה ומהרסה את חלקי הזוהמה הנפרדים מנוף הטמא, ומוזה נובעת סניולתה לטהר למשל כלי מתכת שרבקה בהם איזו זוהמה, אמנם המים מקבלים טומאה; מפני שחלקי הזוהמה הנמסים בהם לא יחרסו ולא יאכרו מן העולם, ויורמו את השותה אותם; אבל במה דברים אמורים, במים המכונסים בכלי; אבל מי נהל שוטף לא יקבלו טומאה, מפני שהם חולפים ועוברים בכל רגע, וכמו כן לא יקבל טומאה מקוה מים גדול מפני שחלקי הזוהמה המעטים בכמותם יתערבו ויתמוזו בכמות גדולה של מים, עד שיבטל ארסם ויהיו כלא היו. כל הדברים האלה מיוסדים בשכל הישר ופשוטים מאד, ולפיכך נזרת תורת משה ואומרת: „וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יצמא... אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור.“ סניולת המים, להדיח ולטהר כל דבר מן הזוהמה שרבקה בו, היא כל כך פשוטה ומוכנת, עד שאין כל צורך לדבר עליה. לא כזאת אנחנו רואים בספרי האווסטה. שם האש והמים, ואתם יחד גם האדמה, לא לבר שאינם מטהרים את הדברים הטמאים, אלא שהם בעצמם עלולים לקבל טומאה. בכלל הטומאה בטפרי האווסטה איננה זוהמה וחלואה נשמית, כי אם ענין רוחני, סימבולי, שאין המים והאש שולטים בו, אדרבה, הוא יכול לקלקל ולטמא את המים ואת האש. ויען כי הפרסים הקדמונים, בטרם קבלם תורת ציטוסטרה, היו עובדים לכחות הטבע והיו עושים אותם לאלהים, והשקפתם זו התמוגה אחי כן עם תורת ציטוסטרה, על כן אי אפשר היה שלא יולד אצלם הרעיון, כי האש, המים והאדמה, שהיו נחשבים בעיניהם לאלילים, צריכים להשאר בקדושתם, רחוקים מכל מנע ומשא עם מקורי הטומאה. מזה יצא החוק האוסר להפרסים לקבור באדמה נבלת אדם או נבלת כלב, לבעור לא יצמא המת את האדמה הקדושה⁴). מזה

טומאות האדם: הזרע, הרב, הזיע, הצתן, הציאה, שומן האוזן, הצפרנים, מיץ החוטם, הרמעות וכו'.
Les Lois de Manou, traduites du Sanscrit, por G. Strehly. Livre V § 135.

² היולדת, אף על פי שהיא עלולה למחלת רקובו-הדם כשהיא לעצמה, לא תחשב בהוונדירד למקור הטומאה, והיא טמאה רק אם הפילה ילד מת, מפני שאז כל גופה הוא כעין בסים לטומאה והיא דומה לרכמה, כלומר להבמה שעליה מונח גוף מת (וונדירד, פרגרד VII, 138—145).

³ במדבר ל"א כ"ג.

⁴ ציטוסטרה שואל: טהור, בורא העולמות המלאים יצורים! אם יקבור איש כלבים מתים או בני אדם מתים בהאדמה ולא יוציאם משם שנה תמימה, במה יעניש איש כזה? ויען אהורה-

יצא גם כן החוק האוסר על אדם טמא להתקרב אל האש או אל המים פחית משלשים צעדים⁵). או החוק האוסר להכניס אש לתיך בית שנמצא שם גוף מת, במרם שיעברו תשעה ימים אהרי אשר הוציאוהו משם⁶).

מן הדוגמאות המעטות שהבאתי כזה רואים אנחנו כי המושג של טומאת מת, המשותף לעמים רבים, אחרי שהשתלשל ובא אל הפרסים, השתנה מאד וקבל ספחים והוספות שונות הנובעים מהשקפותיהם הדתיות שנחלו הפרסים מאבותיהם. נקל להבין באיזה דרך התפתחו השנויים האלה אצל הפרסים; אבל אם נניח, כי העברים קבלו חקי הטהרה מאת הפרסים, או יקשה עלינו להבין, באיזה דרך השתחררו החקים אצל העברים מכל הסגולות מיוחדות של הפרסים, אחרי אשר ההשקפות הדתיות של העברים, כהאמונה באחרות האלהים, אין לה כל עסק עם השאלה, למשל, אם האש והמים עלולים לקבל טומאה או עלולים לטהר מן הטומאה. ובכלל אין בחק הטהרה של תורת משה נס דבר אחד, אשר ישא עליו חותם דת הפרסים, מה שלא ימלט ברת שהתפתחה תחת השפעת דת אחרת.

IX.

הסגולה המיוחדת לחקי הטהרה אצל העברים, כמו שהזכרתי כבר פעמים אחרות, היא יסודתם בשכל הישר ובנסיונות החיים, מה שאנחנו קוראים בשם „רציונאליסמוס“. החקים היסודיים בעצמם, וכל הפרטים והדקדוקים המסתעפים מהם, כלם יחד יתבארו בנקל על היסוד של שמירת הבריאות, ומתאימים לתורת הכמי הרפואה בזמן הזה. לא כן הם חקי הטהרה בהאווסתה. הרעיון של שמירת הבריאות כבר חלף ועבר מהם, אף על פי שעל ידי רמזים אחדים שנשארו בהאווסתה אנחנו רואים, כי בעצם וראשונה נוסדו החקים האלה גם אצל הפרסים הקדמונים על יסוד הרעיון הזה, אלא שנירבות הימים הסתמלו אצלם החקים וקבלו תמונה לא-רציונאלית. ובאמת יקשה מאד להבין לפי יסוד שמירת הבריאות, מדוע תוהם נבלת הכהן במדה יותר מרובה מאשר תוהם נבלת איש-הצבא, ונבלת איש הצבא תוהם במדה יותר מרובה מנבלת האכר⁷), בשעה

מצדה ויאמר: אלף פעמים יוכה בשוט סוסים ואלף כסף יתן כפרו. (וונדירד, פרגרד III פסוק 126 והלאה).

⁵) טהור בורא העולמות המלאים יצורים! כמה יתרחק איש, אשר נשא נבלת אדם מן האש ומן המים זכר? ויען אהורה מצדה ויאמר: שלשים צעדים, צוטוסטרה הטהור, יתרחק איש כזה מן האש, שלשים צעדים מן המים, שלשים צעדים מן הברסה, ושלש צעדים מן האיש הטהור. (שם פסוק 56 והלאה) בשם „ברסמה“ יקראו חבילות קנים יבשים ונותני ריח שהיו הפרסים מקריבים בבתי מקדשיהם לאליל האש, למען אשר תוקר איש תמיד על מזבחו. ⁶) שם פרגרד ששי פסוק 122 והלאה. העובר על איסור זה יקבל רק מאתיים מכות בשוט סוסים ומאתים מכות בכרקנים.

⁷) „אהורה-מצדה הטהור ובורא העולמות המלאים יצורים! כי ישבו אנשים יחד בבית אחד, על מושב אחד או על משכב אחד, והיה מספרם שנים או חמשה או מאה, אנשים ונשים, ומת אחר מהם; על כמה מהם שורים הדרוכסים (הרוחות הרעות) בכליון, ברקבון ובמלחמה?“

שנבלת הנכרי (דווייסנה) אינה מטמאה כלל אף על פי שמת הנכרי ממחלת הדבר⁸? או איך נבאר לנו, לפי יסוד שמירת הבריאות, מדוע טמא נבלת הכלב, ונבלת הפרה, למשל, איננה מטמאה כלל, אף על פי שמתה משחין הסיבירי? או נקח לרונמה את החוק הזה: אם המצא ימצא נוף אדם מת צף על פני המים, או יטמאו המים ששה צעדים מסביב לנוף המת, „ואם מי זרם הם, או ינחו הדווים מסביב שלשה צעדים במורד הנחל למטה מנבלת המת, ותשע צעדים למעלה ממנו, עד כה יטמאו המים ולא ישחו, עד אשר יוצאו את נבלת המת מתוכם; ואחרי אשר ירד המטר עליהם שלש פעמים, או יטהרו המים כבראשונה והיו להשקות את הבהמה ואת האדם לכל אות נפשם“⁹. לו היה מושג הטומאה אצל הפרסים כמו שהיה אצל העברים — בתמונת חלקי־רקבון דקים הנאצלים ממקור הטומאה והולכים ומתפשטים מסביב לו — כי עתה היה צריך להיות ממש ההפך, במורד הזרם כלפי מטה צריכה היתה הטומאה להתפשט במדה יותר גדולה מאשר תתפשט כלפי מעלה, אבל להפרסים היתה הטומאה מושג סימבולי, משחק של דווים עקשנים, שאינם נופים את ראשם תחת עול ההניזון ותביעותיו של השכל הישר, להם ינעם יותר לשחות נגד הזרם מלשחות עם הזרם, ומי ישאל אותם: מדוע?

כבר הוכחנו למעלה, כי אם נראה אצל אחד העמים מנהגים ונימוסים, שאין להם כבר טעם הניזון מיוסד בשכל הישר ובטבע הדברים, אז הדבר הזה כשהוא לעצמו הוא סימן מובהק, שהמנהגים האלה יתיחסו אל תקופה יותר מאוחרת. חקי הטהרה של תורת משה, שטעמם ההניזוני (שמירת הבריאות) השתמר בהם בכל תקפו, וכמעט שלא הפסיד מאומה מטהרתו, צריכים לפי זה להתיחס לזמן יותר קדום. בכל אופן ההבדל העיקרי הזה שבין חקי משה לחקי צרטוסתרה, הוא הראיה היותר הזקה, כי חקי צרטוסתרה לא השפיעו על חקי משה. לו לקחו העברים את חקי הטהרה מן הפרסים, כי עתה ראינו בזה מחזה שאין בתולדות הקולטורה דוגמתו. קשה היה על פי השערה זו להבין באיזה אופן ובכח איזה גורמים קולטוריים השתנו אצל העברים המנהגים הדתיים של הפרסים, כי הסירו מעליהם את כל הפרטים אשר יסודם בהדמיון וברגיש הדתי והתהפכו לחקים סניטריים, המתאימים בכל פרטיהם לתביעות החיים הנשמים. יותר נקל לתקן חקים סניטריים כאלה לכתחלה, מלשנות חקים דתיים ולהפוך אותם לסניטריים.

ועלינו לשים לב גם לזה. הן אלה אשר יאמרו כי תורת משה קבלה את חקי הטהרה מאת הפרסים, על כרחם צריכים לאחר את זמן כתיבת התורה לכל הפחות עד תקופת הפרסים וראשית שיבת ישראל מבלל לארצו. יודעים אנחנו את המצב הקולטורי של עם ישראל בעת ההיא. לחקי חיים כחקי שמירת הבריאות יתן

מחשבות אהור־מצדה נראה, כי יש מדרגות בדבר: הכהן מטמא עד עשרה, איש הצבא עד תשעה, האכר עד שמונה אנשים, כלב שומר עדרים עד שבעה, כלב כפרי עד ששה, כלב קטן עד ארבעה, כלב בן־יומו (שתום העינים) עד שלשה אנשים (וונדירד, פֶּרְגֶּרד חמישי מפסוק 83 והלאה, וגם פֶּרְגֶּרד שביעי פסוק והלאה).

⁸ הדווייסנים נמצאים כחיהם ברשותו של אגרי מיינוס ולפיכך הם מטמאים בחיהם; במוחם הם יוצאים מרשותו, ולפיכך אינם מטמאים.

⁹ פֶּרְגֶּרד ששי פסוק 79—83.

את לבו רק עם היושב שאנן ושלו על אדמתו ואינו תלוי בדעת אחרים. עם ישראל היה משועבד לממשלת הפרסים האדירה, ארצו הרלה היתה משובשת תמיד בנייסות של הלוחמים במצרים, ובהיותו מתיאש מכל תקוות מדיניות שם עיניו ולבו רק אל הדת שנחל מאבותיו ואל מנהגה, שבהם הצטמצמו או כל מחשבותיו. אמנם כי מנהגי הפרסים וגם השקפותיהם הדתיות השפיעו על העם בעל כרחו והיבן בו במדה מרובה מאד, ובחקירותינו הבאות נתאמץ להראות איך התייחסו טובי העם אל "ילדי נכרים" אלו, ואז נראה כי "התורה שבעל פה" עסקה בהם הרבה: למקצתם התנדה בכל עוז והשתדלה להרחיקם מנבול ישראל ומקצתם החנכו ונכנסו אליה בעל כרחם של העומרים בראש העם, אבל בכל אופן אין כל זכר למנהגי הפרסים ולהשקפותיהם הדתיות ב"תורה שבכתב". היא גם איננה נלחמת נגדם, כמו שהיא נלחמת נגד מנהגי המצרים והכנענים, היא איננה יודעת אותם. והדבר הזה הוא, לדעתי, אחת הראיות היותר חזקות לקדמות תורת משה.

X.

אבל יש בידינו להוכיח את ההפך, כלומר, שתורת צרטוסטרה קבלה חקי שהרה רבים מתורת משה, והוכחתנו, כמובן, תשאר בחוקתה, כל זמן שלא יראו לנו עין בעין כי תורת משה ותורת צרטוסטרה שתיהן יחד לקחו את חקי השהרה מדת יותר קדמוניה, שחקי השהרה היו מיוסדים בה גם בן על יסוד שמירת הבריאות. בתורת משה נמצא חוק שעל פיו הזרעים ושאר מיני האוכלים אינם מקבלים טומאה כשהם יבשים, אלא כשהם לחים; בדברים אחרים: רק המשקים מכשירים את האוכלים לקבל טומאה. "מכל האכל אשר יאכל, אשר יבוא עליו מים יטמא... וכי יפל מנבלתם על כל זרע וזרע, אשר יזרע טהור הוא, וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם"¹⁰. חוק דומה לזה נמצא גם בהונגריד: אם ננעה נבלת אדם או נבלת כלב בזרעוני לחם או בשאר מיני זרעים, או יש הבדל; אם הם יבשים, או תתפשט הטומאה בהזרעים רק במרחק שתיים עשרה אצבעות ממקום הנגיעה, אולם אם הם לחים, או תתפשט הטומאה עד עשרים וארבע אצבעות¹¹). בקראנו את הדברים במקורם, לא נוכל להמלט מן המחשבה, כי מקור אחד משותף לשני החקים האלה. והנה בתורת משה החוק של "הכשר" הוא רק ענין פרטי הנובע מן המושג הכללי של הטומאה. כאשר הזכרנו כבר לא אחת ולא שתיים, ענין הטומאה על פי תורת משה איננו מושג רוחני או סימבולי, כי אם מושג גשמי. עתה יודעים אנחנו כי הבצילים של מחלות שונות, הנפרדים מנוף המת או מנוף החולה והנשאים באויר בתמונת אבק רק מאד, יותר נקל להם להתדבק לדברים לחים מאשר לדברים יבשים, אבל גם במרם ידעו עוד בני האדם

¹⁰ ויקרא יא—לד, לו, לה. אמת הדבר, כי על פי התלמוד המשקים מכשירים את האוכלים לקבל טומאה, אעפ"י שנגבו אחר כך אלא שהיו לחים בזמן מן הזמנים. אולם אנחנו עומדים עתה בפשוטו של מקרא. ומשמעת הפסוקים היא, כי האוכלים מקבלים טומאה רק בשעה שהם לחים.

¹¹ וונגריד, פרגרד שביעי כסוק 45 והלאה.

דבר ממצואות בצילים כבר ידעו על פי הנסיון כי החלקים הדקים של „חומר המוזיקי (Materia pecans) ידבקו בנקל למאכלים לחים ולא ליבשים. הדבר הזה הוא מיוסד בשכל הישר ופשוט כל כך, עד שהיה יכול להיות ידוע גם להעברים הקדמונים. לפי זה החוק של „הכשר“ בתורת משה איננו במקרה, כי אם „מחויב המציאות.“ לא כן בתורת צרטוסטרה. שם מושג הטומאה הוא ענין רוחני ותלוי ברוחות הטומאה או בהרוויס השורים על גוף המת וקופצים ממנו ומתדבקים אל האוכלים שנעו בו. אמנם איש לא תכן את רוח הרוויס, ויכול להיות שהם אוהבים את הדברים הלחים יותר מן הרברים היבשים. אבל בכל אופן אין הדבר הזה מחויב המציאות, ואם כן יותר קרוב לאמר, כי הפרסים לקחו זאת מאת העברים.

נתבונן נא אל חוק אחר הנוגע אל טומאת הכלים וטהרתם. בתורת משה נאמר: „אך את הזהב ואת הכסף, את הנחשת, את הברזל, את הברזל ואת העופרת, כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהרו... וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים“¹². ובמקום אחר נאמר: „וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים“¹³. ובהונדירד נאמר: „איככה יטהרו את הכלים אשר יאכלו בהם אם יגעו בנבלת אדם מת או בנבלת כלב מת?... אם כלי זהב הם או ישטפו אותם בשתן הפרה“¹⁴ פעם אחת וירימו אותם מעל הארץ פעם אחת וישטפו אותם במים ואחר יטהרו. ואם כלי כסף הם או ישטפו אותם שש פעמים בשתן הפרה. ושש פעמים ירימו אותם מעל הארץ ושש פעמים ישטפו אותם במים ואחר יטהרו. ואם כלי חרש הם או כלי עץ או כלי עופרת או טמאים הם לעולם¹⁵. קרבת המשפחה שבין שני החקים האלה נראית לעין, אף על פי ששונים הם בפרטיהם. תורת משה מכדלת כלי חרש מכל שאר הכלים, וההבדל הזה מיוסד בשכל הישר ונובע מהשקפתה על ענין הטומאה בכלל. הכלים נטמאים מפני שדבקו בהם חלקים חומרים לחים או יבשים שנפררו ממקור הטומאה. הרחיצה במים מדחת ומסירה מהם את הזוהמה שדבקה בהם והם שבים לטהרתם. אולם כלי חרש, אשר בימים הקדמונים עוד לא ידעו בני אדם לכסות את כתליהם בשטיח דק ושוע של זכוכית, והזוהמה יכלה לחדור אל תוך כתליהם דרך הנקבים הדקים שבהם ולהיות נבלעת בתוכם — לפיכך אינם יוצאים מידי טומאתם לעולם, ואין להם תקנה אלא שבירה. כי זה הוא הטעם האמתי של חוק זה, דבר זה אנו רואים מתוך חוק אחר הדומה לו. קרבן־החטאת הוא קודש־קדשים, „במקום קדוש תאכל בחצר אוהל מועדי (ויקרא ו' כ'), וגם חלק דק מן הדק ממנו הוא קדש־קדשים ואסור להוציאו אל מחוץ למקדש, ולפיכך, „כל אשר יגע בבשרה יקדש (כלומר כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה יקדש להיות כמוה, אם פסולה — יפסל, ואם כשרה יאכל כחומר שבה — (פרשיי שם), „ואשר יזה מרטה על הבגד... תכנס במקום קדוש, וכלי חרש אשר תבשל בו ישבר, ואם בכלי נחושת בשלה ומרק ושמף במים.“ מהמשך

¹² במדבר ל"א כ"ב—כ"ג.

¹³ ויקרא ט"ז י"ב.

¹⁴ שתן הפרה היה נחשב אצל הפרסים וגם אצל הכרמונים לדבר מנהר כמי הנדה של

העברים.

¹⁵ וונדירד, פרגרד IV, 183—188.

הפסוקים אנחנו רואים ברור כי הטעם שכלי חרש אין להם תקנה אלא שבירה הוא מפני שהם בולעים בקרבם חלקים חומרים דקים מבשר החמאת ואינם פולטים אותם על ידי מריקה והדחה.

לדעתי ברור הדבר, כי המנהג של העברים להבדיל בין כלי חרש לשאר כלים היה לעינים למחבר היונידוד, אלא שהוא שנה בו והוסיף עליו על פי דרכו והשקפתו. הוא ראה את המנהג ולא ידע טעמו, וחשב כי בשביל זה אינם יוצאים כלי חרש מידי טומאתם, מפני שהרוויים בכלל אוהבים דברים בוויים ובלתי חשובים ואינם עוזבים אותם. וכיון שהדבר כך, אז אין להבדיל בין כלי עופרת ובין כלי חרש, אבל יש להבדיל בין כלי זה ובין כלי כסף; כיון שהראשונים יותר חשובים מן האחרונים, ימהרו הדוויים לעזוב אותם.

היוצא מכל האמור עד הנה הוא זה: כי אף על פי שבכלל אין לראות פחיתות הכבוד לתורת משה במה שקבלה מנהגים ונימוסים רבים שנמצאו בדתות אחרות שהיו לפניו, אחרי אשר בררה וזקקה אותם ובררה רק בהטובים והמועילים שבהם, אולם בנוגע בפרט לחקי הטהרה, המשותפים לה ולדת צרטוסתרה, אין כל ספק כי תורת משה קדמה לזו, כמו שהרציונליות בכלל קורמת בומן להסימבוליות, ואם תמצא לאמר, כי האחת משתיהן קבלה איזו דברים מחברתה, אז צריכים אנחנו להחליט, כי תורת משה היתה המשפיעה ודת צרטוסתרה המקבלת.

הַרְבֵּי הַמִּבְעֵי.

I.

ברורות הקדמונים חשבו תמיד, כי כל מה שתגדל הפריה והרבייה בין יושבי הארץ כן יגדלו נבורתה ועשרה, לכן השתדלו תמיד באמצעים שונים להקדים את זמן הנשואים ולהגדיל את מספר הנולדים. בשפרטה למשל, היה כל איש, שעמד ברשות עצמו, מחויב לקחת אשה, ואת הרוקים מענישה הממשלה בענשים שונים ולא רק אלה שלא נשאו אשה היו חייבים בקנס, כי גם אלה שאחרי לקחת אשה. הנשואים היו אז רק לשם הבנים, וביחוד, להוליד בנים בריאים, ולכן הזקן שנשא לו אשה צעירה היה לפעמים מומין אצל אשתו את אחד הבחורים, לחיות ממנו ודע. וכן היתה הרשות לכל איש, שראה כי אשה לרעהו היולדת בנים, לבקשה מאישה ולהבנות ממנה (תורת ישוב הארץ והפוליטיקה של הישוב, מאת לודוויג עלסטר). מפני זה לא היו הבנים לקנין האב, כי אם היו שייכים להממשלה, גם ברומה התחייבו כל האנשים לשאת אשה, והצנוורים השתדלו למשוך את הנברים

אחרי הנשואים, והרוקים שלמו מס. יוליום קיסר הוציא חוק כי בקמפניה יתנו נחלות רק לאותם האכרים ששנים, שלשה בנים להם.

בנרמניה השתדלה הרשות להגדיל את הישוב על ידי אמצעים שונים. להנשואים נתנו זכויות רבות ואת הפנוים הפקיעו מן הזכות לכהן בכהונות שונות, והחקים האלה היו חלים עד המאה הי"ז לספירת הנוצרים. גם בהישפניה תקנה הממשלה כי הנשואים יהנו מזכויות רבות, וביחוד אלה שמספר בניהם יותר מעשרה. כן פטרו ממסים רבים את אלה שנשאו אשה בהיותם בני י"ח ועד כ"ה שנה, בפרנציה פטרו ממסים אחרים את אלה שנשאו אשה בהיותם בני 20—21 שנה, וגם נוסדו שם קופות לזכות כלות עניות. במדינות אחרות הנבילו גם את זמן האלמנות על האלמנה, וגם נשאו פנים לילדי-זנוגים. במאה הי"ח מתו אנשים רבים באיסלנדיה לרנל המנפה והרעב, והממשלה השמיעה חוק כי אין כל חרפה לעלמה אם תלד בן גם לפני הנשואים. ולו גם עד ששה בנים, הפרופיסור סקבורצוב («יסודות הכלכלה המדינית» חלק ב' פרק I) מביא, כי עוד במאה הי"ז והי"ח נתנו בפרנציה פרסים של 1000—2000 דינרים לשנה לאותם האבות אשר להם יותר מעשרה בנים חיים ומהם לא נכנס אפילו אחד לבית הנזירים. בימי פרידריך הגדול בטל העונש המושג על חטא פרי זנוגים.

בסוף המאה הי"ז והי"ח נדל מספר העניים בארצות אחרות, עד כי הממשלות שנו את משפטן ויחוסן לרובי הישוב, ואנגליה היתה הראשונה שהחלה להביט בעין רעה על העניות ההולכת ומתרבה. במאה הי"ח החלו סופרים רבים להוכיח את נודל הסכנה אשר תבוא לרגלי רבוי הישוב, ביניהם הצטיין מלטוס, שבשנת 1798 הדפיס ספר המוכיח כי הישוב הולך ומתרבה יותר משמרשים אמצעי המחיה, והעולם צפוי לסכנת הרדודל, אם לא יחישו בעוד מועד לעצור בעד הרבוי הטבעי. ספרו של מלטוס עורר בשעתו רעש גדול, וחכמים רבים קבלו כאמת נמורה שאין לפקפק בה את דבריו כי במשך כ"ה שנה יכפל מספר הנולדים, ואם ננכה את מספר המתים או נמצא כי במשך מאה שנים ירבה הישוב פי שנים, ער כי כמאת העשרים יעלה מספר נפשות ישוב העולם 8 מיליארדים, ובמאה הכ"א 16 מיליארדים, ובהכ"ב 32 מיליארדים, וכן הלאה. לכן דרש מלטוס: (א) כי הרשות להוליד בנים תנתן רק לאיש הבטוח כי יוכל לכלכל אותם; (ב) כי יחרלו מתמוך בידי העניים על ידי צדקה, יען כי לא יוכלו האמללים לסבול עוד ולהתקיים בענים. ספרו של מלטוס נדפס חמש פעמים בימי חייו ונעתק לכל לשונות אירופה, ולכן מצאה תורתו מהלכים גם בארצות אחרות, עד כי מדינות אחרות תקנו, כי האיש החפץ לשאת אשה מחויב להביא תחלה תעודה המוכיחה כי יש לו היכולת לפינס אשה ובנים. לודוויג עלסטר (בספרו הנזכר) מביא, כי את החקים האלה תקנו בשנת 1830 בסכסוניה של ווימר בהסן, בסכסוניה של קובורג ועוד, והחקים האלה נרמו להתרבות הזנות, ורק בשנת 1860 נתבטלו.

בין החכמים הראשונים שיצאו נגד תורתו של מלטוס הצטיינו ביחוד פוריע וקערי. הראשון הוכיח כי מוזן טוב מפחית את מספר הילדות וכל מה שיושב מצב בעל המשפחה כן תמעט האשה ללדת בנים. האיסקומויסט האמיריקני קערי הוכיח, כי כל מה שישתבח מצב הפועלים, ימעטו להוליד בנים. בזמנו חסרו לו

מספרים בנוגע לענין זה, ויביא ראיה מבעלי חיים שונים. בעלי החיים שמצבם החמרי והרוחני יותר נבון, התרבותם יותר קטנה, ובעלי החיים של הטפוס הנמוך מולידים בנים במספר יותר גדול מבעלי החיים של הטפוס הגבוה. לדוגמא: הטרימיטה באפריקה הדרומית מצילה 80 מיליון ביצים ליום, החגב ממיל 8 מיליון ביצים ליום. כן נמצאים דגים שזרע ביציהם עולה יותר ממיליון, לעומת אלה ממליש חזיריים ביצים במספר מעט. הפיל מוליד בנים פחות מכל החיות, ולעומת זה החיות היונקות מהטפוסים היותר נמוכים יולדות לעתים קרובות, ויש שיוולדות גם פעמים אחדות בשנה, וגם יולדות בבת אחת במספר גדול. גם פרידריך ליטט הוכיח אז, כי כל מה שהחיה עומדת במדרגה יותר נבונה כן יקטן מספר זרעה.

לקערי חסרו מספרים בנוגע למדת הרבוי הטבעי של הפועלים, אולם בנוגע למפלגת האצילים והאפרתים היו לנגד עיניו מופתים חותכים כי האנשים שהיו היותר גדולים בדרותיהם, מספר צאצאיהם קטן וגם זרעם לרוב לא היה זרע של חיים ושל קיום. נפוליון, ווינגטון, פוקס ופיט לא השאירו אחריהם בנים. בין 15 הנשיאים שהיו בארצות הברית, היו שבעה מהם חשוכי בנים, וליתר שמונת הנשיאים היו לכלם ביחד רק 20 בנים. משנת 1611 עד 1819 נפחת ממספר הבארוניטים באנגליה 753 תארים, שעולה יותר מחצי מספרם שהיה בשנת 1611. לפי דברי דרוי נמצאו בוויניציה בשנת 1564—2219 נובילים (אצילים גדולים), ובשנת 1705, אף כי גוספו עליהם עור אפרתים חרשים שנתכברו בהתואר הנזכר, עם כל זה ירד מספרם עד לפחות מאלף וחצי. גם רוש-מביא, כי בשנת 1739 חיו בשטטין 85 משפחות פרימיטים (אצילים) סוחרים, ובשנת 1859 נכחדו ותמו לנמרי. החכם לירוא-בוליע מציין, כי בשני הדרות האחרונים אין המלחמות מויקות עוד כל כך, מספר הפשעים והרציחות נתמעט, המהלות אינן עוד מסוכנות כל כך, ובכל זאת משפחות המלכות והאצילים הולכות וכלות. כידוע היו בפרנציה משפחות רבות שמהן יצאו מלכים, ועתה לא נשארה מהן אף אחת. כן מראה לירוא-בוליע, כי המשוררים שטוברין, למרשין, אלפרד די מיסע ועוד היו חשוכי בנים. הונו השאיר אחריו רק שני נכרים.

גם החכמים פודרין, לואיבלן, לסל, רודבנטוס, מרקס, אף כי לא שאפו להרוס את כל תורתו של מלטוס, בכל זאת שמו גם הם את לבם ביחוד לפרט אחר, כי הפריה והרבייה תגדלנה בין העניים והנסים ביותר. על פי תורת מרקס מישרים היחוסים האיכונומיים את התפתחות החברה, מכלי שיהיו תלויים ברצון האדם; תורת מלטוס מציעה להפך, כי בני האדם בעצמם יכולים לישר את יחוסיהם האיכונומיים. מרקס הכחיש בכחה של האתיקה ולא הורה בהשפעת איזה כח מוסרי על התרבות הישוב — מלטוס שער, כי ראשית כל דבר פועל הכח המוסרי. הנרי ג'ורג' יצא נגד תורתו של מלטוס בחקירות הנוגעות ביותר לשאלה זו. הוא הוכיח כי בשום ארץ לא נראה שיבואו הרעב והמחלות בתור הפריה והרבייה במדה עצומה, ומביא ראיה כי אירופה, שהיא היותר מרובה באוכלוסים, גדולה בה ביותר מרת ההון של יושביה. בין המתנגדים לתורתו של מלטוס היו אחרי כן מלומדים וחוקרי-טבע שונים שסתרו את דעות מלטוס על פי יסודות מדעי הטבע. ביניהם הצטיינו ביחוד תומס דלבע, הרברט ספנסר ואלפרד נוסין. דלבע הוכיח כי כל מה שיישב מצב בני האדם, כן ימעט מספר צאצאיהם. סמך לדבריו הביא מן הפיזיולוגיה. כשנוטעים

צמחים באדמה פוריה ושמנה מאד לא יעשו פרי, החיות שמפסמים אותן אינן יולדות ילדים, וכן הוכיח כי כל אומה שכלכלתה רעה ביותר מספר הנולדים בה רב, ספספר הוכיח, כי כל מה שיקטן האורגניזמוס, כן תגדל כמות פרי בטנו וכל מה שהחיה ממעטה בתנועה, כן יגדל מספר בניה. וכן הוכיח כי כל מה שתוסיף האנושיות לעלות במדרגות קולטורה יותר גבוהה, כן תמציא מחיה למספר אנשים יותר גדול. ⁽¹⁾ כל החכמים האלה שאפו להוכיח כי אין יסוד לחששו של מלטוס. ורק להפך, כל מה שיגדל ענים של בני האדם כן יגדל רבוי הטבעי, ומפני זה, אם נעזוב את העניים לנפשם ולא נתאמץ להיטיב את מצבם, יגדל מספר צאצאיהם ביתר שאת. אמנם בשנות השמונים של המאה הי"ט נגלתה תורת מלטוס שנית וכן החדשים המחזיקים בה נמנים עתה הסוציאל דימוקרטים הידועים בנרמניה, כמו: קויטסקי, בבל, שיפל ועוד, וגם הפרופיסור מאסאריק, אם כי שהוא מוצא כי המספרים שהביא מלטוס והמסקנות שאליהן בא על פיהם אינם נכונים, בכל זאת חושב הוא את הרעה היסודית שבשיטתו לאמת. אפס השפעתה של תורת מלטוס לא היתה עוד גדולה כאשר היתה בראשית הבראה.

על פי האמור עד כה ראינו, כי רוב החכמים שהתנגדו לתורת מלטוס יסרו את דבריהם על מופתים הנווניים והשערות או היקשים שונים, כי חיי מפלגת בני האדם לא היו נחקרים עוד או לכל פרטי פרטיהם. ואולם עתה, אחרי אשר כבר יש לנו ספרות שלמה ורחבה מאד בנוגע למצב רכוש העמים וחיי מפלגותיהם והרבוי הטבעי של עמים שונים, יכולים אנו לעזוב את החלק התיאורי שבשאלה הזאת ולפנות אל המציאות.

II.

כלל ידוע הוא אצל חכמי הכלכלה, שהמספרים היבשים הם כמו חיל מוין, שהנצחון תמיד על ידם, ולכן הנני חושב לנכון לערוך מספרים ורשימות אחרות, אשר יוכיחו באופן בולט וכלי כל פירושים צרדיים עד כמה צדק משפטי המתנגדים לתורת מלטוס.

כאשר ננסה להעיף עין על מדת הרכוש של העמים, נראה (על פי מולהל) כי בראשית שנות החשעים עלה הון אנגליה ל- $9\frac{1}{2}$ מיליירים ליטרא שטרלינג, הון פרנציה ל- $8\frac{1}{2}$ מיליירים, גרמניה-6, רוסיה-5 מיליירים. וכאשר נחלק את הון העמים הנזכרים בין יושבי ארצותיהם, או יעלה במדה בינייתית בנוול כל אחד מיושבי אנגליה 217 ליטרא-שטרלינג, של פרנציה — 224, של גרמניה-140 ושל רוסיה-60 ליטרא-שטרלינג. על פי האיכוןמיסט האיטלקי בוריאו נמצא, כי בכל שנה יגדל הון הלאומי באנגליה עד כדי 4 מיליירים פרנק, בפרנציה-3 מיליירים, בגרמניה 2 מיליירים ובאיטליה $\frac{1}{2}$ מילירד. על פי חכם הסטטיסטיקה האמריקני מאיו סמיט (הסטטיסטיקה והאיכוןמיה, פרק VIII: הכסף והקרדיט), המביא רשימה ארוכה בנוגע לכמות הממון בכסף ובוזהב ובשטרות האצור באוצרות הממשלה, נראה

⁽¹⁾ דעתו של גוסט על דבר רבוי הישוב, שהשוה אותי לנפילת שטף המיב, אינה נוגעת

כי בכלל עולה על כל נפש מיושבי פרנציה 35 דולר, אויסטרליה—32,3, נידרלנדיה—25, בלגיה—23, אנגליה—16,68, אוסטריה—10, איטליה—9,85, רוסיה—6,85 דולרים. כאשר נחפוץ לדעת כמות הממון¹ (בוהב, בכסף ובשטרות) שנמצא בארצות העמים הנזכרים, נראה עוד הפעם כי רוסיה ואיטליה עומדות בשורה האחרונה. על פי ה' בכתיב² נמצא בשנת 1898 ממון (בוהב, בכסף ובשטרות) בפרנציה 1,355 מיליון דולר—

מזה בזהב:

810	מיליון דולר;	הישוב	38,6	מיליון;	על כל איש עולה ממין
132	"	"	74	"	"
127	"	"	5	"	"
122	"	"	6,5	"	"
96	"	"	53,4	"	"
86	"	"	40,4	"	"
55,2	"	"	18,5	"	"
53,3	"	"	44,6	"	"
51,3	"	"	31,2	"	"
31,5	"	"	130	"	"
132	"	"	224	"	"
123	"	"	21	"	"
154	"	"	30	"	"
1135	"	"	668	"	"
627,9	"	"	498	"	"
232	"	"	45	"	"
459,6	"	"	227	"	"
308	"	"	96	"	"
885	"	"	756	"	"

וכאשר נחפוץ לרון על דבר מדת רכוש העמים על פי הקף המסחר החיצוני (אימפורט ואקספורט) נמצא על פי אנטון רדציג, כי בסוף המאה הייט עלה מחיר האקספורט והאימפורט על כל אחד מיושבי הולנדיה 522 רובל, במדה בינונית לשנה; בכלגיה—352; בבריטניה—185; בפרנציה—101; באיטליה—33; באוסטריה—30; ברוסיה—10 רובל. בנוגע לכמות הרכוש ראינו על פי מולהל, כי אנגליה עומדת בשורה הראשונה, יען כי היא (וכן גם הולנדיה ובלגיה) הקדימה להתפתח ולצבור רכוש, אך בכל אופן גדולה מדת הרכוש וצמיחתו בפרנציה הרבה יתר מאשר ברוסיה ובאיטליה. ואם גם נניח כי החכם האיטלקי בודיאו סמך במשפטו על יסוד העובדה כי הון פרנציה מתרבה בכל שנה בסך 3 מיליודים פרנק ודן רק על פי שנים אחדות שבהן עלה רכוש פרנציה במדה היותר גדולה, ואם גם נסכים לדברי האיקונומיסט ברוך ברנדט³ שבמשך עשר השנים האחרונות גדל הון פרנציה בכל שנה רק בסך 2—1½ מיליודים פרנק, גם אז נמצא כי על כל נפש ינדל ההון בפרנציה יותר מאשר בנרמניה, רוסיה ואיטליה, אחרי שישוב גרמניה עולה על ישוב פרנציה בחמשה עשר מיליוני איש, והון נרמניה—על פי ברוך ברנדט בספרו הנזכר, פרק I—ינדל בכל שנה בסך מיליוד רובל (2½ מיליוד פרנק), שמתאים כמעט למספרי בודיאו. כן ראינו כי על פי כמות הממון שנמצא לכל נפש מיושבי הארץ באוצרות הממשלה עומדות בשורה הראשונה פרנציה ואויסטרליה, ובנוגע לכמות הממון בכלל שנמצא

¹ המספרים על דבר הרכוש של העמים, שהבאתי בשם מולהל מקיפום את כל הממון וגם נכסי דניידי ושלא ניידי והנירות של שוה כסף וכו' שנמצא באותה המדינה.

² בספרו „האזויסטיועניע איטאגו" וכו'.

³ *Торгово-промышленный кризис в западной Европѣ.* חלק א' יצא בש"ע.

בכל מדינה לכל נפש—עמדות ארצות הברית. פרנציה והולנדיה בשורה הראשונה, ורוסיה ואיטליה—בשורות האחרונות.

כאופן יותר בולט תראה לנו מדת הרכוש של יושבי איטליה ורוסיה בערכם ליושבי פרנציה ואנגליה כאשר נתבונן עור מעט למדת יושבי הארצות האלה. על פי מולהל נמצא כי כאשר נחלק את הכנסות יושבי אנגליה בין כל האנשים היושבים שם, או יעלה במדה בינונית על כל אחד 52 ליטרא שטרלינג לשנה, האוסטרלי—40, האמיריקני 39, הפרנצי—36, הגרמני—32, הרוסי—13, האיטלקי—12 ליטרא שטרלינג לשנה. הרשימה הזאת מוכיחה לנו עוד הפעם כי הכנסות יושבי רוסיה ואיטליה הן היותר קטנות בערך להכנסת יושבי הארצות העשירות. מפני זה נראה גם כן, כי כשם שהכנסות יושבי הארצות העשירות גדולות מהכנסות יושבי רוסיה ואיטליה, כן גם יוציאו הוצאה יותר גדולה מאשר בנרמניה, רוסיה ואיטליה. הסופר פיער לירוא-בוליע (בנו של האיסקומויסט פאול לירוא-בוליע) שהלך לתור את אוסטרליה בשנות 1894/5, מביא בספרו „החברות החדשות של האנגלוזכסים“, כי כל אחד מיושבי אוסטרליה מוציא במדה בינונית 1175 פרנק לשנה, ועל פי מולהל מוציא כל אחד מיושבי אמריקה 820 פרנק לשנה; כל אחד מיושבי אנגליה—720 פ' ; יושב פרנציה—600 פ' ; יושב נרמניה—505 פ' ; יושב איטליה—290 פרנק. אמנם יש שצרכי מזון עולים במדינה אחת במחיר יותר גדול ובמדינה אחרת במחיר יותר קטן, ואולם בהמשך דברינו נוכח כי אף על פי שצרכי מזון אחרים עולים באנגליה ובארצות הברית בפרנציה במחיר יותר גדול, בכל זאת כל אחד מיושבי הארצות העשירות ידרוש צרכי מזון בכמות יותר גדולה מאשר בארצות העניות.

III.

אחרי אשר נדע בערך את מדת הרכוש, ההכנסה וההוצאה של העמים אשר מניתו למעלה, נתבונן למצב הרבוי הטבעי בארצות העשירות לעומת הרבוי הטבעי בארצות העניות. הסופרים פ' ומ' פלוטיע מביאים בפתיחה לספרם הנכבד „חיי הפועלים בפרנציה“ רשימה נכבדה וחשובה על דבר מספר הנולדים, על כל אלף איש נולדו.

בשנת 1873 בפרנציה	25,1 איש ;	בשנת 1888	23,2 איש
בשוטלנדיה	34,7 ;	”	30,9
בבלניה	35,5 ;	”	30,9
בבריטניה הגדולה	37,8 ;	”	31
בהולנדיה	38,2 ;	”	35,4
בנרמניה	41 ;	”	36,6

על פי חכם הסטטיסטיקה פוקרונסקי (במאסף „רוסיה כסוף המאה הייט“, מאמר „הישוב“) נראה כי בשנות התשעים נולדו על כל אלף איש ברוסיה 48 נפש. וגם הפרופיסור שולצע-גורניץ בספרו „חקירות על דבר משק העם הרוסי“ מציין כי משי 5-1893 נולדו ברוסיה 48 איש על כל אלף ; בנרמניה — 36 ; בבריטניה—30 ; בפרנציה ירד מספר הנולדים עד 22 לאלף. בנוגע לאיטליה מביא הסופר אניצקוב („המלחמה והעבודה“ חלק ב') כי זה כעשרים והמש שנה שהרבו

הטבעי אינו יורד ובכל הזמן הוא כמעט מדי שנה בשנה עלו 37 נולדים על כל אלף איש. בנוגע לאוסטרליה מביא הסופר לירוא-בוליע (בספרו הנוכח, חלק א') רשימות רבות המוכיחות כי באוסטרליה מתמעט מספר הולדות במדה רבה מאד. משנות 70—1866 נולדו בכל ערי אוסטרליה 40,4 נפש על כל אלף איש ;

1776—80	"	"	"	"	"	37
1886—90	"	"	"	"	"	34
1891—65	"	"	"	"	"	32

מן המספרים האלה, שהבאתי על דבר מספר הנולדים, נוכחנו כי בפרנציה גדל הגרעון במספר הנולדים יותר מאשר אצל עמים אחרים, אבל כאשר ניסיף לעיין עוד בענין זה, נראה כי פרנציה אינה יוצאה מן הכלל, כי אם הקדומה או עמדה בראש הארצות העשירות, שלהן גם כן מתנדציה כאותה של פרנציה. לודוויג עלסטר מביא רשימה ארוכה על דבר מספר הנולדים בפרנציה משנת 1801 עד 1890. הגני מביא ממנה תקופות אחרות.

1810—1801	"	"	"	"	"	32,3
1840—1831	"	"	"	"	"	29
1860—1851	"	"	"	"	"	26,3
1888	"	"	"	"	"	23,2

נמצא כי במשך תשעים שנה נתמעט מספר הולדות בפרנציה על כל אלף איש — תשע נפשות בערך, ובארצות אנגליה, גרמניה והולנדיה נתמעט במשך 16 שנה (משנת 1873 עד 1888) מספר הנולדים בערך 6—3 נפש על כל אלף איש.

מן המובא למעלה נראה ברור כי בארצות העשירות הולך מספר הולדות ופוחת, ובארצות העניות, להפך, הרבוי הטבעי עורו נמצא במצב גורמלי. אחרי שפרנציה עומדת בשורה הראשונה בנוגע להתמעט מספר הולדות, נציין עוד פרטים אחרים שיאירו לנו ביתר שאת את מצב הדברים. לירוא-בוליע מביא רשימה על דבר מספר הנולדים בפרנציה במדה בינונית אצל הנשואים. הנה תקופות אחדות ממנה :

1800—5	"	"	"	"	"	4,24
1821—5	"	"	"	"	"	3,84
1841—5	"	"	"	"	"	3,26
1861—5	"	"	"	"	"	3,07
1881—5	"	"	"	"	"	3,03
1890—3	"	"	"	"	"	2,77

אמנם בפרנציה נתמעט הרבה מספר המיתות על כל אלף איש. לפי דברי לירוא-בוליע מתו בפרנציה בש' 20—1801 כ"ו איש מכל אלף; בש' 70—1841 ירד מספר המיתות עד 23,5, ובש' 3—1891 מתו רק 22 איש מכל אלף. אבל בראשית שנות התשעים ירד גם מספר הנולדים על כל אלף איש עד 22,6 נפש, נמצא כי עורך הנולדים בפרנציה על המתים בה עולה רק $0,6\%$. ועל פי לירוא-בוליע נראה כי בשנת 1890 כבר בא גרעון במספר הנולדים לעימת מספרי המתים

במספר 38,446 איש. רבים הוכיחו כי להגלי האינפלואנציה שהיתה אז גדל מספר המיחות במדה מרובה כזאת. בשנת 1891 עלה הגרעון רק $10\frac{1}{2}$ אלף איש. שנחרבה בשנת 1892 עד 20 אלף. בשנת 1893 לא בא גרעון וגם עורף לא היה. לפי דברי הפרופיסור ושליזנוב („ציורי כלכלה מדינית“) עלה עורף הלידות בשנת 1894 בליט אלף איש. שעולה 5% יותר ממספר המתים. עורף זה נחשב בפרנציה לסימן טוב, אבל כאשר יודע לנו כי בשנה ההיא עלה עורף הנוולדים בגרמניה מן המתים שבה על 696 אלף, שעולה 61% יותר ממספר המתים, נראה כי גם העורף הטוב בפרנציה אינו משביע רצון. ולו לכל הפחות לא ירד העורף הזה, כי אז לא גדלה דאגת הפרנצים כל כך, אבל העורף הזה אינו מתמיד כי אם הולך ומתמעט. לפי דברי הפרופיסור קרישוב ¹ מצאו כי בשנת 1896 ירד הרבוי הטבעי בצרפת עד $0,2\%$ שהוא כמעט קרוב לאפס. ועל פי אניצקוב (ספרו „המלחמה והעבודה“ נדפס לפני שנחים) בא בשנים האחרונות עוד הפעם גרעון בישוב פרנציה מן $0,10\%$ עד $0,02\%$.

החיוון הזה בפרנציה הסב עליו לראשונה את דעת בעלי הסמטיסטיקה בגרמניה, ואחרי כן החלו הדימונראפִים הפרנצים לשום את לבם לשאלת הרבוי הטבעי במדינתם. ליי־פור היה הראשון שהעיר עוד בשנת 1867 על החיוון המעציב הזה, ועל פי השפעתו נוסדה אז קומיסיה לחקור אחרי הרבוי הטבעי אצל כל העמים ואצל הפרנצים בפרט. בשנת 1871 פרסמה הקומיסיה הזאת את מסקנותיה שהביאו את הפרנצים לידי התרגשות גדולה. הקומיסיה מצאה כי עוד לפני 40—30 שנה קטן מאד הרבוי הטבעי בפרנציה בערך לעומת שאר ארצות אירופה. מספרי הקומיסיה הזאת אמנם לא היו מדויקים מאד, ובכל זה ראויים הם לשימת לב. על פי החלטות הקומיסיה נמצא כי הקואפיצינט של הרבוי הטבעי בפרנציה עלה בשנת 1841 0,59 בש' 1861—0,37.

בשנת השמונים עלה הקואפיצינט של הרבוי הטבעי.

ברוסיה	1,39	זמן הכפל הישוב	55 שנים ;
בשוודיה	1,33	”	”
באנגליה	1,26	”	”
בפרוסיה	1,26	”	”
בהולנדיה	1,05	”	”
בדניה	1,05	”	”
בבלגיה	0,85	”	”
באיטליה	0,85	”	”
באויסטריה	0,63	”	”
בפרנציה	0,30	”	”

(באיטליה ואויסטריה יתרבו הישוב לאט לאט, כי שם גדולה האמיגרציה, וביחוד מרבים לצאת הצעירים והצעירות).

משנות השבעים הרבו החכמים הפרנצים לספל בשאלה זו, וביניהם מצטיינים

¹ בספרו „טרוד, יעוואל ראָל“ וכו', עמוד 256.

ביחוד : ברטיליון, לאנגה, לאקר, שרוון, דלונג וכו'. שרוון ברק את עשרת הפרטמנטים על פי כמות המסים שנוכחים מן הירושה (בש' 1889), וימצא כי בדרפטמנטים העשירים ביותר מחמעט מספר הלוות הרבה יותר מאשר בנלילים העניים, לדונמא; הפרטמנטים : סנה, סנה-א-אסי, סנה-א-מרנע, קלונדע, אר ואחרים, שהם עומדים במדרגה הראשונה על פי כמות המסים שמשלמים (לפי מכסת הישוב), עולה מספר הבנים בכל משפחה פחות מאשר בברטן, אוברני, סבוי, שמשלמים מסים במדה פחותה. ברטיליון ולאנו מצאו, כי במדה שהקומינה הפרנצית עשירה ביותר והקרקע שלה פורה ביותר ויושביה עשירים ביותר, במדה זו תמעט שם הפריה והרכייה. לדונמא : העמקים שאדמתם יותר פוריה יותר מאדמת ההרים, שם ימעט מספר הלוות יותר מאשר על ההרים. וכן מצא ה' רומון כי בעמקי נורמנדיה, בורגונדיה, איל-די-פרנס ושמפניה מתרבה הישוב במדה פחותה, ולעומת זה הרוב היותר גדול של הלוות בכל פרנציה הוא על הרי הפיריניאים והאלפים, שיושביהם ידועים לעניים ביותר. בשנת 1887 מצאו כי בשכונת הפועלים בלוול נולדים 34,49 נפש על כל אלף איש, ובחבל האריסטוקרטים בשדי עליווי רק 14,21, שעולה הרבה פחות מפי $2\frac{1}{2}$.

כבר נוכחנו כי גם ביתר הארצות העשירות פוחת הרבוי הטבעי והולך, ויש גם ארצות אחדות מן היותר עשירות שבהן עולה מספר הנולדים כמעט במדה שוה למספר הנולדים בפרנציה. בארצות הברית, למשל, שהן עומדות בשורה הראשונה בין הארצות העשירות, השב לירוא-בוליע ומצא, כי אה ננכה את מספר האמינרנטים והשחורים שבארצות הברית ונחשוב רק את תושביהן ילידי הארץ, אז נראה כי משנות 65—1840 נרל ישוב ילידי הארץ $57,81\%$ ומש' 80—1865 עלה הרבוי הטבעי רק $1\frac{1}{4}\%$, והאמריקנים בעצמם נרעשו ונעצבו בהודע להם כי מספרי לירוא-בוליע צורקים ונכוחים. האינקוויסט האיטלקי בוויאו הביא עוד מספרים יותר מכריעים בנוגע לארצות הברית. שלש המדינות מסצוזטס, קונקטיקוט ורוד-אילנד הן המדינות היותר עשירות שבארצות הברית, ולכן ינהרו אליהן אנשים רבים, כי שם נתפתחה האינדוסטריה במדה גדולה, ולפי דברי מאיו סמיט („הקסטטיסיקה והאינקוומיה“, פרק III : „הישוב בתיר כה פועל“), נרל הישוב משנת 90—1880 בשתי המדינות הראשונות כדי 25% ושם נולדים על כל אלף איש : במסצוזטס 26,2 נפש. בקונקטיקוט — 22,6. ברוד-אילנד — 24,3. המספרים האלה מתאימים כמעט למספר הלוות אשר בפרנציה, בשלש המדינות האלה יושבים 3,3 מיליון איש ואליהן ינהרו מכבר אירלנדים, גרמנים וכו'. ושני העמים הראשונים, האירלנדים והגרמנים, מפורסמים בנטיחם להתרבות, בכל זאת, מכיון שבאו אל המדינות העשירות האלה ומצבם החמרי הוטב, חפשתם והשכלתם גדלו, הרי הם חדלים מהוליד בנים במספר גדול.

כאשר נתבונן עוד מעט אל הארצות העשירות בכלל, נראה כי דוקא בין המפלגות העשירות תקטן הפריה והרבייה. החכם פויל לירוא-בוליע מביא בספרו „קולוניזציה של העמים החדשים“, כי בנלילים אחדים שבנורמנדיה, אף כי שם נצבר הון רב, פחות מספר הלוות ממספר המיתות, ואף על פי שאריכות החיים גדולה שם יותר מאשר בשאר מדינות פרנציה, וכן גם בדרפטמנטים גלרוס, ארה

אורן וכי נראה עוד בשי' 1865 שנולדו שם 25 אלף יהודים ומתו 30,658 נפש; נמצא כי מספר הנולדים שם ירדו עד כדי 20% פחות ממספר המיתות.

הסופרים פלוטיע (בפתיחה לספרם הנזכר) כותבים: „על פי מספרי המיניסטריום למסחר שבפרנציה (בשנת 1894) התברר כי הדפרטמנטים היותר עניים מרובים באוכלוסין ולהפך, נודמנדיה ועמק גרונה, העולים בעשרם לעומת יתר הגלילים, הם המעטים בישובם. מדינת ברטניה העניה היא היחידה בכל פרנציה, ששם הרבוי הטבעי עודו נמצא במדרגה נורמלית, כפריו נראה כי בשכונות הקיצוניות, שבהן יושבים בני דלת העם, גדול הרבוי הטבעי בהן יותר מאשר בטבור העיר. לעומת זה קטן מספר המתים בחלק המרכזי של פאריז“. אניקצוב מביא בשם הפרופסור הפרנצי ברטליון, כי על כל אלף נשים בפאריז נמצא בזמן האחרון בהשכונות העניות 108 יולדות, בעניות למחצה — 93, בכינוניות — 72, בעשירות — 65 ובשכונות העשירות מאד רק 34 יולדות לאלף נשים.

הסופרים פלוטיע מביאים עוד רשימה נכבדה על דבר מדרגת הולדות בין העשירים והעניים, ועל פיה נראה כי בשנת 1889 נמצאו בכל פרנציה 8,000, 135 משפחות, שבכל משפחה נמצאו בנים חיים לא פחות משבעה; מהן עולה בנוהל המשפחות העשירות 5,475; בנוהל המשפחות שיש להן די ספוקן — 26,667 ובנוהל המשפחות שאין להן די ספוק צרכיהן 113,600. מופת מלא ענין הדומה לזה נמצאו במאמר „המיליררים האמיריקנים“ (רוס. באָנאַטסטוואַ ספר די שי' 1900), בין 45 מילירדים היושבים בניוורק נמצאים רק תמשה בעלי בנים, ומספר כל בניהם ביחד עולה בטך הכל 12 נפש, ובכך לארבעים וחמשה מילירדים רק 12 בנים!

כמו כן ביתר הארצות שבהן התגדל הרכוש והתרחבה הקולטורה, דוקא באלה הפרובינציות שבהן הישוב עשיר ביותר, שם יקטן הרבוי הטבעי. בשנות הששים עלה הרבוי הטבעי הבינוני בכל מדינת שוויציה 31,3 נפש על כל אלף, בקנטונים העשירים: נינבה, ואדט רק 22,12 ובמחוזות העניים: שפהויון, גלרים, שוויץ, אפנצל, אורי, נולדו 34 נפשות על כל אלף אנשים. כעבור שלשים שנה ירד הרבוי הטבעי במחוזות האחרונים עד 29,12 לאלף ובנינבה עד 21,84. המספר האחרון פחות אפילו ממספר הנולדים אשר בפרנציה, גם בבגליה נראה כי בפרובינציות פלמנדריה, ששם הישוב יותר פשוט ומחויק בנושנות, ששם נולדים 36—32 נפש על כל אלף אנשים, ובפרובינציה וולוניה, ששם התקדם המצב הקולטורי והרכוש גדל, שם נולדים 26—55 נפש על כל אלף אנשים. מספר זה מתאים כמעט למספר המפחיר של פרנציה, אחרי שבבגליה גדול מספר המתים. אורלנדיה, שידועה היתה לפני כהת הארצות היותר עניות אשר רוב יושביהן כלכלו את נפשותיהן בתפוחי-אדמה ואשר רבו בה תמיד חללי הרעב (הקפיטל למרקס, כך א' פרק כ"ג), והנה דוקא בשנים הקודמות, בשעה שלרוב יושבי אירלנדיה לא היה גם לחם צר להחיות את נפשם, נולדו בנים במספר יותר גדול מאשר נולדים עתה, אף על פי שמצב האירים נשתבח, כידוע, הרבה ממה שהיה לפני 50—40 שנה. על פי מספרי בודיאו נראה כי באירלנדיה הולך ומתרבה מוזן לוזן הנרעון במספר הנולדים, על כל אלף איש נולדו באירלנדיה:

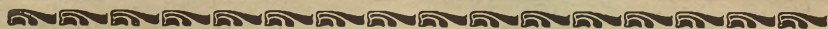
בשנות 76—1874—26,5 נפש

” 82—1880—24,4 ”

” 88—1886—23 ”

” 92—1889—22,7 ”

המספרים האחרונים קרובים אל המספרים המעוררים דאנה בלכות הפרנצים.
(סוף יבוא.) ז. ס.

בספרות העתית.

סוף הדרמה היה בווינא. הסכסוך היה מין מְנוּוּרָה, מין מלחמה בשלום. חרקוב התגמלה על ההסתדרות, וורשוי השליכה את האויב לאחור ובווינא היה הקץ. אכן קשה להגיד כבירור מי נצח. גם מנני ההסתדרות וגם ציוני ציון מתפארים: ש לנו נצחו! ב.הצפירה כתוב: ההסתדרות נצחה, ול.הצפה הודיעו בטלגרמה: נצחון נמור של בעלי הלאו! והנפלא מכל זה הוא שאלה ואלה שבעים רצון מן האספה הווינאית ותוצאותיה. חושש אני כי קרה שם מה שקרה להפופיסור הידוע בשיחתו עם השוער נכה-הרגלים באוניברסיטה הקמברידגית בדברו עמו על פי השיטה הסמבולית. גם הפרופיסור וגם השוער שבעו רצון משיחתם. אלא שאחרי כן, כששאלו את כל אחד מהם ביחוד, למה התכוון באותותיו, נודע הדבר שהפרופיסור דבר על אדות האלהות ויפי הארץ והשאיפה לשלום עולמים והשוער התכוון לידים ורגלים ולחס. רחוק הדבר שחרקוב תבין את ווינא וווינא תבין את חרקוב. חרקוב נכנעה לווינא או ווינא לחרקוב — מפני דרכי שלום. האם נכנעו גם הנשמות? — לפי שעה תהיה מנוחה, אך מי יודע אם לא יחל הרעש אחרי כן ביתר שאת וביתר עז.

בין החלטות האספה הווינאית נזכר, כי האגיטציה בעד אונגרה ונכנדה נשארת בתקפה כמו שהיתה עד כה. אמנם נבול יש לאגיטציה הזאת: נבול האורגניזציה; ואולם האורגניזציה עצמה היא הגבלה בלתי מדויקה כלל ויש לדרוש בה פנים לכאן ולכאן. זה הוא מין שטר שאי אפשר לעשות עליו פרוטסט.

בין כך וכך והעתונות העברית היתה שטופה בענינים האלה. מבלי הניח מקום לשאלות רבות ואחרות העומדות על הפרק, מכל מקומות המדינה באות הידיעות על דבר היציאה לאמריקה שהתנברה מאד בשבועות האלה. אמנם נשמעות גם הצעות ליסד ועד אינפורמציוני בשביל הנודדים. פעמים רבות כבר נסו להטות את יקיא שתקח עליה את האיניציאטיבה ביסוד ועד כזה, ויקיא, כדרכה, שומעת ועושה את שלה. עתה אני קורא הצעה שהציונים יתעסקו ביסוד הועד האינפורמציוני

לעניני האמינרציה. בגליון 84 של מכתב-העתי. דער טאני נרפס מאמר מאת ה' טשערנאָוויץ בשם מצלצל. אונזער היינט און אינזער מאָרנען. במאמרו זה דורש המחבר דבר קטן מאד: על הקונגרס הציוני לקרוא קונגרס יהודי כללי, שעבודתו הראשונה תהיה לסדר את שאלת-אונגרה או לבקש טריטוריום אחר בשביל אלה האנוסים לצאת.

אמת היא, שאלת האמינרציה היא שאלה בוערת ואנו צריכים לבקש לה פתרונים מיד, ואולם לדרוש מאת האורגניזציה הציונית שתתעסק בה היא — דבר כזה הוא עול כבד מנשוא. האורגניזציה הציונית האמללה שטופה כל כך בעבודתה הרבה, עד כי אין לה פנאי למלאות את כל החובות שקבלה על עצמה, ואתם רוצים להוסיף לה גם את שאלת האמינרציה? שאלת האמינרציה נכבדה יותר מדי, שנוכל למסור אותה לציונים לעסוק בה. שאלה כזאת אין פותרים אלא בפעולות של ממש ולא על ידי דברים בלבד.

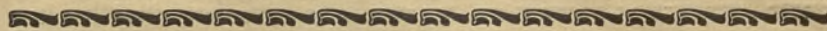
העקמומיות התפתחה אצלנו כל כך, עד שאי אפשר גם לאנשים הוני דעות להפטר ממנה. הנה לפנינו ענין; כמדומה לך שהענין פשוט כל כך, ואולם אנו צריכים לבקש בכל דבר את הפסול. כידוע פסקו שני מכתבי עתים עברים לצאת בעת האחרונה. האחד הודיע כי פוסק הוא לפי שעה, והשני לא הודיע כלום אלא עמד ופסק. בכל אופן אין לנו להתפלסף הרבה ולבקש את הסבה בשמים. אם יוצא מכתב-עתי עברי — הרי זה נס, אבל אם פוסק — הרי זה בדרך הטבע. ואולם הנה בא המספיד ומבקש את הסבה למיתת שני האורגנים ההם, מבקש ומוצא. הסבה תלויה במקום. אבל לא המקום במרחקו, כלו לא מפני שפטרבורג, ששם יצאו אותם העיתונים, רחוקה ממושבות ישראל ולכן אי אפשר היה להם להחזיק מעמד נגד אלה היוצאים בתחום המושב, כי אם מפני שרחוק המקום ההוא ממנו ברוחו. לפי דברי בעל מחשבותי בפליטונו בהצפה נומר 378, פסקו המליץ, והזמין לצאת, יען כי מכתבי עתים פטרבורגים הם וכיום אין עוד כל צורך במכתב-עתי פטרבורגי. העיקר הוא אפוא, לפי דעת הסופר, לא איך נערך מכתב-עתי כי אם איפה הוא נערך. לערוך מכתב עתי אין צורך אפוא ברידקטור טוב, כי אם במקום טוב, הכל תלוי במקום. בפטרבורג, למשל, כותבים על דבר הרבנות, בתי מדרש לרבנים וכו', ואולם ביורשוי עוסקים מכתב-העתים העברים בענינים יותר חשובים כי באמת יש ענינים יותר נכבדים לעתונות שלנו לענות בהם, למשל, שאלת מגני ההסתדרות והציוניות של ציון.

והיוצא לנו מזה — כי לאוצר המלים המצלצלות שלנו נוספת עוד מלה אחת. נוסף על הזקנים והצעירים שיש לנו יהיו לנו גם פטרבורגים גורשאים. אין סופרינו חסרים דבר זולתי מלה חדשה לפסל בה. זה לא כבר הבדיל אחד הסופרים העברים גם בין הסופרים העברים שבאודיסה ובין אלה שבוורשוי, ובכן יש לנו חוט משולש: פטרבורגים, וורשאים, ואודיסאים — לבלבל את המוחות עוד יותר, וכל אלה הם שלשה מחנות מתנגדים איש לרעהו, ראשית המלחמה כבר

נעשתה. עוד מעט ותחל המלחמה ביתר עוז. ולחמו הוורשאים בפטרבורנים והאודיסאים יתנפלו על הוורשאים והערבוביה תגדל להרבות המהומה.
הוי, על הפצרויטיסמוס של מקום !

Debe.

ב ק ר ת :

א. נ. גנסין. צללי החיים (ספורים וציורים). הוצאת „תושיה“. ורשה, תרס"ד. 85 עמודים.

שלשה ספורים בקובץ הזה וכלם מקוריים. הספור הראשון, „גיניה“, לקוח מחיי העוסקים בתנועה הציונית. שמע מסתמא המחבר כי רבים בקרבנו מתאוננים, על כי עד היום לא לקחה עוד הספרות היפה לחומר לה את הציוניות, ויבא הוא לעשות את אשר לא עשו אחרים ולמנות את החסרון. גיניה היא נערה ציונית — למרות השם הנכרי אשר לה, שאינו מעיד כלל, לכאורה, על הדבר הזה. על ידי מה היא נעשית ציונית דוקא, אם כי הדבר הזה אינו מיוסד לא בתכונתה ולא באופן הרגשתה ולא בדרכי מחשבותיה, — דבר זה הוא סודו של המחבר. המחבר אומר כי היא ציונית, ועלינו להאמין לו. היא — אומר המחבר בסגנונו המטורף קצת — אמנם לא לקחה עוד כל חלק במעשה, אבל פעמים אחדות היתה גם באספות ציוניות שונות, וכפעם בפעם היתה מתלהבת מאד מהשאיפה הכבירה, אשר היתה מרגישה בלב הנער העברי לתחיה עממית. בעיקרה היא מן הנערות השואפות לצאת מרשות הנברים ולעמוד ברשות עצמן. גמרה את חוק למודיה בתור מילרת והיא יושבת ושואפת: הטיפוס הוא הטיפוס הידוע. אותו אנחנו מוצאים לרוב אצל המספרים הרוסים, וגם — אצל המספרים העברים החדשים המחקים את הרוסים. ה' גנסין בא רק והוסיף עוד כי בעלת האמנצפציה הזאת היא גם ציונית. מה לו ולדבר אם ההרכבה הזאת היא כאלו היה מכנים יציאת בכנפי קָרַק ? הציוניות היא עתה המודה — הא לכם.

צורתו של הספור היא הצורה של מדבר-בערו. נכור הספור בא אל אספה ציונית. אחרי שהוא זריו, הוא מקדים לבוא. מוצא הוא את בני הבית יושבים מסובים, ובין בני הבית גם שתי תלמידות הגימנויה. תלמידות הגימנויה ישבו אשה על יד רעותה וקפופות. הגבור רואה את גיניה בפעם הראשונה וגדמה לו „כי על שפתייה הופיעה בתצחוק של חבה“. סימן טוב. הוא בוהר לו מקום על ידה ובא עמה בדברים. לגיניה צר מאד, כי אינה יודעת את השפה העברית. בתקופה כזאת צריכה הספרות להיות

מלכת מאד... — — אומרים, כי בימים האחרונים עושה הספרות העברית חיל... —
לא הייתי מתפלא כלל אם היה המספר מוסיף: עיין "הצפירה" או "המליץ" או "הצפה"
נומר כך וכך".

אז תחל האספה בעצמה. המספר מוסר לנו אותם הדברים עצמם שאנו רגילים
לשמעו יום יום מפי הקורספונדנטים מעריהם כבואם לספר במכתבי העתים את פעולת
הציוניות במקומות מושבותיהם. איזה ד"ר קורא. דין וחשבון של הקונגרס בנוגע להחלטותיו
המעשיות, — — חלופי דברים בין הנאספים. התלהבות, וכוחים. ה"אני", גבור הספור,
קורא איזו מחברת של חברו, שבה מסיים זה "את הצעתו ל"אנשי-שלומנו" בדברים
האלה: "אנחנו, האנשים, שאין לאל ידם לעזר להתפשטות הציוניות המעשית ברב או
במעט, צריכים היינו מוטב (2) להקדיש את כחותינו לדברים שיש לנו גם האפשרות
וגם התשוקה הכבירה להתמכר להם. יש לנו עבודה למדי גם מבלעדי השקלים והמניות
וכדומה, אשר בתחומם הננו אין אונים כמעט. נעזוב נא אפוא את התחום הזה לגבוריו
ואנחנו נאסף את שארית כחותינו ונקדישם להרחבת השכלת-העם ולהפצת הספרות
שלנו — הדברים היותר נחוצים לנו והיותר נשכחים, לדאבוננו הרב, מלב רבם של
הציונים". דברים טובים ויפים — בשביל איזה מאמר פובליציסטי. ה"אני" של הספור
אינו מתעסק הרבה בעניני האספה כי כל מעיניו, כפי הנראה, היו בנייניה. פעם אחת
הוא אומר: "הבטתי ישר אל עיניה בחציפות". ואחרי אשר בינתים עשה ועד האגודה
את שלו" והאספה כלתה, נפרד ה"אני" מאת גינייה וראשו מלא מחשבות, לא על העבודה
הציונית כי אם על מכירתו החדשה. כי נוח להתפעל היה ה"אני", ומיד אחרי שדבר עם
העלמה איזו עשרות מלים כבר "החל לחוש, לא אדע מדוע, איזו קלות אורה בלכבי.
כל מחשבה אפסה ממחי וכל רגש ברור מלכבי. נתון הייתי בידי הרגשה בלתי-ברורה
אבל תקיפה אחת, אשר זקפה את קומתי, הבליטה את חזי, ותקל את לבי כאויר..."

על פי התנלות-לב זאת יוכל כל קורא להבין כי התערבה ה"אהבה" בין ה"אני"
ובין ג'יניה. אלו רק את זאת ספר לנו המספר, או לא היתה עוד הרעה גדולה כל כך.
איזו מאות ספורים יש לנו כאלה, ומה איכפת לן אם יהיה עוד אחד. ואולם המחבר
רצה דוקא שיהיה ספורו "ציוני", ולא הבין לתת לנו את הציור הרחב של תנועה גדולה
הנעשה ביד רחבה, ורק גבב עלינו דברים הרבה על אדות פעולת הציונים במקום המאורע,
והדברים מסורים לנו בלי כל כשרון וכלי כל חיים. המחבר, כאמור, עושה מעשה
קורספונדנט של מכתב עת, והכל באופן מלאכותי והכל סטיריאטי. הן אף במכתב-עתי
כבר היה הדבר לטועל נפש, ואף כי בספור.

אם נסיר מן הספור את הדברים הצדדים, שהם לגבי המחבר העקריים, או יצא
לנו דבר כזה: גינייה אינה האשה המעודדת את הגבר לעבודה, כי אם אשת שטן
המפריעה אותו מכל עבודה. ואולם לא זאת היתה עיקר כונתו של המחבר בכתבו את
הדברים, ואל הדבר הזה לא שם לב כלל. אמנם מוצאים אנחנו רמז כי על ידי גינייה
הפרעו מפעלים אחרים, ואולם הדברים כתובים כלאחר יד.

עוד שרטוט אנחנו מוצאים אצל גינייה זאת, שהיא מחליפה את אהביה מעת
לעת. ואולם גם בזה לא התאמץ המספר לדבר דברים ברורים ועל כן יצא כל הספור
כדבר שאינו מתוקן.

סימני כשרון אנו מוצאים בספור השני. מעשה באיטלו, ועל פני השער מזמזם מאת י. ל. פריץ: "ס'בליצט? כתבות טרייבט דער היממעל..." שאין אני מבין כלל בשביל מה הוא בא. בספור הזה מצייר המספר את הקשר שבין איש פנוי ובין אשת איש צעירה לימים. האהבה היתה פלמונית. אפשר שאחרי כן היתה גם היא לאהבה ממין אחר. ואולם לפי שעה, בשעה שהמספר מתאר את הדבר, לא היה היחס שבין האיש ובין האשה אלא יחס רוחני. הרגש שהרגיש האיש אל האשה היה רגש החמלה, שהוא, כידוע, קודם לרגש האהבה. הוא מורה והיא אשת חנוני. הוא הורה את אחיה לקח, ובכך היה בא אל ביתה מדי יום ביום. ויתקרבו איש אל רעהו וחברתם היתה נעימה איש על אחיו. ואולם הבעל לא אמר לחברה זאת טוב. הבעל קנא את אשתו בנוגע אל המורה, ועל פיו היתה שומה כי יעזוב הנער התלמיד את העיר, ולא תהיה עוד סבה למורה לבקר את ביתו. ואולם הנכור בא אל בית החנוני גם אחרי זה. ובאחד הלילות, בשעה שהאשה והמורה ישבו לפני הבית, סגר הבעל את הדלת ולא נתן לאשתו לבוא הביתה. מובן מאליו כי אחרית דבר כזה היתה שערוריה: המורה שבר את זכויות החלון והבעל קפץ ויך אותו על נבו — וביה תם הענין. המחבר לא הטיב לעשות בתמונת ההקדמה לספור הזה. ללא צורך כלל הוא יוצא עמנו באניה על פני הנהר ומתחיל ברמזים, עד שיבוא הנכור לספר את ספורו. יתר זה באמת כנטול.

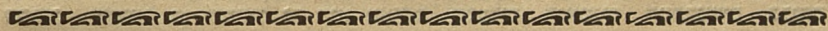
לא רע הוא הספור האחרון. שמואל בן שמואל. השם מוזר מעט. מסתמא מת אבי נכור הספור קודם שנולד בנו, ואולם הרמז הזה אינו נוגע כלל לעצם הספור. שמואל בן שמואל זה הוא מאותם הבעלים הנאמנים המתרגשים בביתם תמיד. לאשתו ימלאו ימיה ללדת, ואז לא ידע עוד האיש מנוח ונפשו מלאה דאנה. הוא קם משנתו בבקר ולא ילבש בגדיו בחדר המטות, כי אם על בהונות רגליו הוא נושא את עצמו נשא ושקע, נשא והתרומם אל האולם המגביל עם חדר המטות. שמה הוא מניח את בגדיו על כסא. את נעליו על הקרקע ואת נוסו — על הספה התונרמית — יתרי, כפי הנראה, לא היה לו מה להניח. אחרי כן הוא קם ומוציא את ראשו ורבו (ורובו?) — אשרי מי שהוא זהיר. בפעם השנית אל נא יעשה עוד כזאת. על פי הקי הכובד נופל איש כזה החוצה.) החוצה ושואף אויר כמלא ריאתו. הוא מתכוונן אל הדר הטבע ונאנח: אה — על האפנים עתה ומרש אל אל השדה; משם אל העיר, ושמה — היארה... ואולם הוא נוכר במצב הדברים בביתו, ועד מהרה הוא לובש את בגדיו ויוצא להשתיק את אחד מילדיו. הוא מוציא שוט מן המטאטא ומירא בו את הילה, והוא תוחב את השוט בקיר. אחרי כן יאכל את ארוחת הבקר. חמאה וחלה המת אדמת ופת קיבר אשר פניו מכסיפ'ים. והוא אוכל, ועושה בשניו כ'ף יונית בחלה המרוחה. אני במקומו הייתי כותב פסות ברולי, וכמדומה לי שהיה יותר מכוון אל האמת.

אחרי כלותו את ארוחתו הוא מוסיף להתהלך בבית מחדר אל חדר וכלו טרוד. בינתיים נתקבלה טלגרמה הדורשת את נסיעתו אל התחנה הקרובה. הוא ירא לנסוע, ואולם אשתו מאיצה בו לנסוע והמילדת מרניעה אותו כי הכל יעשה גם בלעדיו באופן היותר טוב. אז יברך שמואל את אשתו ונוסע למחוז חפצו. באותה תחנה ישהה שמואל שעה אחת ובאין לו מסע לשוב הביתה עד ממחרת היום בבקר, לכן הולך הוא לאחוזתו אשר בקרבת התחנה. שם הוא מוצא את תיאודור

משרתו והוא מצוה אותו להכין למענו ארוחת הערב. את הארוחה מגישה לו אקסינייה הרועה החדשה. ואקסינייה. עלמה כפרית. בריאה. רעננה חכלילית ומדלגת מעת לעת. וכאשר ישאל אותה שמואל איזה דבר. היא עונה. בחציפית חרוצה רועדת כמעט... ודבורה הוא א. — ס! חקף—ס! בקיצור. עלמה שובבה שהיתה בעיר ושיודעת לענות גם. מירסוי. איך נאותה עלמה כזאת להיות לרועה פשוטה — דבר זה אינו מובן קצת. ואולם בעיני שמואל מצאה הרועה היפה חן. והוא שותה כוס חלב לחייה. הרועה נשארה בחדרו והמגורה כבתה — — —

ולמחרת בבקר קם שמואל ונוסע לשוב הביתה. לפני נסעו הוא מצוה את תיאודור. שיתהלך כיאות עם הרועה החדשה. וכשהוא קרב אל ביתו. תוקפתהו המרדה שנית והוא מתחיל לדאג על דבר אשתו. וכאשר בא. והמילדת תבשרהו כי נולדו לו תאומים. אז ימהר אל אשתו ויברכנה במול-טוב. הספור הזה הוא הטוב בכל ספורי הקובץ וכתוב בכשרון. אלא שהתימה לכשעצמה חשודה קצת שאינה מקורית. אמנם צריך הייתי לדבר גם על סגנונו של ה' גנסין — ואולם מי זה ישים עתה עוד לב אל שפה ואל סגנון ?

דן.

פרי הארץ.

אל יחשוב לי אלהים זאת לעון — אבל אני עומד על דעתי: אוירא דארץ ישראל אינו מחכים.

אם יש בזמן הזה מקום בעולם, אשר יכלו היהודים להתפתח על פי טבעם והעצמיותם המיוחדת, הלא הוא רק בארץ ישראל. אם יש מקום בעולם, אשר בו יכלה השפה העברית לחיות חיים טבעיים ולהתפתח על פי דרכה, הלא הוא רק בארץ ישראל. אם יש מקום, אשר בו יכלה הספרות העברית לחיות חי-יקוממיות ולצמוח מתחתיה, הלא הוא רק בארץ ישראל. כי כלום יש מקום בעולם, המסוגל לעורר ולעודד את הרוח העברי האמתי, בחיים ובלשון ובספרות, כארץ ישראל ?

כן היינו רשאים, לכאורה, לחשוב ולקוות. אבל הנסיון יורנו אחרת. דורות הלכו ודרורות באו, ואולם הארץ הקדושה, כפי הנראה, עומדת וקופאת על מקום אחד. עומדת היא כמים המכונסים, וכל זרם של חיים מפכים ומתפתחים כדרך הטבע — אינו מורגש בה. גם הדרו החדש, הדרו אשר חונך וגדל בתקופת "התחיה", אינו מראה לנו כל אותות של התפתחות טבעית. של התפתחות עברית

טבעית, של התפתחות אשר השפעת הארץ ההיסטורית תהא נכרת בה. אם יש איוו שנויים בחייהם החיצוניים והפנימיים, הלא השנויים האלה אינם תולדה טבעית של הודוונות הרוח העברי עם ארץ העברים. השנויים הובאו מן החוץ, על ידי האליאנס הפרויות, על ידי האסושישן הלונדונית, על ידי יהודים אשכנזים, או על ידי מורים "נחמצים" מרוסיה ופולניה, שכשרונם הפדגוגי מוטל בספק גרול. שנויים כאלה נעשים גם אצל יהודי ווליניה ופודוליה, ליטה וזומט, ובכל היהודים ש"התארפו". וגם יהודי ארץ ישראל. מתארפים, אבל לא התעברו, לא נראה בהם כל נוון עברי מיוחד: הארץ לא השפיעה עליהם, המקום לא מלא את חסרונם. הסכיבה ההיסטורית, הזכרונות ההיסטוריים לא השתתפו כלל בשנויים שהתהוו ביהודי ארץ ישראל. והלשון העברית והספרות העברית על אדמת ישראל?

ראשית, סמי מכאן "ספרות". בארץ ישראל אין ספרות עברית — ומסתמא כך צריך להיות. אמנם, מספר היהודים בארץ ישראל מעט הוא, ורובם עניים מרודים. אבל יודע אני עיר בחוץ לארץ, ולה קוראים "ירושלים דליטה", ועד לפני דור אחד לא רב מספר יהודיה ממספר היהודים הנמצאים עתה בירושלים עיר הקדש, וגם היא לא הצטיינה בהון ועשר, — ובכל זאת, היתה ירושלים דליטה עיר מלאה סופרים וחכמים, נאונים ודרשנים, אשר העשירו את הספרות העברית בכל מקצועותיה: גם בספרי סלפול ודרוש, גם בספרי השכלה וגם בספרי בלטרסטיקה. וירושלים עיר הקדש? וארץ הקדושה בכלל? כבר עברו עלי רוב ימי — ולא ראיתי ספר חשוב אשר מוצאו מארץ הקדושה. אף לא חבור תלמודי הנון, אף לא ספר דרוש הנון, אף לא ספר בלטרסטי הנון במקצת — אף לא מאחד מאלה הצמיחה לנו אדמת הקדש, ארץ העברים, ארץ הרת הרוח העברי!

ובארץ ישראל הלא יש לנו, זה יותר מעשרים שנה, ישוב חדש, ישוב של אנשים חיים, לא של זקנים ההולכים למוח, ישוב של לאומיים עברים נלהכים, עם בתי ספר עברים שבעברים, עם מורים "טבעיים" שבטבעים, עם בחורים ובתולות אשר השפה העברית חיה בפיהם מראשית ילדותם, ואשר הרוח העברי, אוירא דארץ ישראל, סוכב אותם מיום הולדם, ואשר חייהם הם חיים טבעיים, בלי רקבון הנישו ובלו עבדות רוחניתו וארץ ישראל הלא היא, גם בחורבנה, ארץ יפה, ארץ אשר גם כשהיא לעצמה דיה לעורר את המחשבה, את הדמיון ואת הרגש של כל אדם, — ומה גם של אדם מישראל, ומה גם של עברי לאומי.

ובכל זאת — ובכל זאת לא הקים לנו גם הדור החדש בארץ ישראל שום כופר הראוי לשם זה! יש לנו עכשו בארץ ישראל מורים שבאו מהבא להתם ושעוסקים בשקידה נמרצה בחבור ספרי איב וספרי ראשית למודים לילדים מתחילים, ספר אחר ספר, מתודה אחר מתודה — כאלו כל בני ישראל בארץ ישראל מחויבים ללמוד רק ספרי איב כל ימי חייהם. ואפילו "בספרים" הפושטים והקלושים האלה אין כל זכר לעצמיות, אין כל עקבות השפעה של הארץ הישראלית, אין כל ריח אדמת העברים; — הכל רק חקויים נרצעים לספרים לועזים שנפלו לידי "הפדגוגים" הללו במקרה. אינך מרגיש כלל בקונטרסיהם ההם כי מחכריהם יושבים על אדמת העברים ושואפים אוירא דארץ ישראל, — וגם המחברים בעצמם אינם מרגישים זאת. הם אמנם מרבים להזכיר את ירושלים, ארץ הקודש, את המושבות וביחוד את הנדיב היודע וכו', אבל מלתא

זוטרתא חסרה להעלותם: ההתפ האמתית, ההרנשה והדמיון. ואיוו. תאורים' הם נותנים לנו! הם סופרים ומונים את מחוות הטבע שהם רואים בארץ הקדש, אבל אינם יודעים לפתח בהם נשמת חיים ולמסור לנו את ההוד וההדר הפואיטי אשר במחוות ההם. אין כל חמימות "בתאוריהם", כי המחברים בעצמם הם בעלי-מלאכה קרים ויבשים, ואוירא דארץ ישראל לא החם אותם, כמו שלא החכים אותם.

ומלבד סופרים לתינוקות, מחברי א"ב חדשים לבקרים, אין כל סופר בארץ ישראל. עוד לא זכיתי לראות אפילו שיר כל שהוא, אשר הרה והנה בן ארץ ישראל. והלא ארץ ישראל היא הארץ, אשר לפי דברי מיכ"ל ישירים ופרחים בה יחד נועדו, פרחה הוא מזמור, אָרוה שיר אלוהי. אצלנו, בחוגי-לארץ, על בצות הניטו, יציצו כעשב משוררים צעירים בעלי הרנשה ובעלי דמיון ובעלי לשון עשירה ומרהיבה. ושם, על אדמת ישראל, בנוה השירה העברית, שם בתנאי חיים טבעיים, שם לנוכח הפנורמה הנשנבה העתיקה מעבר מזה ולמראה הישוב החדש מעבר מזה, — שם אין מומר משכיל גם אחד, שם אין איש מעורר כנורו לשירי ציון, לשירי קדש או לשירי חול! ואים הצעירים השואפים, ההווים, החולמים, המחלהבים? האמנם אין בארץ השירה הלזו שום חומר לשיר? האמנם אין בארץ העתיקה-החדשה "מרחביה להלך הנפש"? האמנם אין בה כל מחזה שאפשר לאמר עליו שירה, שיר-עליצות או שיר-אבל, שיר נצחון או שיר-איוש? האם בארץ הפלאות הזאת, המעוררת כל כך את הרגש והמלהיבה כל כך את הדמיון של בני חוגי לארץ, אָפס כל רגש ונו כל דמיון מבניה היא?

וכשם שאין בארץ ישראל אף משורר אחד, כן אין בה אף סופר בלטיסטי אחד. עוד לא זכיתי לראות אפילו ציור ספרותי הנון אחד, שיצא מעטו של בן ארץ ישראל. אפילו הקטן שבסופרינו בתחום המושב, עולה בכשרונו ובאמנותו על סופרי ארץ הקדש. עשירים הם סופרי ארץ ישראל במלים, במלים מחודשות, לצורך וביהוד שלא לצורך, — אבל שפעת המלים לא חכסה על דלותה וריקניותה של ספרנותם. אך הם, הנה דרך כוכב מארץ ישראל! סופר צעיר, רענן, סוער, חיש הסננון והלשון, קם על אדמת העברים. וארץ-ישראלי נמור הוא, שם נולד, שם נתחנך, ועברי אמתי הוא, השפה העברית מדוברת בפיו מיום החלו קרא אבי ואמי, ובבית הוריו שמעו אזניו את צלצול הלשון העברית הטבעית, מיום הולדו, כי גם אביו גם אמו גם השפחה וכו' דברו אהו תמיד רק עברית. ובכן — "זה ינחמנו!" קראו כל חובבי ציון וחובבי שפת ציון וספרותה, כאשר נראה הצעיר הרענן הזה על כמת הספרות. בימדות הריעו לו כאשר נרפס, ציוריו הראשון (כמדומה לי ב"לוח אחיאסף") ויקראו: הנה לשון טבעית, הנה סננון חי, הנה יצירה פואטית! (את הקריאה האחרונה קראו אמנם בשפה רפה). והקריאות המעוררות האלה נתנו אמין בלב הכתור החשוב, והוא החל "ליצור" לתאבון, ויכתוב על ימין ועל שמאל: הוא התחרה בקונקורס של "הצפה", ויזכה להכרה, וזה עתה הדפים ב"הצפירה" ציור בשם פואטי מאד: כמו תמיד, עם שלש נקודות רבות הכונה, ועם השם הצדרי "זכרונות" (כבר יש לו זכרונות לצעיר הרענן הזה!) וליהודים היתה אורה: מציון חצא ספרות חדשה, טבעית, חיה, רעננה.

הלא חבינו כי כונתי אל — בן אב"י. ואם חסודשלום אינכם יודעים כלל את השם הזה, שאלו את שופטי הקונקורס של "הצפה" ויגידוכם.

ואני בקראי את ציוריו של .הכח' החדש הזה, השתוממתי על המראה. לא השתוממתי על הצעיר המתפרץ אל היכל הספרות בלי כשרון, — הן יש לנו גם בחוג לארץ צעירים רבים הרוצים ואינם יכולים. אבל השתוממתי על התפעלותם של "מבקרי", וביחוד על משפט שופטי ה"קונקורס". כי בכל הציורים והספורים שזכו להכרה או לפרס בה"קונקורס" של "הצפה", הכי נרוע הוא זה של בן אב"י (אשר לפי דעת השופטים, הוא הראשון הראוי לדפוס). אמנם ציינים אנו להודות כי ה' קלויזנר, בסקמו את דעות השופטים על הציור הזה, אומר גם הוא: אין הציור "המכתב" ראוי לשם מלאכת מחשבת נמורה (1)... כל פרובלימה, כמובן, אין. גם ההרצאה אינה מן המובחרות. סוערת ופיוזה היא, בלי "שלוה אפית", בלי הדרגה ציורית. אפס כי השופטים מצאו, כי "הסגנון חי ורענן ויפה מאד. מורגש כי כסגנון כזה יכול לכתוב רק איש, שהלשון העברית חיה ומדוברת בסיו".

ובכן נסתכל נא מעט בהוד יפיה של הלשון והסגנון שבציור. המכתב. לבן-אב"י. כי על התכן ועל כח היצירה של המחבר, אין באמת כדאי לצבד אף מלה אחת. על פי תכנו ואמנותו, ראוי היה "הציור" לנוח בשלום בסל — לכל הדעות. אבל הלשון והסגנון!

באמת רשאים היינו לקוות, כי הלשון העברית המדוברת, ואין צריך לומר הנכתבת בארץ ישראל, תהיה עברית שבעברית, עברית טבעית ואמתית כרוח-הלשון האמתית. רשאים היינו לדרוש מאת בני הדרה החדש שבארץ ישראל (כאותו הצעיר הרענן), אשר דברו עברית מילדותם, כי יהיו גם חושבי עברית, כי רעיונותיהם שהם מביעים בשפתם העברית המדוברת, לא יהיו תרגומים מלשונות לועזיות. אנחנו היושבים על אדמת נכר והמדברים בלשונות נכריות, אין אנחנו יכולים לצאת ידי חובתנו לרוח העברי ככתבנו עברית, שהרי ראשנו מלא תמיד מחשבות. לועזיות, וציורים מליציים לועזיים. אבל הם, המאושרים, אשר מחשבותיהם היו תמיד עבריות, וציוריהם ודמיונותיהם עברים, ועיניהם רואות תמיד מחוות של טבע "עברי", הם בודאי סנלו להם את רוחה האמתית של הלשון העברית לכל דקותו ובכל טהרתו. הם בודאי הבינו לדלות פנינים ממעמקי הרוח העברי, שהורתו ולידתו היתה שם בארץ העברים, ובפנינים האלה מלאו את החסרונות הרבים שבלשונונו. הם בודאי השכילו להוסיף ציורים מליציים עברים אמתים על הציורים המליציים הנמצאים בלשונונו מקדם קדמתה, ציורים מליציים אשר יסודתם במחוות הארץ העברית ובהלך-הרוח העברי. הם, אמרנו, ירחיבו ויעשירו את לשונונו על פי טבעה וטיבה ורוחה.

כן דמינו. אבל דמיונונו — מפח נפש. "בלשנינו" שבארץ ישראל לא הבינו ולא חפצו להבין, או לא יכלו להבין, את הרוח האמתית של הלשון העברית. בידים נסוה, בקרדמות באו אליה כחוטבי עצים: הם הרחיבו אותה בנפצם אותה לרסיסים, כאשר יעשה התינוק ברצותו "להרחיב" את כלי השעשועים שבידו. הם "החיו" אותה בהוציאם ממנה את רוחה. בלי כל חוש-הלשון, בלי כל הרגשה בימים של הציורים המליציים הטבעיים, שהם רוחה ונשמתה של כל לשון, הרחיקו משפתם "המדויקת" את הניבים ודרכי הדבור המיוחדים ללשון העברית, בקראם להם "מליצות תפלות", — ובמקומם הכניסו לשפתנו ניבים ודרכי דבור חדשים, שתרנו ומורנו ומלשונות לועזיות שנודמנו להם במקרה. ולפנינו נגלה מחזה מזור: יהודים היושבים בארץ

ישראל ומדברים "רק עברית וחושבים "רק עברית, "מלעיוס" ומורגנים את הלשון העברית, בדבור ובכתב, במין עקשנות פראית המביאה לידי צחוק מר; תחת אשר היהודים היושבים בחוץ לארץ ומדברים לועזית וחושבים לועזית, מתאמצים ככל יכלתם לכתוב עברית ברוח הלשון, ושומרים מכל משמר את הניבים המיוחדים ואת הציורים המליציים המיוחדים לשפת עבר.

ומה נפלא הדבר, כי בן אב"י, אותו הסופר הצעיר שגולד בבית עברי שבעברי ואשר השפה העברית היא, בפועל ממש, שפת אמו, שבה דבר מילדותו, — ושפתו הספרותית של הצעיר העברי הזה היא מין נכבד גיבס ומבטאים לועזים וזרנגוניים מתורגמים עברית נלענה ומנומגמת! איזה הדרך באו דרכי הדבור הלועזים והזרנגוניים לשפתו של העברי שבעברי הזה?

הרי לפניכם דוגמאות אחרות משפתו הספרותית שבציור "המכתב", שוכה "להכרה" בקונקורס של "הצפה" — בשביל "לשונו וסננונו".

"לא להיות יותר מורה", אין יותר בית קטן בכפר — וכן תמיד במקום "לא עוד", "אין עוד". האין ואת הרחבת הלשון יפה ונחוצה? שהרי אין איש יודע מה זאת: "אין עוד", כי זו "מליצה עתיקה ותפלה"; אבל אין יותר, זה ניב מדויק ויפה ומובן לכל, שהרי הוא תרגום מדויק מלועזית ומזרנגון, וכן צריכים לכתוב בארץ ישראל, בארץ מולדתה של הלשון העברית.

"אל ביש טבעת, אחן נשיקה". זרנגון מדויק. — נפל גם החם ששלט ביום. — "ברמיו הצעירים". — "האכרים שהיו פותחים אדמה" (במקרא ישמש הכנין הכבד להוראה זו: "יפתח וישדר אדמתו"; אבל "להכעיס" ולצורך "הדיקנות" והרחבת הלשון צריכים לאמר בארץ ישראל "פותחים אדמה"). "סוף סוף נשאר בינינו" ("איו ביי אונו נעבליבען". אכן זרנגוניסט מצוין הוא הצעיר העברי שבעברי הזה!). — "ולסוף משלחים כמו את עבד" (תרגום מדויק מלועזית ומזרנגון). — "לעולם, לתמיד". — "יען חזיתי שדה פעולה ליי" (דוקא "שדה פעולה", כבלעז). — "ובכית ספר לבנות". המבטא המשובש והנלעז הזה, היה כבר לנכסי צאן ברזל בעברית שבארץ-ישראל, בלי ספק, יען כי בצרפת קוראים Fille גם לנערה גם לבת, ובאשכנזיות אומרים גם כן טאָכטער שולע. ואולם אצלנו בחוץ לארץ יודעים אפילו תינוקות של בית רבן, כי בניס ובנות יאמר רק ביהוס אל הוריהם. — וצעירים לא יסבלו מפנינו" (בזרנגון אומרים גם כן "ליידען פֿאַר אונו"). אלה הן רק דוגמאות מעטות (הציור "המכתב" הוא בכלל קטן מאד בכמותו, כמאתים שורות פטיט), אבל כמדומה לי שהן מספיקות להצדיק את משפטם של שופטי ה"קונקורס" על "הלשון והסנגון החי, הרענן, היפה" של בן-אב"י. באמת לא מצאתי בכל י"ב הספורים שב"קובץ הספורים" של "הצפה", לשון זרנגונית וסנגון נלעז ומנומגם, כלשונו וסננונו של בן אב"י העברי שבעברי.

עברה שנה מעת אשר יצר בן-אב"י את ציורו הנפלא "המכתב", ובלי ספק לא כלא היוצר האמן הזה את רוחו במשך השנה. ואולם אני לא זכיתי לראות בשנה הזאת מפרי עטו אלא את "זכרונותיו" הנקראים בשם "כמו תמיד", ושנדפסו זה עתה ב"הצפירה" (נליונות 79, 77). נושא "הזכרונות" הוא "כמו תמיד" אותו הצעיר הנלהב האנוס לעזוב את ארץ ישראל, כדי ללמוד ולהשתלם בחוץ לארץ. הנושא הזה נשנה

בשלשת ציורי בן־אבי שקראתי עד עתה. הנושא הזה היה בשנים האחרונות לענינא דיומא לבני ארץ הקדש, (ולכן אין להתפלא על השנות החומר הזה בכל ציורי בן־אבי.) וגם לא אכחד כי בציורו ב"הצפירה" יש במקומות אחדים, ביחוד בסופו, קצת דברים חמים היוצאים מן הלב — ונכנסים אל הלב. אבל בכללו כתוב גם הוא בלשון ובסגנון זרנוני־לועזי ובציורו ב"הצפירה" הוא מתאמץ ביחוד לפרוק מעליו את עול הרקדוק העברי והסינטקסה העברית. ציורו זה נראה כאלו הוא כתוב בידי צרפתי או רוסי או זרנוניסט נמור, המתרגם עברית מנוממת את רעיונותיו הלועזיות והזרנוניות. בכלל כתוב הציור בסגנון "נשנב", בתמונות מליציות זרות, ובהתרנשות סוערה — אבל הכל כל כך מלאכותי, כל כך מעושהו וביחוד מצטין הציור הזה בשפעת מלים מחודשות, אשר לא מצאתין גם ב"מלון של כים" היודע; ויען שאיני יודע פירושן, לכן אי אפשר לי לדעת האם נחוצות לשפתנו הבריאות החדשות האלה אם לא. אבל בכלל איני דן עם בלשינינו וסופרינו שבארץ ישראל על חדושי המלים שלהם. מלים חדשות, שמות חדשים ופעלים חדשים, לא ייקו בודאי ללשוננו העניה. אני דן אתם רק על הוציאם מלים ישנות מפני חדשות, שלא לצורך; וביחוד על מדרם בכונה בחקות הרקדוק והסינטקסה של שפת עבר, ועל הכניסם ציורים מליציים לועזים וזרנונים תחת המליצות העבריות (לא על הוסיפם ציורים מליציים!). כאלו הישיבה בארץ ישראל והדבור העברי גורמים לשנאת הלשון העברית האמתית והרוח העברי! ושנאה כזו מכבצת ביחוד מציורו של בן־אבי ב"הצפירה". הרי לפניכם דוגמאות:

"על הקירות הלבנים פרחים, ענפים הריח" (זה זרנוניזם נמור במקום "נתנו ריחם"; כי לפרחים ולענפים אין אף ולא יריחון). בדברו על אהובתו הוא אומר: "עשר לא היו לה ואליהן חמש" מה הוא סח? כנראה הוא רוצה לאמר, כי עוד לא מלאו לה חמש עשרה שנה; אבל, רבנו של עולם, האם ככה מביעים במליצה עברית מאמר כזה? — "שמו צלצל בסיה כרם" איזה ציור חסר טעם! — "די חלומות, די גענועים, וצריך הקץ" לזה קוראים בארץ ישראל "סגנון טבעי"! — "מהבית האב קרא"; "מהבית האם חקרה"; "מעל כסאה עליוה קמה" אז מוחו שפט, "אז פקודה הגיעה". וכן תמיד, למרות הכלל הידוע לכל תינוק של בית רבנו, כי כשמתחיל מאמר בתאר הפעל או בכל מלה המנבילה את הפעולה, או יקדם הפעל לשם, כמו "בראשית ברא אלהים" ולא "בראשית אלהים ברא". אבל כנראה, חושב צעירנו הרענן, כי בשימוש לא־עברי כזה הוא מרבה עצמה לסגנונו. אשרי המאמין! — הוא היה שחור משמש, אך יפה מיוני. זה סגנון רענן, יפה, וביחוד מדויק! — "עוד מעט יגיע הדק של הפרוד הנורא" (דק—מינושע. אבל האם לא היה המאמר יפה יותר ועברי יותר, לו נאמר "רנע" במקום "דק"? סוף כל סוף לא ב"מינושעי" תליא מלחא, כי אם במומנט, ולמושנ מומנט הלא מכוון יותר "רנע" ולא "דק". — "החום נודל" (כלומר: הולך ונודל). — "ויוחבקה דק" (זאנאט" או "צארטליך" — אך איך שתהיה כונתו, בעברית לא יאמר כן). — "גם אותם לא יראה יתר" (הוא שונא תכלית שנאה את דרך הלשון העברית, לא יראה עוד). — "שמלחה הקצרה צירה את ברכיה" (כן אומרים בצרפתית וכרוסית, אבל בעברית יש לזה מבטאים אחרים לגמרי). — "מלים מנתצות ומרעישות כחלוס" (מליצה לא טבעית כלל וכלל).

תאווה משונה יש לו להשתמש במלות הנוף, במקום שאין כל צורך בהן. למשל: את זרועה הוא לחץ, הוא שבר ומעך; את ניותה הוא נענע, הוא טלטל ונלנל; את שערותיה היפות הוא לפת ומשך.

ומפני שהוא משתמש ביד רחבה במלים מחודשות, לכן יש מאמרים שלמים שאי אפשר לכן חוץ לארץ להבינם, אפילו בעזרת מלון של כים. למשל מאמר כזה: "עוד שלום אחר לזית הענף על אס האבני, עוד מבט-דנע לשטה האבוקה, לבור המצידי מימיו. או: "הרוח הלזונה המלאנחות. או "היה גשור! בקש האב. או: "הוא ישב לנגדה על הדקה הרבועה. ועוד כהנה וכהנה. כאמור, אינני קובל על השמוש במלים מחודשות, אשר אולי הן כבר שנורות בפי בני ארץ ישראל; אך מסופק אני, אם הן מלים נחוצות. לבי אומר לי, כי רוב הבריאות החדשות האלה הן חליפין למלים עבריות עתיקות, מדויקות וידועות לכל. כי כבר נוכחתי שכמעט כל "חכמי" ארץ ישראל הם ננועי בולמוס "החדוש"; החוש הבלשני והאסתטי שלהם איננו מניח להם להשתמש במלים עבריות הידועות לכל. ביחוד יש בסוף הציור מאמר אחד, אשר בו חפץ הסופר, כנראה, לצמצם ולרכז את כל תמציתו, את ה"פואינטה" של הציור, והמאמר האחרון והנכבד הזה אינו מובן לי כל עיקר, לצערי הנדול. וזו לשון המאמר: "אל זאת נפנים אחרים. אוהבים גם הם, ונכאים לשנעון: כמו תמיד..." — האמנם קצרה לשון הסופר מהביע את דבריו אלה במלים מוכנות לכל יודע עברית? —

אמרו מה שתאמרו, רבותי, שופטי "הקונקורס", אבל אני עומד על דעתי: פרי הספרות של ארץ ישראל לא ינעם לחכו של בעל-טעם. אפילו הגרוע שבסופרינו הצעירים בתחום המושב, ששפת אמם ושפתם היא הורגון המנוול, יודע לכתוב עברית בחר טעם וביתר יופי וביתר הרגשת הרוח העברי, מצעירינו שבארץ ישראל העברים שבעברים.

לא, רבותי. מציון לא תצא תורה וספרות, כל זמן שאיזו פדגוגים ובלשנים המולכים מעצמם יהיו שם בוני הלשון ומרחיביה. יפספסו להם עברית כאות נפשם, רק אל גאיהינו למסור לנו את סטפוסיהם הנלעזים בכתב, וכיחוד אל נא יתנשאו ל"מורים" לנו. אם טובה ונחוצה להם אפטרופסות חמרות — זוהי שאלה שהדעות מהולקות עליה. אבל אין כל ספק, כי לעת עתה רק טובה ונחוצה להם אפטרופסות רוחניות, ביחוד מצד סופרינו ובלשנינו העברים שבחוץ לארץ. י. חיים.

המְדוּמִים.

I.

שִׁירַת לַיְלָה.

בְּאֶפְלָה הֵם מְתַרְקָמִים.

מֵאֶפְלָה הֵם מְתַרְקָמִים.

מִן הָאֶפֶל הֵם גּוֹזְגִים —

וּבְאֶפֶל מֵתִים הֵם...

יִשְׁנֶה שְׁמֵשׁ! אֵךְ לְחֶנֶס: —

הִיא מִשְׁבִּיעָה בְּקֵץ הַשְּׂבָעִים;

אֵת הָרָעִים לֹא תִשְׁבִּיעַ.

עַל בְּנֵי־אֶפֶל פּוֹסְחָה הִיא.

וְהַשְּׁמֵשׁ הִיא בְּקֵץ אֶחָת —

וְלֹא־חַת כָּל־סָבָא;

בּוֹרְעִים לָהּ גַם בְּנֵי־הָאֶפֶל —

אֵךְ לֹא תִעָנֶה אוֹתָם הִיא...

II.

וּבְבִקֵּשׁ לְכִי דְבַר קְדוֹשׁ, מְאִיר,

לְשִׁבְעֵי רַעְבוֹנוֹ וְלֹא יִמָּצֵא —

מִמְלֵא הוּא חֲלָלוֹ הָרִיק בְּהַמָּאִים

וְעוֹנוֹת שְׁמִצָּה.

אִזּוֹ יִקוּץ פְּתָאִם בָּם וּזְרָקִם אַחֲרֵי גוֹ

וּמִתְבַּנֵּן הוּא מְלֵא מְרֵי וְדַמֵי צַפִּיָּה —

וּמְחַכָּה גְלִמּוֹד בֵּין לְבָבוֹת קַמְנִים

לְעֵת יִשָּׁל תַּחֲזִיהַ.

מִהֶבֶה הוּא לָנוּ. שִׁיקִים אֶת דְּבִירֵיהּ,
 אֶת מִקְדָּשָׁיו הִהְרוּסִים עִתָּהּ ;
 וְנִמְק בְּגַעְגּוּעֵיוֹ אִזּוּ וְנִלְאָה
 וְשָׁב וְהָטָא.

III.

רָקִים הַחַיִּים בְּשִׂאוֹנָם וַיִּפְּסִים
 לַחַלֵּם הַמְּבַקֵּשׁ וְעֵרַג כָּל-חַיָּיו –
 וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְגֶּה וְחָסַר
 לוֹ עֲנָן לְמֵלֵא מֵאֲוִיָּו.

וְעָלָה לְבָבוּ לְבַת תְּאֻתָיו,
 וְזָקַן – וּמִצָּא אֶרְצָה מִשְׁלָכִים
 כָּל-אוֹתָם הַחֲפָצִים שֶׁבִּקְשׁוּ,
 כָּל-אוֹתָם הָאוֹרִים הַפְּרֻהִים.

אִךְ רִיק כְּבֹר לְבָבוּ מִתְאַוֶּה קוֹדֶחַת,
 כְּהַמְלָה הוּא מְבִיט עֲלֵיהֶם יָגַע –
 וְזוֹכֵר תְּאֻתָיו שֶׁנִּדְפּוּ,
 וְנִעְצָב וְשָׁב וְהִתְנַעַנֵּעַ.

אִזּוּ יִבּוֹא לְאָדָם הַמּוֹת וְעוֹרוֹ
 וְאַחֲרוֹנֵי גַעְגּוּעֵיוֹ יִישֵׁן כְּדַמָּמָה ; –
 וְעוֹלְמוֹ הֵרַק בּוֹ כָּל חַיָּיו
 יִמְלֵא חַיֵּשׁ גַּל שֶׁל-אֲדָמָה.

IV.

וְאַף אִם נוֹתְרָה כֶּד אֶבֶן קִשָּׁה, קָרָה
 מִסּוּפּוֹת עַת הַחֹרֶף וּמִקְרוֹ,
 וְאִם לְכֹד קִין בְּכָל : כַּטּוֹב וְרַע גַּם יַחַד,
 כַּהֲשֵׁךְ גַּם בְּשִׁמְשׁ וּבְאוֹרוֹ ; –

ואם יגונך מבקש מוצא וקופאות המעותיך
 על כבודך הכלות בצמאונך.
 ואם תאותר מבקשות עולם חדש, טרור,
 לכבם בקדושתו את עונך; —

אז לך אל הברואה זה אמך והתנפל
 באמון ילד געלב אלי חיקה,
 ובלבך הקשב הלמות לבה כגענועים,
 וספג נשמתה אל נפשוך הריקה.

וכנזיר עם מקלטו התנחד עמה הריש —
 והיה משתד טל ואכלך אורות זרב;
 והוקל לך והוחם ובכית מרב רגיש,
 ונקח לכך אט אט מחטאיו.

V.

שירת הנצח.

מישהפכים הקולות, מתלכדים
 גם יחד אנהות וזמירות,
 שפלטו לכבות נפצעים
 שבראו נפשות צעירות.

מתלכדות אנהות וזמירות,
 מתפרצות בעז ומתנשאות,
 בסהפם את כל שמסביב,
 בקליל שיר בכיה ונמסות.

מוזמרים לכבות ומבכים
 את כל עת היותם וגועים,
 באחרים מרקבם יולדו,
 עוד גדולים מהמה וטובים.

וְזָמְרוּ וְרָקְבוּ וּבְרָאוּ —
 וְעָמַד לֹא יַעֲמֶדוּ לְעוֹלָם ;
 וּנְפֹשׁ הַבְּרִיאָה נִשְׁאַרְתָּ
 בַּקִּיקָה וְצִמְאָה לְקוֹלָם.

VI.

כָּכַב נָפַל, כָּכַב צָלַל
 בַּפְּחֵשְׁכִים —
 מָאוֹס לֹא נָכַר. רַבִּים נוֹתְרוּ
 כָּכְבֵי זֶהר בַּפְּרִתְקִים.

דְּמָעָה נִזְלָה מִפְּקוֹר נִפְשֵׁי
 גְּנֵהָ עָהָת —
 וְאֵת לֹא תִרְאִי: הִרְבָּה הִרְבָּה
 דְּמָעוֹת נוֹזְלוֹת פֹּה מִלְּמָטָה.

VII.

וַיֵּשׁ שִׁפְיֵאפֶר פִּקְפוֹקִי
 מִתְּעוֹרְרָה תֵּאֲוָה עֵתִיקָה ;
 אִזְ גְּדִלוֹת וְרוֹחוֹקוֹת אֲשִׁאפָה,
 שְׂאֲדָע: לְעַד לֹא אֲשִׁינָה.

אִזְ צָמָא לְכֹל מַה שְׂאִין לִי
 וְרַעַב לְנִשְׁמוֹת תְּמִימוֹת
 אֲנֹדָה — וְאַרְמֹס בְּלִי-צְדִיקָה
 אֲהַרְוֹנוֹת שׁוֹשְׁנֵי הַתְּמִימוֹת.

ז. שניאור.

זורשוי.

הַמְיוֹנֹת.

מאת

יעקב רבינוביץ.

א. מְדוּעַ ?

...ילד מְקָשִׁיב הִיָּה, הַשׁוֹמֵעַ לְקוֹל הוֹרִיו וּמוֹרִיו.

כִּי הַתְּאוּה תְּאוּה לְצוּד זָבֹב וּלְעִקּוֹר אֶת כְּנַפְיוֹ. הִיָּה מְבַלִּיג עַל תְּשׁוּקָתוֹ ; אֶת

דְּבָרֵי מוֹרִיו זָכַר : צַעֲר־בְּעַל־חַיִּים.

וְכִי הִקְנִישׁ אֹתוֹ חֲבֵרוֹ וְחַמְתּוֹ הַתְּעוֹרְרָה, הִיָּה עוֹצֵר בְּעַד קִצְפוֹ ; מְלִים כְּאִשׁ

נִחְרָתוֹ בְּזִכְרוֹנוֹ עוֹד מְכַבֵּר : רִשְׁעִי, לְמָה תָּכֵה ?

כִּכָּה הִיָּה עַד כֹּה, וְהַמּוֹרִים שְׂבַעוּ רִצּוֹן. —

רַק בְּאַחַד הַיָּמִים בָּא לְבֵית הַסֵּפֶר וְהוּא נִעְצַב, וּבְרֵאוֹתוֹ בַּחֲצֵר אֶת מוֹרוֹ בְּעַל

הַכְּפָתוּרִים, וַיִּתְעוֹרֵר וַיִּקְרַב אֵלָיו, הַמּוֹרָה נִסָּה לְהַתְּחַמֵּק,

אִז נִמְלָאוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת.

— מְדוּעַ הֵכֵן אֶת אַחֵי הַיָּלֵד וְאֶת רֵאשׁוֹ רִמְשׁוֹ ? — שְׂאֵל וַיִּבֹשׁ אֶל מוֹרְהוֹ

בְּעֵינָיו הַגְּדוּלוֹת וְהַתְּמִימוֹת.

הַמּוֹרָה דָּחַף אֹתוֹ מֵעַלְיוֹ. — לָךְ, שֶׁבֹּ! — הוּא יָשַׁב עַל מְקוֹמוֹ וְעֵינָיו הוֹרִידָר

דְּמָעוֹת בְּלִי הַרְף.

— מְדוּעַ ? — הוֹמָה כּוֹ לְבוֹ בְּלִי חֲמֵלָה. — מְדוּעַ ? — —

ב. אֵיזֵן לִי דְבָר.

לִימִים הֵהֶם קוֹתָה. —

בִּימִים הֵהֶם הִיָּה עַלְיוֹ לְבֹא, וְאוֹ—יְחוּנִי אֶת חַג חַתּוּנְתְּךָ.

וְלַיּוֹם הַהוּא הִיָּה מַחְכָּה כִּמוֹ לְעֵלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ.

עֵנִיָּה הִיָּה, עֵנִיָּה וְכִסֵּף אֵיזֵן לָהּ ; שִׁפְחָה חֲרוּפָה הִיָּה וְגַם יְחוּס אֵיזֵן לָהּ ; בְּבֵית-

סֵפֶר לֹא לְמִרְהָ וּקְרוּא בְּסֵפֶר לֹא תִרְעֶה — אֶךְ אַחַת לוֹ תִּבְיָא : אֶת תְּמָתָה, אֶת

כְּבוֹדָה הַחֲדָשׁ עִמָּה ; אֹתוֹ שְׁמֵרָה מְכַל מִשְׁמֵר ; גַּם בִּימֵי עֵנִיָּה לֹא נִפְתָּה לְבָה —

למענו היא חיה, למענו ולו היא מחכה; בעדו היא שומרת את כבודה. רק האלהים הוא היודע עד מה קשה הדבר לעלמה כמוה, לשפחה בבתי זרים, רבות נסו לה, ואולם היא עמדה בנסיון. —

והוא — בעל מלאכה עני המתפרנס בזעת אפו; אך טוב לה לרעב עמו מלשבוע סה, בבתי אדוניה.

והוא בא.

ינעה וקורת פנים ישבה על הרצפה בחדר גדול. מסביב לה התגוללו שבירי-כלים וגורי-ניר, בראותה אותו רעדה רגע כלה.

הוא הביט, ועיניו זלגו דמעות, אך את גדל האסון טרם הבין והיא שבה ותשב בלי נוע, כמו היתה לאבן.

— מה לך? — שאל יחזק בידה להקימה.

היא הביטה אליו בעינים קמות מזרות אימה.

— אין לי דבר — אמרה ברממה בהוציאה את ידה מידו: — את הכל

לקחו...

ג. קְנָאָה.

הערב נחמד ונפלא.

הם הולכים לשוח; היא — שמחה, והוא — עצוב.

השמים בהירים, ירח יקר מזהיר וכוכבים נוצצים. היא מביטה ופניה מבהיקים, וזוהא הולך על ידה ופניו נונים.

והם הולכים הלאה. מרחוק יראו ההרים. עיניה נוצצות ועיניו-מושפלות ארצה.

הם מוסיפים ללכת מחשים, ואולם הדממה תפרע לקול משק הנהר. היא

מתפעלת, נרעשת —

והוא דומם כאבן —

לאחרונה עמדו על הגשר.

ונפלא היה המראה. ערפלי תכלת דקים כמו את ההרים וכמו בתוך ראי נוצצו

בהם הכוכבים ויזהירו כספירים.

ועיניה הוזהרו.

רוח קל נושב. גלי הנהר ירוצו והם הומים ורועשים — גם לבה מתרומם

ומכה נלים — הוא עבר אל העבר השני. — בואי הנה! קראה אליה: — בואי

ואראך דבר מה! — היא קרבה אליו — התראי? שאל אותה ויור באצבעו על

סירת דונה אחת.

— הנני רואה. כן, סירת דונה, אמרה: — מה טוב היה, לו יכולנו לשוט
עתה על פני הנהר!

עיניה האירו בדברה. הוא הביט אליה בלעג-חמה.
— בסירת הדונה הזאת שכבו היום שני שכזרים נתעבים. —
כמשוגעה קפצה ממקומה ותרץ הלאה.
הוא הרביקנה וילכו יחדו. היא היתה עצובה והוא שמח. —

ד. ילד-שעשועים.

מאושר היה מילדותו: תחת כוכב טוב נולד —
בילדותו שעשע על פני השרה וישמע שירי עדרים; ושמי תכלת נמתחו עליו
מלמעלה והם יסים ככה; וכוכבים נוצצו וזוהרו לו ממעל —
וילמד לשיר ולנגן; ובמנוחת נפש למד לכונן את כנורו —
והוא מפזז ומכרכר; ובשמעו נביחת כלב היה נבוך רגע; ואולם בעוד רגע
שב למנוחתו: ראה כי זקן הכלב ואין לו שינים —
ורק נביחות כלבים ממרחק. כלבים נושכים החרידוהו: זכר את הילדים שם
ויתנודד. —

ואחרי כן ראה עשן עולה, וירא הר-שרפה בוער ממרחק — ולאורו בלילה
ראה גם אנמירסש; וצללי-אדם ראה נבוכים, רצים, מתנלנלים, כושלים, נופלים
וטובעים; ואת דממת הלילה הפריעו יללות וזעקות-שבר — ויחרד רגע, רק רגע
— אחרי כן נשא את קולו וישורר; והשירה — שירת חמלה.
ובעלת לו השחר — כונן מיתרי כנורו וינגן; והננינה — ננינת-בוטח. ורק
פה ושם הורגשו רעידות קלות, והן גם הן הוסיפו לזית יופי ננוניו —
ולא סאנה שירתו ולא הרעישה לבבות, ורק אט אט נולה; ויהיו לה מדה
וקצב — ותהי כמו נשמעה מעל פני הבמה; ושבעים נאספו וימחו כף, וגם האמלל
נמלט ויעמוד רגע ויקשב וישכח מעט את אסונו —
והמנגן כלה ויקוד בחן כמשפט אל מול שומעיו וילך לכונן עוד הפעם את
כנורו — וההר עודנו בוער. —

רבי יעקב.

תמונה.

מאת יהודה שטיינברג.

רבי יעקב הוא שריד מבעלי העבודה שבחסידים. כמוחין דקטנות או בשעה שהוא טרוד, הוא מתפלל מתוך סדורו של האר"י; אך על פי רוב הוא מתפלל שלא מתוך איזה סדר, כי אם בדבקות, פשוט, ובכנות כפי מדת השגתו. הוא עובד את בוראו מתוך שמחה, בסנופים ותעניות לא ינהג, אדרבה, הוא מרבה בסעודות, ומוכן כי הארוחות שבסעודה הן אצלו טפל לנבי הכרות שהוא מברך עליהן. בהבלי העולם הזה ודרך ארץ אינו עוסק; הוא חי בבטחונו בהשם־יתברך, וכלום ראית שועל חנוני או צדיק נעזב? — לעת עתה כבר השיא בנים ובנות, וכהיות לו צרכים, בטוח הוא שימצא לו השם־יתברך את צרכיו על ידי שליחים טובים; פעם ישלחו לו קרוביו פעם — מכיריו; בקיצור: השם־יתברך לא יעזבהו.

אמנם עתה הנה היא בא במבוכה: פלזנית שלו מנקרת במוחו: חובות באטליו, חובות בתנויות; מוכירה לו את החורף הממשמש לבוא, בעוד שבני הבית הולכים ערומים ויחפים; ואמרת, כי זה שני שבועות לא בשלה כל בשר בנויד חוץ מימי השבת. אמנם נזכר גם הוא כי אמת הדבר, אבל מאי נפקא מניה לשטיא זו אם בשלה בשר או מזון אחר?

ופה נצנצה לפניו גם בתו הצעירה ותנבה למעלה משכמו; הלא היא הנורמת שעל ידה הוא נכשל בחטא עינוג בנות. ומשתומם הוא לדעת: איך גדלה בתו זו מהרה כל כך? הוא הסכין לדעת כי יש לו בת קטנה, ומתי נעשה הדבר הזה שהיתה פתאם לגדולה?

אבל הן היא כבר גדלה! העת כבר הניעה לחשוב על אדות זווג ונדוניה!

ועל הכל — הנה ימי הסכות קרובים לבוא!

פלזנית שלו אומרת כי יסע לקרובו העשיר ר' ניסן הירש. הוא שולח לו מדי שנה סכום קצוב בסוף ירח תמוז, שאז הוא יום הזכרון למות אביו. בשנה הזאת לא שלח לו.

בעיקר הדבר, מה איכפת לו אם יסע? הוא אמנם לא נסע זה שנים רבות בדרך. הנסיעה לא היתה מעולם כבדה עליו; אדרבה, הוא מצא תמיד בנסיעותיו מעין אותו תענוג של הקמצן האוכל את ארוחתו לאור האש שעל האח: בשבתו בענלה הוא מתפלל ולומד שעור משניות בעל־פה, משריח לחזור כמה פסיעות לנטילת ידים, ומקיים

כמה מצוות התלויות בדרך — אך הימים האלה ימי אלול אינם מסוגלים כלל לנסיעה נופנית כזאת.

אבל באמת הלא צדקה האשה במקצת! הנסיעה היא כמעט מוכרחת, אם כי שלא בעתה. לכאורה הוא רואה בזה כעין עלבון להשגחה: וכי בדרך אחרת אינה יכולה חסד'שלום ההשגחה לתת ליהודים שלהי את מחסורם, אלא אם יסעו בימי "ההתעוררות"! אבל מה יעשה, והגשמות הנסות האלה אינן מבינות את הדבר לעמקו! והוא מסכים בדיעבד לעצת אשתו ונוסע.

ונסיעתו בפעם הזאת לא השביעתו רצון: רבים ממכיריו, אשר היה מתאכסן אצלם בנסיעותיו, כבר מתו, רבים זקנו; בשבתו בביתו הוא זוכר בכל יום, בכל שעה, את "עולם האמת", את ימוריו הגיהנום, את "חבוט הקבר" ו"גהר דינור", ואולם את המות בעצמו לא יזכור; במות ובזקנה לא יחשוב דבר... הוא מבדיל בין יום מחר ליום אתמול רק בזה, שאחד יותר קרוב או רחוק לימי חגים ושבתות מרעהו — ופה הוא ראה ונוכח בפעם אחת, שהעולם אינו עומד כלל במקום אחד! כמדומה לו שמאתמול ועד היום עברו עשרות שנים...

ועל הכל — הדור הפרוץ הזה, רחמנא ליצלן! לכאורה אתה רואה לפניך יהודים, אבל כשתדקדק בהם, כמה הם יהודים? בלא פאות, באין זקן, הולכים בגלוי ראש, לובשים ממש כנויים גמורים, מזוללים במצוות... ווי להאי דרא, ואוי לזקנתנו שהגיעה לכך!

הנה, למשל, ר' מרדכי בינצ'ים! ירא חטא וחרד על מעשיו, והעיקר הוא שהוא מאנשי שלומנו; אבל משעה שהעשיר נחמצו בניו, העושר, העושר הוא בעוכרנו! העושר? וכי ניסן הירש שלי אינו עשיר? ניסן הירש שלי יחייב את כל העשירים! תכשיט גדול הוא. גם בניו כלם תכשיטים. עוד לפני שש או שבע שנים, כשהתאכסנתי אצלו, כבר הכרתי בנחומ'קה הקטן, שיש בו נשמה נבונה.

לא העושר — ההשכלה הארורה אשמה: מעת שרבו הליטאים אצלנו, נתרבו האפיקורסים רחמנא ליצלן! אוי לעונותינו הריבים, ממש עיקבא דמשיחא! אך הנה הוא גומר נסיעתו, והוא נכנס בחפזון לבית ניסן הירש, אשר רץ לקראתו לקבל ממנו שלום; אך רבי יעקב גם הכט לא הביט בו, ויחזור אחר מים לטהר ידיו, ואחרי כן פנה אל קרובו בשאלת שלום, ויברך ברכת שהחינו בלא שם ומלכות.

מה שלומך, ניסן הירש? ברוך המקום שאני ראה אותך! אכן זקנת מעט! אמנם כן, ענה ניסן הירש באנחה קלה: הומן לא יעמוד תחתיו; אבל גם אתה דודי, זקנת!

אני? חלילה! ענה רבי יעקב, ויעבר את ידו על זקנו כמו חפץ לראות ולהוכיח בו, כי לא זכה עוד להדרת שיבה: אני הנני כמו שהייתי; ואולם שטותים, ניסן הירש, דברים של מה בכך! ועל אדות פרנסה?

תהלות לאל! אין לי משלות הרשעים, אבל גם לא מיסורי הצדיקים. תהלות לאל! בטח בשמו הקדוש, הירשל. העיקר הוא הבטחון, ושלום פלונית שלך? ובניך אים?

בני... נמנם ניסן הירש, בני הם בחוץ... או בבית-המדרש... בלי ספק חיש יבואו הביתה.

ניסן הירש היה מאלה אשר יאמר עליהם שהם עם אלהים ואנשים. הוא היה בן לאחד הלמדנים החריפים, אשר יצא טבעם בעולם ואשר יקראו ממרחקים לעינינו ברירות והשלשות במקום שאחר מן הצדדים ימצא לטוב לו, שלא יבוא סכסוכם לעולם לידי גמר. חזיון מצוי הוא שבני הלמדנים החריפים יותר מדי — הם הדיוטים יותר מדי. גם ניסן הירש לא עבר את המדה הזאת, ואולם אביו השפיע עליו מכבודו ומשמו, ובכל מקום בואו הרכה להלל את בנו, ויצא לו שם עלוי במרחקים, בעוד שבכעיר מולדתו ידעוהו להדיוט נמור; עד שחמד אותו שלא בפניו אחד הנבירים, ויקנהו בכסף מלא לחתן לבתו היחידה.

לאחר חתונתו ראה ניסן הירש, שיש בלב אשתו נטיה רבה לדור הצעיר, ודעתה נוחה ממשכילי העיר, על כן אחז את החבל בשני ראשיו: לפיים דעת אשתו התרועע לפעמים עם משכילים, ולצאת ידי חובת נחת רוח לחותנו התאבק בעפר רגלי החסידים ויתהלך עמם בנדיבות ויד פתוחה, כי ידע על פי הנסיון, אשר אין דבר מקרב דעת החסידים כנדיבות ויד פתוחה. במנהגו זה החזיק גם אחר שמת חותנו, ויהי עומד ברשות עצמו; ויהי לו משנה תועלת ממנהגו זה, כי למד מאת החסידים כל הני "מלי דבדיחותא" ויהיו ראמרי אינשי השנורות על פיהם, ומאת המשכילים — פראזות יפות מכל השפות ומנהגי דרך ארץ, עד שאמרו עליו החסידים כי הוא בקי בכל הלשונות והשבע החכמות, והמשכילים האמינו בו כי יכול הוא להיות רב גדול בכרך גדול, ורק נטיתו להשכלה איננה נותנת לו להטפל לדברים קלי ערך.

ככה היה ניסן הירש חציו לאדם וחציו לאדני, וגם במלבושיו השכיל לצאת ידי חובת שתי הדעות: לפאותיו נתן תבנית ממוצעה בין בלורית ובין פאות כשרות ואת מעילו קצר רק בתבנית קטושה; בביתו לא שם מצנפת על ראשו, ואולם גם גלוי ראש לא היה כי אם חבש מנבעת היפה לרב וגם לאיש נאור, ויהי כמתוך בין מבקרי ביתו החסידים, אשר לבשו ירמולקה מתחת למצנפתם, ובין מבקרי ביתו המשכילים אשר ישבו שם בגלוי הראש; וכאלה כן אלה הביטו אליו ברצון. "מעורב הוא" הצדיקוהו תמיד. והו שאומרים עם אלהים ואנשים.

לעולם תהא ימין מקרבת ושמאל אל תהא דוחה", היה אומר ניסן הירש, בלי אשר ידע בעצמו, איוו היא הימין ואיוו השמאל.

כאשר גדלו בניו הכניסם אל הגימנסיה, ומצא בכל זה לנחויץ להתאונן כפעם בפעם באוני החסידים על הצעירים, שאינם מקבלים מרות, ועושים מה שלבם הפין. ועל כן כאשר שאל אותו קרובו רבי יעקב לבניו, לא שקט לבו, כי ירא פן ראה אותם גלויי ראש ועוסקים בספרים חיצונים, ולכן השתמש ממנו באמתלות שונות להנצל מפנישה לא רצויה זאה.

אך מאשר פחד לא יכול להנצל; וכמו להגדיל מכותו, בשוב הבנים מן הגימנסיה, לא סרו הפעם אל חדרם כי אם באו ישר אל חדר האורחים ויסירו את מצנפותיהם מעל ראשיהם כמנהגם.

על פי כתורי מעיליהם המבוקים והציון שעל גבי מצנפותיהם דן רבי יעקב כי הם שוטרים או פריצים, ויסר בחרדה את מצנפתו מעל ראשו, ובזכרו כי אין בידו תעודת מסע, נבהל ופניו חורו כשיר.

ניסן הירש בא בין המצרים. הוא ראה לו בכל זה לחובה להוציא את קרובו
מן המבוכה ולהרניעו :

בני הם, דודי, לחנם פחדת, בני הם : ברוך ונחומקה.

מעל פני רבי יעקב אויל חורא ואתי סומקא.

בניך ? ! בניך — בנלוי ראש ? ! במלבושי גוים ? ! בני ניסן הירש ? !

ניסן הירש התחיל מגמגם : הדור הצעיר... דור מרי...

לטיא ! נתן עליו רבי יעקב בקול : חלא בר חמרא ! עורך מצטרק ? בני ניסן

הירש ? בני בניו של רבי גדליה חריף הם גוים נמורים ? ! צריכים לבדוק אצלו את

המזוזות ! את התפילין שלו ! את ספריו !...

הוא רץ מתוך כעסו אל ארנו הספרים, וכמו למלאות הסאה באו לידו ספרים

רוסים. הסאה נמלאה ונגרשה.

אוי לי שנכשלתי בך ! צעק האמלל : מרק פנולים אכלתי פה ! ארור אתה !

מסית ! מדיח ! עבודה זרה ! מחטיא הרבים ! הוי, לעונותינו הרבים ! — רבוננו של

עולם ! כלו חיב ומשיח עדיין מתעכב !

רבי יעקב עבר מתוך כעס להשפכות הנפש, וישיח דברים כלפי מעלה, ומתוך

טענותיו עם אלהיו פנה אל קרובו העלוב :

ניסן הירש ! שמעני ! לך והמר דת ! לך אתה ושרצ'ך עם הקליפה שלך והמר

דתך, והיתה לך זאת לזכות, כי תסיר הערבות מעל כנסת ישראל, ולא תעוכב הגאולה

על ידך !

ניסן הירש נבהל מאד לשמוע דברים כאלה, ויותר מזה — מפני רוך לשונו

של קרובו ומפני הנעימות אשר בה נתן את עצתו הזרה. הוא כמעט התחנן אליו, הוא

ידע את קרובו, כי לשון ערומים לא ידע, ובכל דבריו פיו ולבו תמים : האמנם הרחקתי

עד כה בדרכי ? שאל את לבו ויחל לבדוק במעשיו.

לא ! השמיע רבי יעקב את החלטתו — לא אוכל עוד להשאר פה ! עוד היום

אסע הביתה, והנומל לחיבים ינמול גם לרשע זה שהקדיח תבשילו ברבים !

ועוד ביום ההוא לקח רבי יעקב בתורת הלואה רובל אחד אצל השוחט להיות

לו להוצאות הדרך, ויהי נכון לנסיע.

ניסן הירש גם נסה לא נסה לפיסו ולעכבו, כי ידע אשר לשוא כל עמלו ; הוא

ידע כי בעיני קרובו, אשר ידעו לפני חמש שנים, הרי הוא חוטא ורשע שנתפקר ביום

אחד, ויסר מעליו עול תורה ומצוות בפעם אחת, בעוד שחשדיו עירו הסכיניו אל הדבר

קימעא קימעא — אך כאשר עמדה העגלה לפני הבית, ורבי יעקב אסף את הפציו :

את תיק הטלית ואת התקונים ואת החוק' — אז התעורר ניסן הירש והתאזר בנבורה,

ויוציא מכיסו שטר בן עשרים וחמש, ויקרב אל דודו כמעט חרדת נפש.

זה לך, דודי, להוצאות הדרך והחג...

רשע ! צעק רבי יעקב, כנשוך נחש : הלשחדני אתה אומר ? האם מפוקר כמוך,

המעלה עשן מקברות אכותיו, אהיה נהנה ? אין שלום אמר אלהים לרשעים ! — צעק

כמעט כנוסה תפלה, ויך בדלת ויצא, ומתוך כעסו לא נשך גם את המזוזה, וישב על

העגלה ויסע לדרכו.

ומן רב לא יכול רבי יעקב לשכך את כעסו ולשכוח את קרובו, ובשבתו בענלה נאנח כפעם בפעם על גלות השכינה ועל השאור שבעיסה המעכב את הגאולה. מסבת חוסר הכסף היה אנוס להתעכב בדרך ולהשאיר לימים הנוראים באיוו עיר בבית אחד ממכיריו, ויקבל את ה-מכשולי הזה כעונש לנפשו על חשבון עונות קרובו. מטרידים אותי מן השמים מביתי, אמר אל לבו, וטורפים לי תפלותי בפני, כעבד שמוזג כוס ררבו, ושופכין לו קיתון על פניו.

אך מעט החל לשכוח את ניסן הירש, ודאנות ביתו התחילו לנקר במוחו.

— מה אענה לה? האספר לה? — התבין אשה זו, כי ניסן הירש — איננו ניסן הירש?

— בנוגע לחובות הבית, הנה היא צודקת במקצת. בעצם הדבר רוצה אני מאד לשלם, ורק אין לי; אבל מה תעשה עניה זו והם אינם מאמינים לה?

— וגם בנוגע לבתי, צודקת היא קצת: הלא כבר הגיעה לפרקה! וכי דרכן של בנות ישראל לשבת בבגרותן? — רבונו של עולם! וכי מה איכפת לך אלו לא הייתי בעל חוב ואלו הייתי משיא את בתי בזמנה? הלא מלחא וזרתא היא! ולא עוד אלא שאתה בעצמך, כביכול, מפסיד על ידי זה: כמה פעמים אני מתבלבל בתפלותי, בשעורי למודי, באמירת חק' ותקונים!

— כבשא דרחמנא!...

— הנה חנ הסכות ממשמש ובא! —

— בדיעבד אני יכול לברך על אתרונו במתנה על מנת להחזיר... אבל מיום שעמדתי על דעתי, אני נוהג לקנות אתרוג מכספיי. עתה משום חשש נדר נוגע בדבר... ככה עבר את דרכו ביסורים, שלא היו הפעם חביבים עליו, וכבואו הביתה נכנס שלא מתוך שמחה. אבל מה השתומם בשמעו כי קרובו הנדוי בלבו שלח לו עשרים וחמשה רובל על ידי אחד העוברים ושבים, והכסף כבר בא לידי אשתו —

אח קבלת כסף מאת רשע זה? כעס רבי יעקב על אשתו.

ניסן הירש... רשע!? נמנמה האשה נבהלה.

את שטיא גמורה. אינך יודעת כלום! אני אומר לך שהוא רשע ובניו גוים גמורים — ואת הכסף תני על ידי!

לאשרו עוד מצא את סכום הכסף מלא: לא הספיקה עוד העניה לחלקו בין נושיה, ובהיותה אשה כשרה העושה רצון בעלה, מסרה על ידו את כל הכסף. אני אחזיר לו את הכסף! נמר בדעתו.

עוד היום אחזיר לו את הכסף על ידי הפוסטה! שנה את מחשבתו בעל-פה, בכדי לחזק דעתו, ויהי שמה ושבע רצון, ויסלסל בעצמו כי עשה דבר שיש בו מעין מסירת נפש.

וכשהתפלל בערב וקרא קריאת-שמע של ערבית והניע ליבכל מאדך, נהנה במעט ואמר בלבו: נגון זו של החזרת הכסף לאותו רשע — ואולם תיכף גער בעצמו כנזיפה, שלא יבוא חס ושלום לידי נאוו.

ואולם הוא לא החזיר כיום ההוא את הכסף, כי לא ידע איך עליו להתנהג בדבר הזה; הוא לא שלח עוד מעולם כסף על ידי הפוסטה, ויחכה לראות את פני

מוטיל ברדיטשובר, היודע לכתוב כל מיני אדריסות שבעולם והוא בקי גדול בהבלי העולם.

ביום השני הצטער מאד על כי לא עלתה בידו לסנוש במוטיל ברדיטשובר : ממש מעשה שטן ! ועל כן נמר ברעתו להתפלל היום בבית המדרש, שמוטיל ברדיטשובר מתפלל שם : שנוי מקום לתפלה לאו מילחא וזמרתא, אמר בלבנו, ואולם עת לעשות לאדני הפרו תורתך, ואני רואה בזה ממש מעשה שטן...

העיקר הוא הנמירה ברעת, נחם את נפשו בלכתו לבית המדרש, ואני כבר גמרתי בדעתי ! הכסף כאלו אינו תחת ידי.

ובהיותו מתהלך בבית המדרש על חשבון שהיה שעה אחת קודם התפלה, וירא את אפרים זלמן הנקרא מצה שמורה" או ילולב-אתרוג", והוא גם אותו ר' אפרים זלמן הסוחר בשליתות של ברשר — ואפרים זלמן זה עומד עתה על ארנונו ומסליא את האתרוג שנקנה לכבוד הקדוש. שלישי"א, ואת אחיו בן מינו, שנפל בנורלו בתוך ארנו אתרוגיו.

רבי יעקב קרב עד הארנו : קנה בודאי לא אקנה, אמר אל לבו, כי אין לי כסף ואולם לבדוק איזה אתרוג הרי אני יכול לשם הילכתא גרידא.

והוא מוצא אתרוג אחד, שלכאורה אין לו כל הידור, ושכשביל זה לא דרש אפרים זלמן בעדו יותר משני רובל ; אך רבי יעקב מוצא בו מטמון יקר ורואה בו סנולת האתרוגים : יש בו הכל לפי שעור ההלכה ; אלו היה ירוק קצת יותר, כי אז היה פסול ! אלו היה קטן כמשהו משהוא עתה, כי אז לא היה בו כשעור ; חזויותיו המדומות, קמטיו הדומים לסדקים ונקבים — הכל כהלכה, לא פחות ולא יותר ! כמעט כל הלכות אתרוג תלויות בפרי הקטן הזה... והעיקר הוא שהוא כשר לכתחלה !

בלב רבי יעקב עלה רעיון לקנות את האתרוג, אך כנכוה מרעיונו קפץ ממקומו ויברח אל הכותל המערבי, ויסב פניו אל ארון הספרים ויעיין באיזה ספר לשם היסח הדעת.

קנה לא אקנה את האתרוג, נזר על עצמו, ואולם בעצמו של דבר האם לא חוסר בטחון הוא מצדי ? בטחון למצוא היום או מחר שני רובל ולמלאות את החסר ? הלא סוף כל סוף אחזיר את הכסף ! אם לא עכשו אחזיר לו אחר החג ! העיקר הוא כי אחזיר לו...

אמת כי הוא רשע, אבל הכי רשע הוא דבר שאסור בהנאה?... אמת כי לקבל טובה ממנו אסור משום השש קרבת דעת, אבל לשאל, ללוות לזמן קטן ממנו ושלא מדעתו — וכי איזו קרבת דעת יש בזה ?

וכי אין זה חוסר בטחון אני שואל ?

והוא הולך וחוכך בדבר ופוסק פעם לקולא ופעם לחומרא, ולאחרונה הוא קופץ ממקומו, ורץ אל מוטיל ברדיטשובר היושב בקיר הצפוני ומניח תפילין דרבנו חס. מרדכי ! יש לי לשלוח איזה כסף לקרובי... לניסן הירש... על ידי הפוסטה שלהם אני חפץ לשלוח... הלא אתה ידען ברברי. הא לך הכסף ושלחהו... מ.. מ... ? שאל מוטיל ברמזיה בין הנחת תפלה של יד לתפלה של ראש. המעות — שלו...

ומה כל החרדה? ישאל עתה מוטיל בשפה ברורה אחרי נשקו את תפלויו, הלא תוכל לשלוח גם מחר!

שלח מתי תשלח, שלח על ידי מוקדם... היום עוד תשלח... הא לך את הכסף. הוא מונה את הכסף ומוסרו ליד מוטיל, וכמו להכעים ובכדי להביאו לידי נסיון נמצאו בסכום הכסף שני שטרות בני עשרה ואחד בן שלשה רובלים ושני רובלים סרוטות.

הוא מוסר הכסף לידי מוטיל: עשרה, עשרים... ושלושה.

כמו רעד בא בעצמותיו.

מוטיל! עוד שני רובל עלי למסור לך. אל תשלח עד אם אמלאם היום או מחר רבי יעקב מסר את שני הרובלים ליד אפרים ולמן "מצה שמורה", ויקח לו את האחרוני. אך לבו נקף אותו במקצה.

מוטיל ברדיטשובר לא שלח את הכסף גם אחרי החג, כי נודע לאשתו של רבי יעקב, כי הכסף שמור בידו, וכפעם בפעם לקחה אצלו רובל ושנים, בתנאי שלא ישלח את הכסף עד אם תשיב את אישר לקחה. ורבי יעקב ידע ולא היה רוחו נוחה מזה, ואולם לא מחה בידה, כי חשש לחוסר בטחון: הוד אדני תקצר? כאשר יזמין לי להשיב את שני הרובלים, כן יזמין לי כטובו להשיב את השאר.

עברו ימי החג ויבואו ימי החרף בתביעותיהם המרבות. ביד מוטיל עוד נשאר הרובל האחרון, אשר לא נועזה עוד אשתו של רבי יעקב לשלוח אליו יד.

רבי יעקב לא יכול למלאות את החסרון, ואולם לא התיאש גם כן מלמלאות אותו במוקדם. עשרים וחמשה חסר אחד עלי להשיב תיכף כשיזמינם לי השם-יתכרך — גזר על נפשו. הוא מצא ברובל הנשאר כעין נחמה ולמוד זכות על עצמו ככל עת שנקפו לבו. הרי הרובל הזה עד, כי לא קבלתי את הכסף לחלוטין, רק בתור הלואה לקחתי. הלואה מאת מוטיל ברדיטשובר.

אחרי ימים מעטים שב אחד החסידים מעיר מושב הקדוש, אשר נסע שמה בימי ה-התעוררות ושהה שם עד לאחר חנכה. רבי יעקב ישב בבית המדרש ויגמור את שעורו בספר ה-חק, והשב מעיר הקודש ישב במסכת אנשי-השלוש ויספר על דבר הקדוש, ובתוך כך גם על דבר האחרון של הקדוש ששלמו בעדו ששים וחמשה רובל. ששים וחמשה רובל! קראו המסכים בהתפלאות של שמחה, ומי הוא זה אשר קנה אותו למענו?

מי הוא זה אם לא ניסן הירש? ענה האיש.

רבי יעקב פנה כלפי המסיה ויבט בו בתמהון.

— הכי ניסן הירש היה שם?

לא, ואולם זרזים מקדימים וזוכים. הוא הקדים להודיע במכתב לחיים ליב הגבאי, כי רוצה הוא לזכות במצוה ולקנות אתרונן לאדוננו מורנו ורבנו, ועל פי טלגרמה הודיעוהו את המחיר, והוא נאות, כמובן...

רבי יעקב נאנח על גבי שעורו בספר החק, וישקע ברעיונות. אחרי ימים אחדים ישבו עוד הפעם סגל אנשי החכורה בכנופיה וישוחחו בניסן הירש, ואחד המסיחים נאנח ויאמר :

אמת, ניסן הירש הוא ניסן הירש, ובהא לא פליגי, אבל בניו אינם כלל ניסן הירש ; בניו התפקרו, רחמנא-ליצלן. רבי יעקב התעורר ויבוא לכלל כעס.

— התפקרו — אתה אומר הדיוש ! עם הארץ ! אתה מוציא לעז על בניו של תלמיד חכם ! על זה שנאמר עליו : אל תהרהר אחריו ביום ? ! חלא בר חלא ! האתה יודע מה היא התפקרות ? הרי יש בזה כמה מדרגות, ועל רבן נאמר : פושעי ישראל מלאים מצוות כרמון, שארית ישראל לא יעשו עולה' — ואתה קופץ ופוסק : התפקרו' — אתה ! אתה ההדיוש — על זרעו של ניסן הירש !

המסיח נבהל מפני כעסו של רבי יעקב, ויתחבא באחת הפנות. כלילה, כשעלה רבי יעקב על מטתו, חשב מחשבות בכדי לישון מתוך רעיונות זכים, וישתקע בעולמות העליונים, שאין שם לא חטאים ולא חוטאים, לא כעס ולא קנאה וששם שורש לכל הנשמות של בני ישראל, בלי הבדל וכלי מוקדם ומאוחר... ורק ישר עולה מתחת כסא הכבוד...

וכשמתלבשות הנשמות בתוך הכלים, אז נשתנה הדבר ויקבל דו פרצופים, ונתהוה יטוב ורע, יחמץ ומצה, יענן וננע...

אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון — נאנח רבי יעקב ויישן מתוך שמחה. וכשהתעורר בבקר מתוך שנתו, עלה בפיו הפסוק : לא ידח ממנו נדח, ויראה בדבר הזה אות לשובה.

את הרובל האחרון שביד מוטיל ברדיטשובר הוציא רבי יעקב קימעא-קימעא ליינות קדוש והבדלה, ומחציתו — למצה שמורה, ולא נוהר עוד מקנות יין אצל שמואל נחמן המזון, שהעולם מרנן אחריו, שנתפס במינות; ובכלל חש איוו נשית הדעת לצעירים קלי הדעת, ועל זה היה כואב והצטער לפעמים.

פיליטון.

החט

מחזות החיים.

תקופת התחיה, תקופת התחיה! בני ישראל התעוררו בשנים האחרונות לחיים חדשים ומחדשים כנשרים נעורים. וחיים יקרים ונעימים כל כך — אשרי עין ראתה כל אלה!

ומסתכלים אנו לפעמים במחזות החיים המתהווים ונראים לנו. אפילו כשנחפוץ להעלים עינינו מהם, הנה הם סואנים ברעש ומעירים רגשותינו. אנוסים אנו להסתכל בהם. בראשונה אנו מוצאים באומה זו, המחרשת את נעוריהי כחות כתות של בני אדם המריבים זה בזה ומדיינים זה עם זה. והריב שביניהם אינו חס ושלום כחשאי וכצנעה, כי אם בראש הומיות ובקול רם. ולולים נסים וגדופים חריפים היו לנו כאויר נשמות. ובעיקר הדבר: הדלטוריה! לפעמים יש סבה נכונה לשער, כי התעוררות לתחיה ודלטוריה הן שמות נרדפים.

והגיון אינו חסר ברוך־השם בתכסיסי מלחמה אלה. בתחלה הגחה כללית מוסכמת מצד כל הכחות: אין היהרות מתקיימת אלא על ידי התנועה החדשה. זוהי עיקר היהרות. טוב הדבר, עכשו מתחיל ברור מישן התנועה. זה ככה וזה ככה. כל אחד ואחד מעמיד את הדבר על שקול דעתו ועל סברתו. רק ציוניות הוא האמת והצדק, וזולתה שקר וזיוף. ובכן: אדם המשקר ומזיף הוא. עוכר ישראל, ומותר לרדפו ולרדת עמו לחיו, ובכל אופן מותר להקל בכבודו ולהלשין עליו.

ומדת הדלטוריה נשתרשה במחנותינו, והיא הולכת ומתנכרת מיום ליום. אני אומר: דלטוריה, אבל בלי ספק אלו שכנגדי לא יודו לדברי, כי אם ישענו: הן הן גבורותיו והן הן נוראותיו של הרעיון האמתי. אבל מה לנו ולדייק בשמא? קראו לזו איך שתקראו לה — אנו רואים את החוץ ובורקים את מהותו לאמתה.

פלוגי אינו מודה בחשיכות הסכוב בחצרות מלכים מצד הנשיא — כופר ומין הוא, כלומר אינו ציוני. פלוגי אי אפשר לו להשיג כי האומר אונגדה מתכוון בזה דוקא לציון — כופר ומין הוא. פלוגי אינו עושה רקודים והילולים בכל שעה, כאשר יבשרו לו בשורות טובות, ישועות ונחמות — כופר ומין הוא. ודע לך, אתה הקורא החפץ בשלום ובמנוחה, כי אם חפץ אתה להיות "ציוני אמתי" ומסביר פנים לכל אחד ואחד: פסל את מחשבתך וחשוד את בינתך וקלקל את מוחך ועקם את שכלך. אומרים לך מצד זה: שנים כפול שנים הוא ארכעה — הרכן ראשך ואמור: הן; אומרים לך מצד

השני: שנים כפול שנים הוא חמשה — אף אתה אמור לו: הן, בקצרה, מוטב לך שלא תרבה במחשבות, כי אם יסיתך השכל להגרר אחריו, אי לך ואוי לנפשך. יש שעולה על רעיוני, כי אפשר למחשבה בלי דבור. מה איכפת להם, לנוטריין ציון, אם תחשוב בלבך כן או כן? הלא העיקר להם כי תשים מחסום לפיך ותאלם. לא, יקירי! חוש הריח יש להם ברוך-השם לאחינו אנשי נאותנו. אם יריחו מרחוק, כי פלוני חושב, כבר יחשכו בו כי עתיד הוא לצאת לתרבות רעה. ולפיכך — רע את אשר לפניך. הכל תלוי בהרגל, ואם אתה מרגיל את עצמך שלא תחשוב כל עיקר, אשריך וטוב לך.

* * *

עתונים יומיים יש לנו בעברית. מילא, תיים הם בשלום ובשלוה זה עם זה — ממש כחיי הכלב עם החתול. אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו. ובכל זאת כאשר נשמעו בעתון שכועי אחד דברים אחרים על אדות האמת, מיד עשו אלה שלום ביניהם וכלם התנפלו עליו באופן אחר. בארנע אמר: כאשר עמד פיתגורס על האמת ההנרסית המפורסמת, זו הנקראת על שמו, העלה עולה לאלהיו מאה שורים. למן היום הוא נועים השורים בכל עת שתאמר איוזו אמת בקהל.

* * *

העתונים! כבר אמר אחד מהם בצדק, כי לעת עתה העתונות העברית היא הספרות העברית, שהרי אין לנו זולתה כלום בעולמנו הרוחני לעת התחיה. פני העתונות העברית הם פני הדרור. הספרות יצאה, תודות לאלהים מחוגה הצר, מחוג "הבטלנות" הקדומה והיתה לאירופאית. גם נדול היה לנו, כי סוף סוף עדיין האירופאיים מאומות העולם אינם קוראים עברית, ולכן לכל-הפחות אם ידוה הלב למראה "האירופיות" שבספרותנו, הנה לא יאדימו פנינו מבשת, אם יוציאו הם את "חמדת ישראל" החוצה. אמת היא, כי במקצוע אחד היינו לאירופיים גמורים, ועוד העברנו את האירופאיות הרבה והרבה: אין בשום ספרות באירופה ובאמריקה שרלשוניות מרובה כזו שבספרותנו.

בנאוה ונודל לב הם מלעינים בסופרינו ובמחברינו הקודמים. בודאי "אירופיות" לא היתה בהם, אבל רובם קראו ושנו ושמשו תלמידי חכמים. הם ידעו מה, למדו מה, דברו בנושא ענינם ככובד ראש, אחרי הישוב המתון ואחרי העיון בדברי. כועסים היינו על מלה קטנה שנורקה לפעמים מפיהם לכבוד עצמם — אבל בכלל היתה ספרותם צנועה וחסודה. השוו דבריהם עם דברי סופרינו האירופאיים, המרכים לפאר ולקשט ולהלל את עצמם, המתנפחים ומתנדלים ומכריזים על עצמם: אני ואין זולתי! אמת היא, בימים הראשונים היו מחליפים אנרות והיו מפריזים מעט על המרה בדברי תהלה ותשבחות זה לזה. מה איכפת לך? תלמידי חכמים מפרכסים מעט זה את זה. אבל עתה? — בספרותנו נעשו כנופיות כנופיות. שמור לי ואשמור לך. תהלל ותשבח אותי במקום פלוני, ואני אפאר ואשבח לפניך במקום פלוני. כבר אירע כי סופרים באים ומקלסים לעורך מכתב-עתי כפניו בעתונו; וזה בענות צדקו מקבל את הדברים, ואף היא מתכוון לעומת מברכיו לברכם בקול רם. וכל זה בשם הנימוס האירופאי, בשם הטעם הטוב.

ומה היא נייכת דעת הבריות במרה כזאת לעומת שאר התעוועים הנעשים בריש פומבי בספרותנו האירופאית? הדברים יוצאים כבר מנדר השרלטניות הספרותית ונכנסים בנדר האנאה והתרמית הפשוטה. ולפיכך רניל אני לבקש מבצל-בית המציני אותי לפני מכיריו בביתו, כי יאמר עלי: פלוני בן פלוני, סופר עברי, ועם כל זה גם אדם הנון.

ומקצת הדברים נודעים ומפורסמים ומשיחים בהם יושבי קרנות. על מה נכסה על האמת? בנוגע לתוכן ספרותנו היא ברובה החפירות ריקה ומכוערה, אסתירא בלניא קיש קיש קריא, שוק של תנרים, חבורות חבורות של סופרים מחוסרי הכשרון והרעת. אבל על כל זה היינו יכולים לסלוח להם. ואולם בנוגע למוסרה, הנה כמה לא היתה לנו בשפלות ובפחיתות מיום הוסרה.

* * *

ועם ישראל מתעורר לחיים חדשים.

התחיה אפשרית באופנים שונים, לפי תנאי המאורעות. לנו בני ישראל אפשר כעת רק כתחיה מוסרית, אשר ברבות הימים תכשיר את התחיה הלאומית והמדינית ובבקשה מכם. אל נא תתלו בי בוקי סרוקי לחשרני כי בא אני פה להיות לנושא-כלים' לאחר העם ולחזור על דבריו. האיש הזה הוא סופר חשוב, ומה שהוא נדול יותר: גם אדם מן הנימוס — דבר יקר מאד בספרותנו. אבל תורתו היא בשבילי אחד החזיונות המעציבים בחיינו; היא פרי מחלה מוסרית, פרי הירידה והמתת החיים.

לא, אחי, לא לתורת אחר-העם אני מתאוה, כי אם לתחיה מוסרית טובה, כי נדיה כאחד האדם: הולכים על רגלינו וראשנו למעלה, בעוד שעכשו אנו הולכים על ראשנו ורגלינו למעלה. והמוכר שבנו יהיה המוסר של בני אדם בעלי צורה, לא אוזו המוסר המעוקם והפלפולי, שאין לו מקום אלא בקצת מוחות משושטשים.

מתנאי המוסר האנושי הזה — רק אם נהיה בני אדם טבעיים נהיה גם יהודים אמתיים — לתעב ולשקץ את הפקחות המשונה ואת הליצנות המשועממת. קראו בספרותנו באופן טבעי, ואל ימשך לבכם אחרי התרודים והעקיצות, אחרי החריפות והסלסול, ואז תראו, כי בסננון המבריקי אין שום תוכן, בהתלהבות העשויה והמלאכותית אין שום רנש, בקנאה הצבועה והרמיה אין קנאת האמת, כי אם הות לבם של קצת אנשים, שחושבים להחם את קדרתם לנגד אש הצבור. לעת עתה אין לנו בעולמנו רק ספרותנו, היא היכל הקדש בחיינו הרוחניים. נרשו מן ההיכל הזה כל טמא נפש, כל מחלל הקדש, כל העושה כונים לתועלתו הפרטית. ומה שהוא נחוץ ביותר: גרשו את היוף, את השקר!

* * *

חברי הנכבדים, המושכים בשכט סופר! אם חושבים אתם, כי העיקר הוא למלאות את הנייר החלק, שהרי וולת הציוניות והלאומיות וטהרת הקדש אין אף נדנד של רעיון כמוחכם, הרשות בידכם ללנלג בי. ואולם בלנלג לבד הן לא תצליוו להעביר את גוף הדבר מן העולם.

אין חפצי להכנס כחשבונות, להוכיח כמה מן הרמאות הפשוטה יש בעבודת הצבור מצד רבים של העוסקים בה. אמנם מן המדה היא להחזיק כל אדם בחזקת

כשרות, קודם שיתברר לנו ההפך בלי כל ספק. אבל אחת ברורה כשמש, כי אלמלא הציוניות שבאה לרבים מסופרינו כמציאה בהיסח הדעת, הציוניות שאפשר לדרוש עליה תלי תלים של הלכות ואגדות ברוב מליצה ובסכלות מעט, לא היה לסופרים האלה שום עסק לעסוק בו. ומטעם זה הם מקנאים קנאת הציוניות ורבים עליה. וקוראינו התמימים מאמינים בדברים האלה כנתינתם מסיני. וזוהי התחיה הלאומית.

תחיה לאומית אמיתית היתה מביאה לנו כשרונות ספרותיים חיוניים, סופרים בעלי דעה ושכל. אלו איפה הם? קצת סופרים בעלי כשרון קמו לנו. לפני מתן תורה, כלומר לפני זמן התחיה, אבל התחיה הקימה לנו בעלי פטופט ושרלטינות.

והימים יעברו, ואז ישפוט הדור הבא על התחיה הזאת, כביכול, כאשר יצרף ויוקקו את אשר העמידו ואשר הניחו לנו ימינו אלה פירות ונידולים. את המליצות הנפוחות ואת הסגנון המבריק, את הורגון המנוול, שהם קוראים לו עברית, יודש להוציא מהם איזה רעיון, איזה דבר ראוי להאמר, אינו מלה חרשה. אבל כתבן זה לא ימצא בר אפילו נרנר.

קראו, אתם הקוראים, את דברי כהני הציוניות האמתית בעיון, אם לא תמצא בכל יום ויום אותם הדברים שנאמרו ונשנו ונשלשו כבר לאין קץ. הם מחליפים רק את הסדר. היום הם אומרים: עבודה פוריה וברוכה, ולמחר הם אומרים: עבודה ברוכה ופוריה. היום הם אומרים: הוא ינחיל לנו את הארץ, ולמחר הם אומרים: הוא יחלק לנו את הארץ בנחלה. קראו את דבריהם בעיון ואז תמצאו, כי מראשית השנה ועד אחרית השנה הם לועסים וחוזרים ולועסים את הדברים המעטים, הריקים מבלי תוכן, שבהם יכלו ובהם יתמו.

ורק אם יבוא איש וינלה טפח של מחוות החיים האלה, יש להם עסק חרש — להתנפל עליו.

ואלו לכל הפחות היו ממציאים איזו מלים חדשות לצורך זה! אבל גם או שפה אחת להם ודברים אחרים, התוכיים האלה למדו קצת מלים, ואותם הם משננים בפהם ולא יותר.

נ. ד.

רשימת הספרים

שנתקבלו בבית הירוקציה.

נ. סקלוב. כתבים נבחרים לזכר חג חצי היובל לפעולתו הספרותית (תרל"ט-
תרס"ד) הוציא לאור. ועד היובל. חלק א'. ווארשא. תרס"ד 48-243-
101-74-180 עמודים.

די יודישע ביבליאטעק א ליטעראריש-פאפולער-וויסענשאפטליכער זשורנאל. רע-
דאניערט דורך י. ל. פּרין. פּערלאנגעזעלשאפט "הילף" ווארשוי. דריטעס
העפֿט מאָרץ. 96 עמודים.

די אלגעמיינע געשיכטע: די מזרח-פּאָלקער פֿון דער אלטער צייט. פּערפֿאסט סון
פ. מעלנינגאוו איבערזעצט דורך פ. מ. ר. פּערלאנג. בילדונג. רעדאקטאר
א. קאטיק. ווארשא. תרס"ב. 91 עמודים.

דער כח פון פינסטערקייט. פּערפֿאסט פֿון גראף ל. טאלסטיי. איבערזעצט
דורך דאקטור א. מארקאוו. פּערלאנגעזעלשאפט. בילדונג. ווארשא. תרס"ד.
142 עמודים.

Еврейская жизнь. Мартъ, 1904. עמודים. 224

חברה למסחר הטהעע

וו. וויסאָצקי ושותפיו במאָסקוואַ.

ההון היסודי 6.000.000 רובל. המכירה 20.000.000 ליטראות רובל.
הטהעע שלנו מצטיין בטובה בריחו ובטעמו, ולכן זכה לשם
ולפרסום גדול שאין כמוהו בכל הארץ.

קריית ספר

ירחון ביבליוגרפי עברי
י"ל ע"י בנימין צבי שיינפינקל
בית מסחר-ספרים, ווארשא, ולאָטאַ, נ"ו 63.

מחירו: לשנה 1,50 רובל עם המשלוח (ובלי משלוח 1,20). לחצי שנה — 85 ק"ל, לרבע — 50 ק"ל; חוברת אחת — 20 ק"ל עם המשלוח.

יצאו לאור ה' חוברות; ו' — נמצאת בדפוס.

פרוספקטים נשלחים לכל דורש חנם.

החותמים וזכים בס' הביבליוגרפי "אסף המזכיר החדש" לח. ה. ליפפא, שמקחו נקצב 8 קרונים, שהם בערך 3,20 רובל ואחיב הורד עד 2 ר' — בחצי המחיר המוול, היינו: 1 ר' עם המשלוח. כל מחבר, מו"ל או מדפיס מתבקש להמציא לבית-המערכת אָכסמפּלר אחד מכל ס' חדש בצאתו לאור, ובשכר זה תבוא על אדותיו מודעה בהירחון, כפי האמור בהפרוספקט, והחוברת היא תשלח לידו חפשי. ואם ידבנו לבו של המחבר, המו"ל או המדפיס להוסיף עוד אכס' שני למען הבית הנאמן (מדרש אברבנאל). הנוסד בעיהיק ירושלים תוכביא ע"י הדר' מר יוסף חנוניין מביליסטוק, תרפ"ס ההודעה ע"ד ספרו באותיות יותר גדולות, וישני קבלה כחתי המיסד הנ"ל. לעדה כי ספרו הגיע לתעודתו.

ע"י בית-מסחר הנ"ל יש להשיג כל מיני ספרים ועיתונים בלשונות שונות, חדשים גם ישנים, טעמיהומרה, תמונות, פרטיסיבידואר מצוירים וכדומה — במקח השורה.

הקונים התמידים של בית-המסחר הנ"ל (על סך 5 רובל לרבע שנה, 10 רובל לחצי שנה, 15 רובל לשנה) מקבלים אח הירחון קריית-ספר' חפשי חנם וזוכים ג"כ בס' התשורה למקח הנ"ל.

Книжный магазинъ Б. Шейнфинкель, Варшава, золотая 63
Buchhandlung B. S. Scheinfinkl, Warschau, (Russland)

Złota 63.

עם איז ארויס פון דרוק

דער זאמעל-בוך (סבארניק)

אינהאלט.

(1) איך וויל א ליער יעצט שמועדען (געדיכט) יוסף יפה. (2) די ענטדעקונג פֿון וואַלין (ער צעהלונג) מענדעלי מוכר ספרים. (3) אלימפּוס און חורב (געדיכט) יהואש. (4) דריי מעשיות : (1) אסר-חרון מלך אשור ; (II) האראוואַניע, שטאַרבען און קראַנק זיין ; (III) דריי זאכען, גראַף ל. נ. טאלסטאי. (5) דניאל אין לויבענגרוב (געדיכט) דוד פֿרישמאַן. (6) הונדערט איינס (ער-צעהלונג) שלום עליכם. (7) אין קינדער גאָרטען י. ה. ראַבניצקי. (8) לי הכסף, לי הזהב (געדיכט) אברהם ריווען. (9) * * (געדיכט) אברהם ריווען. (10) פאטאָ מארגנאט (ערצעהלונג) בן-אביגדור. (11) כותל מערכי (געדיכט) יעקב כהן. (12) בעשיינט די חתונה (ערצעהלונג) מ. ספעקטאָר. (13) אַ קללה פֿון דער תּוכחה. מ. ל. ליליענבלום. (14) ניט וויינט (געדיכט) ל. יפה. (15) די אומגליקליכע בלה (א בילד) יהודה שטיינבערג. (16) מיון שאַמען (געדיכט) י. ל. באַרובאָוויטץ. (17) אַ מעשה גורא מ. י. בערדיטשעווסקי. (18) שלום (געדיכט) מ. מ. הורוויץ (19) און אַז לאה האָט ויך דערמאנט (א בילד) ליפּמאַן לעוויץ. (20) אַ ווינטערדיגער זומער ה. האָפּענשמיין. (21) הילף און זעלבסט-הילף. ש. טשערנאָוויץ. (22) תּשעה באב אין קרעטשמע. בן-עמי. (23) דער אמת (א קורצע ערצעהלונג) א. שולמאַן. (24) ר' חיים יודעליס מאמרים. ה. ראַבינאָוויץ. (25) אויפֿ' עו. ס האמת (געדיכט) יעקב מארינאו. (26) נאַציאָנאַליזם און שיוואַניזם א. ש. זאַקס. (27) ביי נאַכט (ערצעהלונג) וולדימיר קאַראַלענקא. (28) אליהו הנביא (א מעשה וו. מ. דאראשעוויטש. (29) אַביסיל ליטעראַטור-געשיכטע. א. א. שולמאַן.

איליוסטראציעס און בילדער.

(1) שמשון אין געפֿענגניס פ. פאסארי. (2) איין אָרימאַן (עטיוד) ג. טשאַרני. (3) דער יודישר בית עמין אין ווארנא. מאריאן טאַן וואָזשענעצקי. (4) ביים כותל מערכי ג. טשאַרני. (5) די אלטע שוהל אין קראקא. מאריאן כאַן וואָזשענעצקי. (6) יהודית. פ. פֿריהויף. (7) העצמות היבשות. מ. וואוקפארט. (8) דאָרט וואו די צערער. ג. טשאַרני.

פרייז 1 רובל מיט פארטא.

די גאַנצע הכנסה פֿון זאַמעלבוך נעהט פֿאַר די פֿעראומגליקטע יודען אין קישינאָב געפֿינט ויך צו פֿערקויפֿען ביי פֿערלאַנג. תּושיה, וואַרשא, נאוואליפּקא 7.

און אין אַלע בוכהאַנדלונגען.

Книгоиздательство „ТУШИЯ“, Варшава.

Verlag „TUSCHIJAH“, Warschau.

תורה נביאים וכתובים עם פירוש מדעי

יוצא בהשתתפות למדנים מומחים על ידי אברהם כהנא.

הפירוש מתאמץ להסביר את הכתובים במובנם הראשון בלי משפט קדום ומתרחק מכל זכוחים ודעות של תיאולוגיא. הפירוש הוא על יסוד החקירה והבקרת הביבליית של זמננו בעזרת התרגומים העתיקים, הקורות הלשוניות השמיות, הארכיאולוגיא, ועוד ועוד. הפירוש המדעי נועד לחפשי הרוח ובעלי ידיעות החפצים לחקן עצמם בכל האמור מאנשי הבקרת ולקנות להם הבנת המקראות על בורים.

י צ א ו ל א ו ר :

(1) ספר תהלים מפורש על ידי פרופ' ד"ר צ. פ. חיות חלק ראשון (מזמורים א' — ע"ב) 160 עמודים גדולים — 1.35 רובל.

משפט החכמים :

פרופ' ד"ר ב. ז. באכיר : .. הכיאר ראוי להנתן בין הביאורים אשר בהם תאיר אור הרש על ספרי המקרא אשר עדנה לא הופיע בלה"ק עיינתי בדברי הח' חיות ומצאתי כי דרכו בזה שוה לדרכו במאמריו וספריו אשר הראה בהם עד היום חרות שכלו ואומץ תבונתו. מצא לו מקום להתגדר בו ככל מומור ומזמור וחדש הרבה בתקוני הכתוב וכביאורים יורדים אל עומק פשוטו...
א. גיצברג ("אחד העם") : .. באמת ראוי הפירוש הזה על תהלים בכללו לשם "מדעי" ואיני יודע כמותו בעברית, ביחוד הצליח המחבר למצוא את הסגנון העברי הנכון לפירוש זה. אם תוציא כל המקרא עם פירושים כאלו, תעשה דבר גדול...

(2) ספר בראשית מפורש ע"י אברהם כהנא. — המחיר 1.25 רובל.

משפט החכמים :

פרופ' ד"ר ב. ז. באכיר : .. מאד מאד נאה למלאכתו מלאכת פירוש ספר בראשית שבה ותהלה כי בעיני גדול ובהרצות בלתי נמצאת הרבה פרש רשת חקירתו על כל פרטי המקרא ועל כל מה שחדשו בהן המבארים וגם עלה בידו לכלול ולצמצם ענינים רבים ויקרים בדברים קצרים.
ד"ר יוסף קלוזנר : .. אנו מצטרפים לפירוש כזה בלשון עברית כמו באויר לנשימה מפירושו של החכם המצוין ר' צבי פריץ חיות על תהלים ומגליונותי ההגהה מפירוש בראשית נוכחתי למדן, שהפירוש הזה יהיה מדעי באמת, כלומר חפרש מכל משפט קדום, דתי, חברותי או אפילו מרע"י. אם שאר הפירושים לשאר ספרי הקדש לא יהיו נופלים משני הפירושים הללו תהיה ההוצאה למפעל כביר שאין ערוך לו לעת-עתה בספרותנו החדשה.—

באביב תרס"ד עומדים לצאת :

(1) ספר תהלים מפורש ע"י פרופ' ד"ר צ. פ. חיות חלק שני (מזמורים ע"ג—ק"ן).

(2) ספר ישעיה מפורש ע"י פרופ' ד"ר שמואל קרויסס (נודאפסט).

מוכן לדפוס : ספר דניאל מפורש ע"י פרופ' מאיר רמברט (פאריז).

אדריסא : Житомиръ, Авраамы Карапу. ברוסיא

Abraham Kahan, Gitomir (Russie). בחו.

הפדגוג

שנה שניה

ירחון לחנוך והוראה בעד הורים ומורים.

[הוספה ראשונה ל"עולם קטן"].

37

תכן הענינים של השנה הראשונה: א] אל הקוראים; ב] בתי ספר של פרבל ונחיצות גני ילדים עבריים (עם תמונת פרבל), נח פינס; ג] עקשנות הילדים ורגנותם, בן משה; ד] הקריאה העברית, בן זאב; ה] פסטלוצי בתור מחנך העם פרופיסור לוד; שטון (תרגום ש. רוזנבלד); ו] טולסטוי על החנוך * * * ; ז] חרבות הרגש מוסרי אצל הילדים הקטנים, תרגום אחד המורים; ח] רעיונות ע"ד החנוך, בן רם י"ה; ט] מכתבו טולסטוי על החנוך * * * ; י] הרצאת הר"ר לנדר; יא] חסרונות... אופי של הילדים (פרקים בתורת החנוך), א. בן צבי; יב] תורת החנוך, י. י. גלסס; יג] שאלת החנוך בעתונים, יגאל הכרמלי; יד] "הפדגוג" ותעודתו, דמערכת; טו] להעברת ה"הדר" מרשות הפרט לרשות הצבור, פנחס שיפמן; נ] השטה השמית והקולית בקריאה, ישראל יוסף סירקיס; יז] לשאת המורים, י. י. גלסס; יח] השקפת בתי הספר לחכ"ח, ד"ר נחום שלושיץ; יט] בתי הספר בשוויציה, נח פינס; כ] גן הילדים בתור פרודורו לחדר, י. יחיאלציק; כא] בקרת ספרים, י. י. גלסס, ח. פ. ברגמן; כב] תשובה למבקר, י. י. אינדיצק; כג] בעתונים; כד] פתגמים ומשלים פדגוגיים, נח פינס; כה] כרוניקה, מורעות.

מחיר הפדגוג' ברוסיה: לשנה 3 רובל, לחצי שנה 1.50 רובל. לרבע שנה 76 קאפ'; באוסטריה-אונגריה: 7.75 קראנען לשנה; באשכנז: 6.50 מרק לשנה; באנגליה: 6 שיללינג לשנה; בשאר ארצות 8.50 פֶרַנק לשנה; בארץ ישראל: 8 פֶרַנק לשנה; וכן לחצי ולרבע שנה בערך.

לחותמי העולם קטן ברוסיה: לשנה 2 רובל, ולחצי שנה 1 רובל, לרבע שנה 50 קאפ'; באוסטריה-אונגריה: 5.25 קראנען לשנה; באשכנז: 4.50 מרק לשנה; באנגליה: 4 שיללינג לשנה; בשאר ארצות 5.50 פֶרַנק לשנה; בארץ ישראל: 5 פֶרַנק לשנה — וכן לחצי ולרבע שנה בערך.

ג] החוברות הראשונות של שנת תרס"ד (השרי-כסלו) יצאו מבית הדפוס, וזה תכנן:

א] בית הספר והמשפחה, י. י. גלסס; ב] ההתגוששות, י. מ. זלקינד; ג] ממועצת מורים, ק. ל. סילמן; ד] פרוגרמה לב"ס מתוקנים, הנ"ל; ה] הרצאה באספת המורים העבריים בא"י, הררי; ו] להתיסדות מוסד מרכזי לחנוך העברי, פינחס שיפמן; ז] חשקפת בתי הספר לחכ"ח (ב) ד"ר נחום שלושיץ; ח] חומר לדקדוק השפה, בר דרוכאי; ט] הקריאה העברית (המשך), בן זאב; י] דרך הלמוד, י. י. גלסס; יא] אספת המורים העבריים, זכרון יעקב" — ה-י; יב] בקרת ספרים, י. י. גלסס; יג] כרוניקה.

החוברת ד"ה תצא מביהר"פ בעוד שבועים.
המו"ל: המורים;
הוצאת תושיה בורשה. א. ל. בן אביגדור וש. ל. גרדון.
האדריסה:

Издательство „Тусія“, Отдѣленіе „Оламъ Катанъ“,
Варшава.
Verlag „Tuschijah“, Abtheilung „Olam Katan“, Warschau.

לשנת 1904

הצפירה

לשנת 1904!

בתור מכ"ע עברי תמהר להודיע את כל הנעשה והנשבע בעולמו של ישראל בכל ארצות פוזריו, בכל חוני חייו ובכל פנות מושבותיו.

בתור מכ"ע עברי תשא ותתן ככל השאלות, השפלות, הורמים והרוחות המנשבות והמתרנשות בעולמו של ישראל, בכל מפלגותיו תברר ותלבן ע"י סופרים מומחים את כל דבר העומד על הפרק, את כל המעסיק את לבו ומחו של העם העברי.

בתור מכ"ע עברי תתאמץ להיות כתיקול רנשות עמנו ותקותיו, הרהורי לבו ומשאות נפשו — נפש העם הנודד השואף למקלט במיח ומקום מנוחה בארצו ההיסטורית; לשאת ברמה ובעוז את דגל הציונות. בתור מכ"ע ספרותי-עברי תתן לקוראיה רק את הכתוב בסגנון ובטעם עברי, להוציא את כל הדברים הלקוחים או עשויים בטעם הגרועים שבסופרי העמים. העלולים רק להשחית את הטעם הבריא ולקלקל את מהרת הנפש.

ומה שמאליו מובן הוא כי בתור מכ"ע כללי השתדל לבשר בזריוות ובמוקדם האפשרי מכל הנעשה

בכל העולם הנאור, המדיני והמדעי.

ובכדי שתהיה האפשרות בידנו להרחיב את החלק האינפרמציוני באופן האמור, שזוהו באמת עיקרו של מכ"ע יומי לבל יוסג נבולו מהחלק הספרותי, החלטנו להוסיף על הגליון היומי עוד

גליון ספרותי בכל ערב שבת.

עם תמונות וציורים

בגליון הספרותי ימצאו מקום תדירי וקבוע כל המוב והיפה שאין לו מקום בגליון היומי. שנועד יותר לחדשות ולמעשי יום יום. הגליון הספרותי יודפס בפורמט מיוחד ועל נייר טוב, מושך את הלב ומרהיב את העין כמו בפנימיותו כן בחזוניתו.

מחיר, הצפירה לשנה 8 ר"כ, לחצי שנה 4 ר"כ, לרבע שנה 2 ר"כ. בחול 10 ר"כ לשנה עם המשלוח נ"י עלים שתי פעמים בשבוע, ועם המשלוח בכל יום 12 ר"כ ובערך זה לחצי שנה ולרבע שנה.

אדריסה: רדקציה "הצפירה" ווארשא מאריאנסקא 2.

„הצפה“ לקוראיו.

בסוף החדש הזה יתם הרבע האשון של הינה השנית לקיום „הצפה“. כלי גזומא והפלה נוכל לומר, שעבודתנו במשך הרבע הזה הייתה כברה וקשה הרבה יותר מעבודתנו הרגילה, אבל המעצורים והמכשולים שפגשנו על דרכנו לא שנו כרב או כמעט את מנמט „הצפה“ ושאיתנו מיום קיומו —

להשתלם ולהשתכלל מיום אל יום.

הנגודים שנתגלו במחנה הציונים הטילו עלינו אחריות מרובה, וכלי שפת יתר נוכל לומר, כי הכרנו את גדל האחריות המוטלת עלינו. לא נמינו לצרדים, לא השתדלנו לנענע בראש אל עבר רב הקוראים; נאמן היה „הצפה“ לדברים החרותים על דגלו —

תחת ישראל בארץ אבותיו.

לא מעט עמל ויניעה רש מאתנו תחפץ העז וחוכמתו הגדולה להחזיק בדגלנו זה. פגיעים ומכשולים, שלא היו יכולים לעלות כלל ע. הרתת, נפגשו על דרכנו. אנשים ידועים התאמצו פשוט לשלול מאתנו את חפשי-הדבור. אבי גם ההתנפלות באופן גלוי, גם ההתירות ע"י „פסקולים“ וכדומה לא יכלו להטות את „הצפה“ מדרך, משמתו הקבועה, מראשית צאתו לאור. השתדלו למלאות בדיוק את דברינו אשר שנינו פעמים רבות, כי בתור עתון שאינו קניין ברתה אומס ל ג ה, יתאמץ „הצפה“, — א להרכיז ראשו לכל המפלגות, לכן התקיימה בהוה, — אבי, להשתחרר מנטייתן הפרטיות של כל המפלגות, מעקשות ומקצועיותן הסוכרחה, עבור פעמים רבות את הכול הנכון, כדי שנוכל לשפוט על כל דבר מנבה ידוע.

ובמלאותנו את חובתנו המוסרית, לא עשינו זאת על חשבון החלק העקרי, האינפורמציוני והספרותי; גם במשך הרבע הזה לא פסקו התקונים והשכלולים ב-„הצפה“. היינו ערים לכל הנעשה בעולם הכללי ובעולמנו אנו, כל מקרה חשוב או קל, מצא לו הר ראוי על עמודי עתוננו.

הפרק החדש לשאלות ותשובות משפוט העמים גם עלינו עבודה רבה, חוץ מעבודת עזורנו הקבוע, עורך-דין מומחה, העובד במקצוע זה. כמעט בכל יום ויום הגיעו אלינו מכתבים לעשרות מלאים שאלות שונות בענין המשפטים. התאמצנו למלאות גם פה את הבטחתנו, לסדר את השאלות ולהרשים את התשובות במקדם ובכירות כפי האפשר.

הננו ננשים עתה להמשיך את עבודתנו ביתר אמץ, בראותנו לשמחתנו, כי לא לשוא כל עמלנו ויגיענו, וכי יודע הקהל להוקיר את פעלנו. כמו עד עתה כן גם להבא יהי „הצפה“ נאמן לשיטתו, לא יסור מדרך אשר החוה לו; גם להבא נשתדל ונתאמץ להוסיף שלמות, להיות וזיויים ומקרימים, להיות לעתון אינפורמציוני וספרותי, הראוי באמת לכנוי הזה.

כל חותמני, כחדשים כישנים, שימהרו לחתום עד 1 אפריל יקבלו בתור תשורה חנם —

מפה גדולה עברית מצוירה

תלות על הקיר, משרה המלחמה והגלילות הסמוכים.

החותמים החדשים, הרורשים גם את „השליחי“ בהנחה של 4 רויכ מהמחיר הקבוע, נכלומר: בעד 2 רויכ לשנה, ורוצים שיהיו שני כרכי „השליחי“ מהשנה הזאת שלמים בידיהם, יכולים לקבל גם את שלש החוברות מהרבע שעבר במחיר 50 קאס'.

בהיות כי עבודת האדמינסטרציה בחדש משלוח העתון מסתכנת הרבה ע"י שביתת החג שעבר, הננו מבקשים את חותמינו ואת סוכנינו לחדש את החתימה בעוד מועד, לכל יהיה מעצור במשלוח העלים. החותמים הישנים מתבקשים לרשום את הנומר אשר ע"ג הבנדול שלהם.

מהיר „הצפה“: מן 1 אפריל עד קץ השנה 4.50 רויכ.

לחצי שנה עד 1 אקטאבער 3.00 .

לרבע שנה עד 1 יולי 1.50 .

(הרורשים גם את „השליחי“ מן 1/4 עד 1/1 יצרפו עוד 1.50 רויכ; מן 1 ינואר — יצרפו עוד 2.00 רויכ.)
(„ „ „ 1/10 „ „ 1.00 „ „ ; „ „ „ 1.50 „ „)
(„ „ „ 1/7 „ „ 1.00 „ „ ; „ „ „ 1.50 „ „)

האדרסה:

Въ Контрп Редакцији газети „ГАЗОФЕ“, Варшава, Почт. ящ. 63.

Gazeta „HAZOFE“ Warschau, Postfach 63. בחו"ל: 63

בע"מ: נאוואויעלנא נומר 50. — תליוסון: 1772. 1772. 1772